

Азия/Еуропа

Ақпараттық сараптама журналы

Басылымның 7-ші жылы, №74, Маусым (06) 2022

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN AYLIK YAYINIDIR ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН БАСЫЛЫМЫ

HİNT-PASİFİK EKONOMİK ÇERÇEVESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

«ҮНДІ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ШЕҢБЕРІ» ТУРАЛЫ ШОЛУ

RÖPORTAJ СҰХБАТ

ALİ RIZA AKINCI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ALMATI BAŞKONSOLOSU

АЛИ РЫЗА АКЫНЖЫ
ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ
БАС КОНСУЛЫ

ORTA ASYA
ÜLKELERİNDE KİTAP
OKUMA DURUMU

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ
ЕЛДЕРІНІҢ
КІТАП ОҚУ ЖАҒДАЙЫ

AYNUR AKHMETOVA

ECONOMIC COOPERATION
BETWEEN RUSSIA AND
CHINA

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ
И КИТАЯ

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Dr. Suat Beylur

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Ömirbek Hanayi

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Baljan Eshmetova

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Dr. Zhuldyz Kanapiyanova
Ömirbek Hanayi
Kanat Makhanov

Sekretarya / Хатшылық
Asel Ingaybekova

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Dr. Suat Beylur

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Kanat Makhanov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Dr. Suat Beylur
Zhengizkhan Zhanaltay
Dr. Gulnar Nadirova
Ömirbek Hanayi

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Sürelî yayın tescil belgesi No: 15793-Ж, tarihi: 27.01.2016.

Kazakistan Cumhuriyeti Haberleşme ve İletişim Bakanlığı tarafından verilmiştir.

Tüm hakları saklıdır. Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Bu yayında yer alan yazılar ve fotoğraflar izinsiz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Tiraj: 300 adet. Her ay yayınlanmaktadır. Dağıtımı Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını kapsamaktadır. Dağıtımı ücretsizdir.

Мерзімді баспасөз басылымын есепке қою туралы куәлік №: 15793-Ж, күні: 27.01.2016 ж.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі тарапынан берілді.

Барлық құқықтар қорғалған. Сұхбат, ақпараттық сараптама мен талдауларда айтылған пікірлер тек авторлардың жеке көзқарастары болып табылады және Институттың ұстанымын білдірмейді. Бұл басылымда жарияланған мақалалар мен фотосуреттерді рұқсатсыз және дереккөзді көрсетпей пайдалануға тыйым салынады. Дереккөзді көрсетіп, сілтеме жасауға болады.

Тираж: 300 дана. Ай сайын жарияланады. Қазақстан Республикасы мен Түркия Республикасы аумағында тегін таратылады.

DR. SUAT BEYLUR

Değerli okuyucularımız,

Avrasya Araştırma Enstitüsü olarak, her yeni sayıda olduğu gibi, Asya Avrupa Dergisi'nin 74. Sayısı ile tekrar sizlerle buluşuyor olmanın heyecanı ve mutluluğunu yaşıyoruz.

Bildiğiniz üzere Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşı, 5 ay geçmesine rağmen hala kalıcı barış için ufukta bir umut ışığı belirmiş değil. Covid-19 salgınının olumsuz etkilerini yaşamaya devam eden dünya, savaşla ikinci bir sınaма ile karşı karşıya kalmıştır. İki önemli enerji ve gıda ihracatçısı ülke arasında devam eden savaş; küresel ekonomiler ve finansal piyasalara olan etkilerinin yanı sıra pek çok açıdan bölge ülkelerini ve toplumları derinden etkilemektedir. Batı'nın Rusya'ya karşı genişleterek devam ettirdiği yaptırımlar, özellikle de Rusya'nın SWIFT sisteminden çıkarılması, küresel şirketlerin çekilmesi ya da faaliyetlerini askıya alması, ticari ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra bazı teknolojik ürünlerin arzında ve istihdamda önemli sorunlara neden olmaktadır. Bu tablo, Rus vatandaşlarının yanı sıra çoğunluğu Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan kökenli göçmen işçileri ve memleketlerindeki ailelerini ve hatta bu ülkelerin makro ekonomik dengelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Zira, Rusya kökenli işçi dövizlerinin payı, Tacikistan ve Kırgızistan GSYİH'lerinin yaklaşık %30'una denk gelmektedir. Araştırmalar, hem havale sistemindeki sorunlar hem de istihdamda yaşanan daralmalar nedeniyle azımsanmayacak oranda göçmen işçinin ülkelerine döndüğünü göstermektedir. Türkiye'nin, Antalya Diplomasi Forumu ve İstanbul görüşmeleri ile başlattığı girişimler devam ederken, bölgesel barış ve istikrar için söz konusu gerginliğin bir an önce giderilmesi yönündeki dileklerimizi tekrarlıyoruz.

Haziran ayına ait önemli bölgesel gelişmelerden birisi de, Kazakistan'da yapılan Anayasa Referandumu'dur. Kazakistan Anayasası'nın yaklaşık üçte birine denk gelen "demokratik devrim niteliğindeki" değişiklikler ve ilave düzenlemeler, oy kullananların %77'sinden fazlasının onayı ile yürürlüğe girmiştir. "İkinci Cumhuriyet" olarak da ifade edilen bu yeni dönemin, Kazakistan'ın demokratik ve ekonomik gelişimini tetikleyeceğine kuşku bulunmamaktadır. Diğer taraftan Türk Dünyası'ndaki iş birliği çabalarının da bütün hızıyla devam ettiğini görmekteyiz. Bu kapsamda Haziran ayı içerisinde; Türk Devletleri Teşkilatı Gümrük İdareleri Başkanlarının 8. Toplantısı Bişkek'te, Tarımdan Sorumlu Bakanlar Birinci Toplantısı Taşkent'te ve son olarak Birinci Politika Planlama İstişareleri Toplantısı da İstanbul'da gerçekleştirildi. Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde sürdürülen bu çalışmaların da Türk devletleri ve Türk halkları arasındaki iş birliğini daha ileriye taşıyacağına inanıyoruz.

Bir sonraki sayımızda görüşebilmek dileğiyle,

Қадірлі оқырмандар,

Еуразия Ғылыми-зерттеу институты ретінде Азия Еуропа журналының әр жаңа сандағыдай 74-санында да сіздермен қайта қауышып отырғанымызға қуаныштымыз. Өздеріңіз білетіндей, 2022 жылдың ақпанында басталған Ресей-Украина соғысы арада 5 ай өтсе де, әлі күнге дейін бейбітшілік үмітін бермей отыр. Covid-19 індетінің салдарынан әлі құтылмаған әлем соғысқа байланысты екінші сынаққа тап болып отыр. Екі маңызды энергия және азық-түлік экспорттаушы елдер арасында жүріп жатқан соғыс, жаһандық экономикалар мен қаржы нарықтарына ғана әсер етіп қоймай, аймақтағы елдер мен қауымдастықтарға көптеген сала бойынша ықпалын тигізді. Батыстың Ресейге қарсы санкциялары, әсіресе Ресейді SWIFT жүйесінен шығару, жаһандық компаниялардың елден кетуі немесе қызметін тоқтатуы кейбір технологиялық өнімдерді жеткізуде және жұмыспен қамтуда, сондай-ақ, сауда-экономикалық қарым-қатынаста елеулі мәселелер туғызуда. Бұл көрініс тек Ресей азаматтарына ғана емес, негізінен Тәжікстан, Қырғызстан және Өзбекстаннан келген еңбек мигранттарына, олардың туған қалаларындағы отбасыларына, тіпті осы елдердің макроэкономикалық теңгеріміне де кері әсерін тигізуде. Өйткені Ресейден шыққан ақша аударымдарының үлесі Тәжікстан мен Қырғызстанның жалпы ішкі өнімінің шамамен 30%-на сәйкес келеді. Зерттеулер бойынша, еңбек мигранттарының айтарлықтай бөлігі ақша аудару жүйесіндегі проблемаларға және жұмысқа орналасудың қысқаруына байланысты елдеріне оралған. Түркияның Анталья дипломатия форумы мен Ыстамбұл кездесулерімен басталған бастамалары өз жалғасын тауып жатқанда, аймақтық бейбітшілік пен тұрақтылық үшін осы аталған шиеленістің тез арада шешілуіне тілектес екенімізді тағы да білдіреміз. Маусым айындағы маңызды аймақтық оқиғалардың бірі – Қазақстанда өткен Конституция референдумы. Қазақстан Ата заңының шамамен үштен біріне сәйкес келетін «демократиялық революциялық» өзгерістер мен қосымша нормалар сайлаушылардың 77%-дан астам мақұлдауымен күшіне енді. «Екінші республика» деп те аталып жүрген бұл жаңа кезең Қазақстанның демократиялық және экономикалық дамуын ілгерілететіні сөзсіз. Бір жағынан Түрік әлеміндегі ынтымақтастық жолындағы әрекеттердің де толық қарқында жалғасып жатқанын көрудеміз. Осы тұрғыда маусым айында, Түрік мемлекеттер ұйымына мүше елдердің кеден әкімшілігі басшыларының 8-отырысы Бішкекте, Ауылшаруашылығына жауапты министрлердің бірінші отырысы Ташкентте және де Ыстамбұлда саясатты жоспарлау жөніндегі бірінші консультациялар жиналысы өтті. Түрік мемлекеттері ұйымы аясында жүріп жатқан бұл шаралар түрік мемлекеттері мен түрік халықтары арасындағы ынтымақтастықты одан әрі дамытады деп сенеміз.

Келесі санда жүздескенше!

ÖN SÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ
DR. SUAT BEYLUR 1

RÖPORTAJ СҰХБАТ

ALİ RIZA AKINCI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ALMATI BAŞKONSOLOSU
АЛИ РЫЗА АКЫНЖЫ
ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ БАС КОНСУЛЫ 4

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

"HİNT-PASİFİK EKONOMİK ÇERÇEVESİ" ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
«ҮНДІ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ШЕҢБЕРІ» ТУРАЛЫ ШОЛУ
OMIRBEK HANAYI 14

ORTA ASYA ÜLKELERİNDE KİTAP OKUMA DURUMU
ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНІҢ КІТАП ОҚУ ЖАҒДАЙЫ
AINUR AKHMETOVA 22

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN RUSSIA AND CHINA
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И КИТАЯ
AZIMZHAN KHITAKHUNOV 31

<i>KAZAKİSTAN'DA ŞEKER KRİZİ: NEDENLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI</i> <i>ҚАЗАҚСТАНДА ҚАНТ ТАПШЫЛЫҒЫ:</i> <i>ДАҒДАРЫСТЫҢ СЕБЕПТЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ</i> ZHANDOS KUDAIBERGENOV	38
<i>INDIA'S STANCE ON RUSSIA-UKRAINE CRISIS</i> <i>ПОЗИЦИЯ ИНДИИ В ОТНОШЕНИИ РОССИЙСКО-УКРАИНСКОГО</i> <i>КРИЗИСА</i> ALBINA MURATBEKOVA	46
<i>SOME ASPECTS OF CONSPIRACY THEORIES:</i> <i>CAUSES AND CONSEQUENCES</i> <i>НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИЙ ЗАГОВОРА:</i> <i>ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ</i> GULNAR NADIROVA	53
<i>SIDE EFFECTS OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR</i> <i>ПОБОЧНЫЕ ЭФФЕКТЫ РУССКО-УКРАИНСКОЙ ВОЙНЫ</i> KANAT MAKHANOV	63

ETKİNLİKLER İC-ШАРАЛАР

..... 70

İNFOGRAFİK ИНФОГРАФИКА

..... 80

ALİ RIZA AKINCI TÜRKİYE CUMHURİYETİ ALMATI BAŞKONSOLOSU

АЛИ РЫЗА АКЫНЖЫ
ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДАҒЫ
БАС КОНСУЛЫ

Dergimizin bu sayısında Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Ali Rıza Akıncı ile gerçekleştirdiğimiz röportaja yer veriyoruz.

Akıncı, T.C. Dışişleri Bakanlığı merkez teşkilatında; Çok Taraflı Kültürel İşler Genel Müdür Yardımcılığı, Kafkasya ve Orta Asya Genel

Журналымыздың бұл санында Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжымен сұхбатымызды ұсынып отырмыз.

Али Рыза Акынжы мырза бұған дейін Түркия Сыртқы істер министрлігінде Бас директордың көпжақты мәдени мәселелер

T.C. Almatı Başkonsolosluğu

Мүдүр Yardımcılığı, Ekonomik ve Kültür İlişkilerden Sorumlu Müsteşar Yardımcılığı ofisinde görev almış, İnsan Kaynakları Dairesi ile Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcılıklarında çalışmıştır. Bakanlığın yurtdışı teşkilatında ise Tahran ve Kahire Büyükelçilikleri ile Nahçıvan ve Gümülcine Başkonsolosluklarında çeşitli diplomatik vazifeler üstlenmiştir.

Başkonsolosluk göreviniz süresince, üst düzey ziyaretler ve iş toplantıları gibi önemli gelişmeler çerçevesinde Türkiye-Kazakistan ilişkilerine dair neler söyleyebilirsiniz?

Kazakistan'da göreve başlayalı yaklaşık üç yıl oldu. Ne yazık ki bu zamanın çoğu COVID-19 salgını altında geçti. Eylül 2019'da göreve başladıktan altı ay sonra dünya genelini etkisi altına alan bu salgın, eşi benzeri görülmemiş engellerle karşı karşıya kalmamıza ve yaşam biçimimizi değiştirmemize neden oldu. Bunlardan en başlıcası olan hareket imkanlarımızın kısıtlanması, epey bir zor oldu. Ancak Kazakistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler yüksek düzeyde kalmaya devam etti. Salgın nedeniyle seyahatler askıya alındı veya ertelendi. Ancak geçen yılın Eylül ayından bu yana çok şükür hayatımız yavaş yavaş normale dönmeye başladı. Bu yılın Mart ayında, Türkiye Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay'ın başkanlığındaki altı Türk Bakan Yardımcısından oluşan heyet, Kazakistan ziyareti çerçevesinde Nur-Sultan'da Türk-Kazak İş Forumu'na katıldı. Bu benim görev süremde gerçekleşen ikinci toplantı oldu. Daha önce, Kazak heyeti Ankara'yı ziyaret ederek ortak bir ekonomik toplantı gerçekleştirmişti. Adından da anlaşılacağı gibi, her iki toplantıda da güncel ekonomik meseleler ele alındı. Toplantıda ayrıca turizm, lojistik, enerji, ticaret, yatırım ve tarım gibi tüm alanlar değerlendirildi.

BU YILIN MART AYINDA, TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI YARDIMCISI FUAT OKTAY'IN BAŞKANLIĞINDAKİ ALTI TÜRK BAKAN YARDIMCISINDAN OLUŞAN HEYET, KAZAKİSTAN ZİYARETİ ÇERÇEVESİNDE NUR-SULTAN'DA TÜRK-KAZAK İŞ FORUMU'NA KATILDI

ÜSTEGİ ЖЫЛЫ НАУРЫЗ АЙЫНДА ТҮРКІЯ ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕНТІ ФУАТ ОКТАЙ БАСТАҒАН АЛТЫ ТҮРКІЯЛЫҚ МИНИСТРДІҢ ОРЫНБАСАРЫНАН ТҰРАТЫН ДЕЛЕГАЦИЯ ҚАЗАҚСТАНҒА САПАРЫ АЯСЫНДА НҰР-СҰЛТАНДА ӨТКЕН ЭКОНОМИКА МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӨНІНДЕГІ БІРЛЕСКЕН ОТЫРЫСҚА ҚАТЫСТЫ

жөніндегі орынбасары, Кавказ және Орталық Азия бойынша Бас директордың орынбасары, Экономикалық және мәдени байланыстар жөніндегі орынбасары, Кадрлар департаментінде және Бас директордың мәдени дипломатия жөніндегі орынбасары кеңсесінде жұмыс істеді. Сонымен бірге Тегеран мен Каир елшіліктері, Нахчыван және Комотинидегі бас консулдықтарда түрлі дипломатиялық қызметтер атқарды.

Сіздің Бас консулдық қызметіңіз кезінде Қазақстан мен Түркия арасында қандай маңызды оқиғалар болды? Мысалы, мемлекет басшыларының сапарлары, министрлер кездесулері, сондай-ақ бизнесмендер кездесулері сынды маңызды оқиғалар туралы айта отырсаңыз.

Қазақстанда қызмет атқарып келе жатқанымға үш жыл болды. Өкінішке қарай, бұл уақыттың көп бөлігі Ковид-19-дың құрсауында болды. 2019 жылдың қыркүйегінде қызметке келдім, ал, алты айдан кейін, Қазақстан мен Түркияда пандемия басталды. Бүкіл әлеммен бірге біздің елдерімізде де өмір салтымыз бұрын-соңды болмаған кедергілерге тап болды. Жүріп-тұруымыз қиындады. Дегенмен, Қазақстан мен Түркия арасындағы қарым-қатынас қалыпты арнасынан айнымай, жоғары деңгейде жүріп отырды. Коронавирусқа байланысты, барыс-келіс қатынастары тоқтап, сапарлар кейінге қалдырылып келді. Алайда, өткен жылдың қыркүйегінен бастап, Құдайға шүкір өміріміз біртіндеп өз қалпынан келіп жатыр. Үстегі жылы наурыз айында Түркия вице-президенті Фуат Октай бастаған алты түркиялық министрдің орынбасарынан тұратын делегация Қазақстанға сапары аясында Нұр-Сұлтанда өткен экономика мәселелері жөніндегі бірлескен

Bunlara ek olarak Eylül 2021'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Şentop, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) olağan toplantısına katılmak üzere Kazakistan'a gelmişti. Meclis Başkanımızın ziyaretinden iki ay sonra da Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Meclisi Başkanı, eski Türkiye Başbakanı ve Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Binali Yıldırım da Kazakistan'ı ziyaret ettiler.

Kazakistan tarafından ise Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev geçen yıl Kasım ayında Türk Devletleri Teşkilatı'nın İstanbul'daki zirvesine katılmak üzere Türkiye'yi ziyaret etmişti. Cumhurbaşkanı Tokayev'in, Türkiye'ye son ziyareti ise bildiğiniz üzere beraberindeki çok geniş heyetle bu yılın Mayıs ayında gerçekleşmişti. Cumhurbaşkanı Tokayev'in Türkiye'ye yaptığı ilk resmi ziyareti kapsamında-ki görüşmelerde, iki ülke arasındaki Stratejik Ortaklık, Geliştirilmiş Stratejik Ortaklık seviyesine çıkarılmış, çeşitli alanlarda 15 anlaşma imzalanmış, 5 milyar dolar olan daha önceki tica-ret hacmi 10 milyar dolara çekilmiştir.

Genel olarak, Kazakistan ile Türkiye köklü ticari ve ekonomik kanallara sahiptir. Yatırım konusunda da Türkiye geçen yıl önemli çalışmalar yaptı. Bir önceki hacme göre yaklaşık %70'lik bir artış bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 5 milyar dolara ulaştı. Türkiye, Kazakistan'dan petrol ve madencilik ürünleri ithal etmektedir. Türkiye'nin Kazakistan ile ticaretinde ithalatı, ihracatının yaklaşık iki katıdır. Bu güzel bir şey, kardeş ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin artması sevindiricidir. Türkiye'nin Kazakistan'da inşaat, hizmet ve sağlık alanlarındaki çalışmaları sayesinde Kazakistan halkının saygısını ve hayranlığını hissediyoruz. Kültür ve eğitim alanındaki ilişkilerimiz de

**CUMHURBAŞKANI
TOKAYEV'İN,
TÜRKİYE'YE SON
ZİYARETİ İSE
BİLDİĞİNİZ ÜZERE
BERABERİNDEKİ
ÇOK GENİŞ HEYETLE
BU YILIN MAYIS
AYINDA
GERÇEKLEŞMİŞTİ**

**PREZİDENT
TOҚАЕВТЫҢ
ТҮРКІЯҒА СОҢҒЫ
САПАРЫ КЕЗІНДЕ
ҮЛКЕН ДЕЛЕГАЦИЯ
БИЫЛҒЫ ЖЫЛДЫҢ
МАМЫР АЙЫНДА
ТҮРКІЯДА БОЛДЫ**

отырысқа қатысты. Бұл менің осы қызметті атқарғалы өтіп жатқан екінші маңызды кездесу. Бұған дейін Қазақстан делегациясы Анкараға сапар жасап, бірлескен экономикалық отырыс өткізген еді. Аты айтып тұрғандай, екі кездесуде де соңғы экономикалық барлық мәселелер ортаға қойылып, талқыланды. Кездесу барысында туризм, логистика, энергетика, сауда-саттық, инвестиция, ауылшаруашылығы секілді барлық сала назардан тыс қалмады.

Бұдан сырт, 2021 жылы қыркүйекте Түркияның Ұлы ұлттық мәжілісінің төрағасы Мұстафа Шентоп Түркі мемлекеттері парламенттері ассамблеясының (ТҮРКПА) кезекті отырысына қатысу үшін Қазақстанға ресми сапар жасады. Мәжіліс төрағасының сапарынан екі ай өткен соң, Түркі мемлекеттер ұйымының Ақсақалдар кеңесінің төрағасы, Түркияның бұрынғы премьер-министрі әрі Ұлы ұлттық мәжілісінің бұрынғы төрағасы Бинали Илдырым мырза да Қазақстанға келді.

Қазақстан тарапынан Президент Қасым-Жомарт Тоқаев өткен жылдың қараша айында Ыстанбұлда өткен Түркі мемлекеттер ұйымының саммитіне қатысу үшін Түркияға сапармен барды. Президент Тоқаевтың Түркияға соңғы сапары кезінде үлкен делегация биылғы жылдың мамыр айында Түркияда болды. Президент Тоқаевтың Түркияға алғашқы ресми сапары аясындағы кездесулер барысында екі ел арасындағы стратегиялық әріптестік кеңейтілген стратегиялық әріптестік деңгейіне көтеріліп, түрлі салаларда 15 келісімге қол қойылумен қатар, сауда көлемін бұған дейінгі 5 миллиард долларан 10 миллиард долларға дейін жеткізуге шешім қабылданды.

üst düzeydedir. Kazakistan vatandaşlarının Türk eğitim kurumlarına büyük ilgi gösterdiği aşikârdır. Bu bağlamda, Türkiye’de yüksek öğrenim görmek isteyen çok sayıda genç bulunmaktadır. Kazakistan’da okumak isteyen Türk öğrencilerin sayısı da her yıl artmaktadır. Hâlihazırda 400’den fazla Türk öğrenci burada eğitim görmektedir. Bu sayının gelecekte artacağını umuyorum.

T.C. Almatı Başkonsolosu olmadan önce Kazakistan’da bulunmuş muydunuz? Öncesindeki ve sonrasındaki düşüncelerinizi birlikte değerlendirdiğinizde bize Kazakistan hakkında neler söylemek istersiniz?

Başkonsolos olarak atanmadan önce bir kez Nur-Sultan’da bulunmuştum. Gelmeden önce o dönemde Kazakistan’ın başkentinin adı Astana idi. Başkentin sıfırdan inşası, Kazakistan’ın zenginliğinin ve potansiyelinin göstergelerinden biri olarak görünmektedir. Genel olarak Kazakistan’ın bağımsızlığının ilk günlerinden itibaren önemli adımlar attığını biliyoruz. Kazakistan, dünya ile doğrudan ilişki yürütme aç-

Жалпы Қазақстан мен Түркия арасында бұрыннан қалыптасқан сауда-саттық өз арнасы бар. Инвестиция бойынша да өткен жылы Түркия маңызды жұмыстар атқарды. Бұрынғы көлемімен салыстырғанда 70%-дай ұлғаю байқалған. Екі ел арасындағы сауда көлемі шамамен 5 миллиард долларға жетті. Түркия Қазақстаннан мұнай мен тау-кен өнімдерін импорттайды. Түркияның Қазақстанмен саудадағы импорты оның экспортынан шамамен екі есе көп. Бұл игі іс, туысқан елдер арасындағы сауда-саттық байланысының арта түскені қуантады. Біз Түркияның Қазақстандағы құрылыс, қызмет көрсету және денсаулық сақтау саласындағы жұмысының арқасында халықтың құрметі мен қошеметін сезініп отырмыз және бұл құрмет одан әрі артып келеді. Мәдениет пен білім саласындағы қарым-қатынасымыз да жоғары деңгейде. Қазақстан азаматтары түрік оқу орындарына үлкен қызығушылық танытып отырғаны анық. Осы тұрғыда Түркияда жоғары оқу орындарында білім алғысы келетін жастар көп. Қазақстанда білім алғысы келетін түрік

T.C. Almatı Başkonsolosluğu

сından önemli politikalar geliştirmiş bir ülkedir. Örneğin, Kazakistan, Orta Asya'nın toplam GSYİH'sinin %60'ını oluşturmaktadır. Gençleri yurtdışında yetiştirerek geleceğe dönük güçlü bir kadro oluşturmaktadır. Şehirlerini yenilemektedir ve altyapının geliştirilmesine özel önem vermektedir. Kazakistan'a geldiğimде söz konusu çalışmaların gerçekleştirildiğini görmek ve tanık olmak güzeldi. Kazakistan, halkının barış ve istikrarına önem veren ve kendi yolunu çizmiş örnek bir devlettir. Toplum ve insanın istikrarına yaptığı vurgu nedeniyle nükleer silahlardan vazgeçmiştir. Diplomatik açıdan bakıldığında, bu çok özel bir adımdır. Komşu ülkelerle dostane

İKİ ÜLKE ARASINDAKİ TİCARET HACMİ YAKLAŞIK 5 MİLYAR DOLARA ULAŞTI

ЕКІ ЕЛ
АРАСЫНДАҒЫ
САУДА КӨЛЕМІ
ШАМАМЕН 5
МИЛЛИАРД
ДОЛЛАРҒА ЖЕТТІ

студенттерінің саны да жыл сайын артып келеді. Мұнда қазір 400-ден астам түрік студенті білім алуда. Болашақта бұл сан көбейеді деп сенемін.

Бас консул болғанға дейін Қазақстанда болдыңыз ба және Қазақстан туралы ойыңыз қандай? Бас консул болғаннан кейінгі ойыңызбен бөлісе аласыз ба?

Бас консул болып тағайындалмай тұрып, бір рет Нұр-Сұлтанға келгенім бар. Келмей тұрып, Қазақстан астанасының ол кездегі атауы Астананың атағына қанық едім. Тақыр жерден астана салу Қазақстанның мол байлығы мен

ilişkiler kurmuştur. Bütün bunları gelip görme fırsatım oldu. Kazakistan'da, sıkça ifade edildiği üzere, 120-130'dan fazla etnik ve kültürel grubun barış ve dostluk bayrağı altında yaşadığını kendi gözlerimizle gördük.

Diğer yandan, Almatı'nın güzel ve dünya standartlarında bir şehir olduğunu gördüm. Kültürü gelişmiş, sanata önem veren, eğitilmiş bir toplum yapısına sahip bir şehirdir. Almatı'nın, gelecek için Türk dünyasının en önemli şehirlerinden biri olacağını güvenle söyleyebilirim.

Bu yıl, Kazakistan-Türkiye diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 30. yıldönümü, geçen bu süreyi değerlendirdiğinizde iki ülke ilişkilerinin bugününe dair önceki söylediklerinize neler ekleyebilirsiniz?

Geçmişteki son otuz yıl çok önemlidir. Bağımsızlığını değeri çok büyüktür. Devlet inşasının yeniden canlanması, halkın taleplerinin kesintisiz yerine getirilmesine uygun olarak kendi sisteminin oluşturulması ayrı bir konudur. Kazakistan büyük potansiyele sahip bir ülkedir. Arazi alanı bakımından Kazakistan, Türkiye'den üç kat daha büyüktür. Uluslararası arenada kendine özgü yeri bulunmaktadır. Otuz yıl içinde tüm bu nitelikleri gerektiği gibi kullanabildi. Daha da yüksek bir seviyeye ulaşmasını diliyoruz. Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olduğumuzu söylemekten gurur duyuyoruz.

Atalarımız buralardan bin yıl önce taşınmıştır. Bu süre zarfında iletişim kesilmedi. Elbette coğrafi uzaklık nedeniyle aramızda bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ancak, ana benzerliklerimiz korunmuştur. Aile yapısı-

KAZAKİSTAN'DA, SIKÇA İFADE EDİLDİĞİ ÜZERE, 120-130'DAN FAZLA ETNİK VE KÜLTÜREL GRUBUN BARIŞ VE DOSTLUK BAYRAĞI ALTINDA YAŞADIĞINI KENDİ GÖZLERİMİZLE GÖRDÜK

ҚАЗАҚСТАНДА ӘРДАЙЫМ АЙТЫЛАТЫН 120-130 АСТАМ ЭТНИКАЛЫҚ ТОПТАРДЫҢ БЕЙБІТШІЛІК ПЕН ДОСТЫҚ ТУЫ АСТЫНДА ӨМІР СҮРЕТІНІН ӨЗ КӨЗІМІЗБЕН КӨРДІК

мүмкіндігін көрсетудің бір белгісі болғандай. Жалпы Қазақстанның Тәуелсіздіктің алғашқы күнінен маңызды қадамдар жасағанын білеміз. Әлеммен байланыс орнату, әлеммен тікелей қарым-қатынас жасау тұрғысынан маңызды саясат жүргізген ел. Мәселен, Орталық Азияда жалпы ішкі өнімнің 60%-ы Қазақстанға тиесілі. Жастарды шетелде оқыту арқылы мықты кадрлар тобын қалыптастырды. Қалаларын жандандырып шықты. Инфрақұрылым саласын дамытуға айрықша көңіл бөлді. Осынау жұмыстардың шын мәнінде жүзеге асқанын Қазақстанға келгенде көріп, куә болдым. Қазақстан халқының бейбітшілігі мен тұрақтылығына көңіл бөліп, өзіндік жол қалыптастырған үлгі мемлекет. Қоғам мен адамның тұрақтылығына ерекше көңіл бөлгендіктен ядролық қарудан бас тартты. Дипломатиялық тұрғыдан бұл өте ерекше қадам. Көршілерімен бейбітшілік орнатқан. Осылардың бәрін келіп, ішінде жүріп көруге мүмкіндік туды. Қазақстанда әрдайым айтылатын 120-130 астам этникалық топтардың бейбітшілік пен достық туы астында өмір сүретінін өз көзімізбен көрдік.

Алматының әдемі және әлемдік деңгейдегі қала екендігін көрдім. Мәдени жағынан өте ілгері кеткен, өнерге мән беретін, білімді қоғам қалыптастырған қала екен. Болашақта Алматы түркі әлемінің маңызды орындарының бірі болатынын сеніммен айта аламын.

Биыл Қазақстан-Түркия дипломатиялық қарым-қатынасының орнағанына 30 жыл толады. Өткен 30 жыл қалай өтті деген ойларыңызды білгіміз келеді.

Артта қалған отыз жыл өте маңызды. Тәуелсіздіктің қасиеті өте сал-

T.C. Almatı Başkonsolosluğu

ның önemini anlamak gibi kavramlar деğiş-memiştir. Dili telaffuz etmek zor olsa da bir süre sonra anlayabiliyoruz. Otuz yıl boyunca birbirimizi daha iyi tanıdık. Bu nedenle Kazak toplumu Türk vatandaşlarını ve iş adamlarını memnuniyetle karşılamaktadır. Türkistan ve Nur-Sultan şehirlerinin inşaatında Türk firmalarının önemli bir yatırımı bulunmaktadır.

Havalimanı işletmeciliği ve sağlık gibi önemli alanlarda imzalarımız vardır. İçecek üretimi, otelcilik, restoran alanlarındaki başarılı çalışmalar nedeniyle Türk girişimciler Kazakistan toplumu ile birleşmeyi başardı. Kazakistan'da Kazaklar ve Türkler arasında çok sayıda karma evlilik bulunmaktadır. Bu da kültürel yakınlaşmamızı olumlu yönde etkilemektedir. İstanbul'da çoğunlukla Güneşli, Zeytinburnu ve Küçükçekmece ile diğer semtlerde 15-20 bin

мақты. Мемлекет құрылысының жандандырылу, халықтың талаптарының үзіліссіз орындалуына сай өзіндік жүйе қалыптастырғаны өз алдына бөлек әңгіме. Қазақстан үлкен мүмкіндіктерге ие ел. Жер көлемі жағынан Қазақстан Түркиядан үш есе үлкен мемлекет. Әлемдік дейгейде өзінің орны бар. Отыз жылда осы қасиеттердің бәрін дұрыс пайдаланып жүргізе алды. Бұдан да жоғары дәрежеге келуіне әрдайым тілекшіміз. Қазақстанның Тәуелсіздігін бірінші таныған ел екендігімізді мақтанышпен айтқымыз келеді.

Біздің аталарымыз мың жыл бұрын осы жерлерден қоныс аударған. Осынау жылдар бойы барыс-келіс, қарым-қатынас үзілмеген. Әрине географиялық жағынан алыстау орналасқандықтан арамызға біршама айырмашылықтар бар. Дегенмен,

kadar Kazak kökenli vatandaşımız yaşamaktadır. Birçoğu Kazakistan'a taşınarak iki ülke arasında altın bir köprü oldular. Türkiye eğitime de büyük yatırımlar yapmaktadır. Turizm ve kültür de Kazak toplumu ile daha da yakınlaşmamıza katkılar sağlamaktadır. Türkiye, Kazakistan'a her alanda yardım etmeye hazırdır ve bağımsızlığının ilk yıllarında uluslararası kuruluşlara üyelik deneyimlerini ve onlarla nasıl çalışması gerektiği konusunda bilgi ve tecrübelerini paylaşmaktadır. Çok tabiidir ki bilgi ve tecrübe paylaşımı karşılıklıdır. Öyle sanıyorum ki Türkiye'nin de buradan alacağı değerli tecrübeler bulunmaktadır.

**BU BÜYÜK BOZKIR
SADECE SAVAŞTAKİ
EN GÜÇLÜ
ASKERLERİN DEĞİL,
AYNI ZAMANDA
EN YETENEKLİ
SANATÇILARIN DA
DOĞMASINA VESİLE
OLMUŞTUR**

**ОСЫНАУ ҰЛЫ
ДАЛАДА ТЕК ҚАНА
СОҒЫСТА МЫҚТЫ
САРБАЗДАР ҒАНА
ЕМЕС, МАЙТАЛМАН
ӨНЕРПАЗДАР DA
ДҮНИЕГЕ КЕЛДІ**

негізгі ұқсастықтарымыз сақталып қалған. Отбасы құрылымы оның маңыздылығын түсіну секілді ұғымдар ешқандай да өзгермеген. Тілдік дыбысталуында біршама қиындық болғанымен бұл да біраз уақыт сөйлескен соң, түсініп кететіндей жағдайдамыз. Отыз жыл ішінде бірін-бірімізді қайтадан зерттеп, қайта жақын таныдық. Сондықтан болса керек, қазақ қоғамы түрік азаматтарын, кәсіпкерлерін құшақ жая қарсы алады. Инвестиция соның ішінде құрылыс саласында, әсіресе Нұр-Сұлтан, Түркістан қаладарын салуда түрік компанияларының айтарлықтай инвестициясы бар.

Әуежай жұмысын басқару, дәрі-дәрмек саласы сияқты маңызды жерлерде қолтаңбаларымыз бар. Сусын өндірісі, қонақжай, мейрамхана салаларында сәтті жұмыс жүргізгендіктен түрік кәсіпкерлері Қазақстан қоғамымен тез тіл табысып кетті. Қазақстанда қазақтар мен түріктер арасында аралас некелер баршылық. Бұл өз кезегінде мәдени жақындастығымызға оң әсерін тигізуде. Түркияда Ыстамбұлдың Зейтінбұрны деген жерінде 15-20 мың шамасында қазақ бар. Олардың біразы Қазақстанға көшіп келіп, екі ел арасында алтын көпір бола білді. Түркия білім саласы бойынша да көп мөлшерде инвестиция құйды. Түркия Қазақстанға барлық сала бойына көмектесуге дайын болды және тәуелсіздіктің алғашқы жылдары халықаралық ұйымдарға мүше болу, олармен қалай жұмыс істеу керектігін туралы тәжірбиесімен бөлісіп отырған.

Бауырлас елдер арасындағы қарым-қатынастың өткені мен бүгіні және болашағын қалай бағалайсыз?

Сұрақтың ауқымы өте кең. Де-

Türk halkları arasındaki ilişkilerin dünü, bugünü ve geleceğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sorunun yelpazesi ve kapsamı çok geniş duruyor. Ancak fikrimi belirteyim. Türk dünyası tarihten gelen engin bir zenginliğe sahiptir ve bizler 5-6. yüzyıllarda iz bırakan ataların torunlarıyız. Bizim tarihimiz, yani Türklerin tarihi iki bin beş yüz yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Bu büyük bozkır sadece savaşta en güçlü askerlerin değil, aynı zamanda en yetenekli sanatçıların da doğmasına vesile olmuştur. Kazakistan'da bulunan Altın Adam eşsiz bir tarihi eserdir. Aynı zamanda bu kadar çok medeniyete örnek teşkil edecek bir çalışmayı yapmak çok değerlidir. Atalarımız gittikleri yerde, taşındıkları bölgede düzen ve huzuru tesis edebilmişlerdir. O ruh, günümüz Türklerinde de mevcuttur. Türk tarihi geniş bir alana yayılmaktadır. Ben Mısır'da da görev yaptım. Kazak halkının tarihi şahsiyetlerinden biri olan Sultan Beybars'ın bu topraklarda doğduğunu ve ülkeyi yönettiğini hepimiz biliyoruz. Bilmemize rağmen tarihimizi henüz gerektiği gibi gün ışığına çıkarıp, çocuklarımıza aktarabilmiş değiliz. Çünkü bu kadar geniş coğrafyalara dağılmak ve hakimiyet sağlamak oldukça zordur. Atalarımız gibi biz de eğitime özel önem vermeliyiz. Kazakların manevi lideri Abay'ın eğitim ve okuma-yazma konusundaki sözleri bugün hala geçerlidir. Gelecekte, bilgi için tutum ve talep daha da yükselecektir. Birbirimizin anlayışını, geçmişimizi incelememiz gerekmektedir. Türk dünyasının, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde ikili ve çok taraflı ilişkileri daha da üst düzeyde geliştirilmesi gerekmektedir.

Son olarak, Türk dünyasının birlik ve beraberliğini artırmak için neler önerirsiniz?

**TÜRK DÜNYASININ,
TÜRK DEVLETLERİ
TEŞKİLATI
BÜNYESİNDE İKİLİ
VE ÇOK TARAFLI
İLİŞKİLERİ DAHA
DA ÜST DÜZEYDE
GELİŞTİRİLMESİ
GEREKMEKTEDİR**

**TYPKI ӘЛЕМІ ТYPKI
МЕМЛЕКЕТТЕР
ҰЙЫМЫ АЯСЫНДА
ЕКІ ЖАҚТЫ
ЖӘНЕ КӨП
ЖАҚТЫ ҚАРЫМ-
ҚАТЫНАСТАРЫН
БҰДАН ДА ЖОҒАРЫ
ДЕҢГЕЙДЕ ДАМУЫ
ҚАЖЕТ**

генмен де, өз пікірімді білдірейін. Түркі әлемі адам сенгісіз шексіз байлыққа ие. Біз б.з.д 5-6 ғасырдан бері ғасырлар бойы ізін қалдырған бабалар ұрпағымыз. Біздің тарихымыз яғни түркілердің тарихы екі мың бес жыл бұрын басталады. Осынау ұлы далада тек қана соғыста мықты сарбаздар ғана емес, майталман өнерпаздар да дүниеге келді. Қазақстанда табылған Алтын адамдар теңдесі жоқ тарихи жәдігер. Ұқсас кезеңде осындай қаншама өркениетке үлгі болар жұмыстарды жасау өте құнды болмақ. Біздің ата-бабаларымыз барған жеріне, қоныс аударған аймағына тәртіп пен тыныштық орната білген. Сол рух бүгінгі түркілерде де бар. Түркі тарихы өте кең аумаққа жайылып жатыр. Мен Мысырда да қызмет атқардым. Қазақ халқының тарихи тұлғаларының бірі Сұлтан Бейбарыс осы топырақта дүниеге келіп, тағдыр толқынымен Мысыр асып, онда ел басқарғанын бәріміз білеміз. Білгенімізбен тарихымыздың әлі дұрыстап реттеген жоқпыз. Себебі соншама көп дүниені игеру де мүмкін емес. Аталарымыз сияқты біз де білімге ерекше мән беруіміз керек. Қазақтың рухани көшбасшысы Абайдың білім туралы, сауатсыздық туралы айтқандары күні бүгінге дейін өзекті мәселе болып келеді. Келешекте білімге деген көзқарас пен сұраныс бұдан да жоғары болады. Бір-біріміздің түсінігімізді, жырымызды, өткенімізді мұқият зерттеуіміз керек. Түркі әлемі түркі мемлекеттер ұйымы аясында екі жақты және көп жақты қарым-қатынастарын бұдан да жоғары деңгейде дамыту қажет.

Түрік әлемінің бірлігі мен ынтымағын арттыру үшін қандай ұсыныстар айтар едіңіз?

Тіліміздің тамырының бір болуы үлкен мүмкіндіктер алаңы. Түркия

Dilimizin aynı köklere sahip olması büyük bir fırsattır. Türkiye Kültür Bakan Yardımcısı geçen yıl Eylül ayında Kazakistan'a gelerek, Almatı'daki film sektörünün öncü kurumlarını ziyaret etti. O zaman, Türkiye'de bazı filmlerin kostümlerinin Kazakistan'dan ithal edildiğini öğrendim. Kazak oyuncular da Türk filmlerinde rol almaya başladı ve bu bozkırın müziği Türk filmlerinde kullanılmaya başlandı. Farklı bölgelerde bağımsız ülkeler olsak da aynı köklere sahip olduğumuzu anlamamız gerekmektedir. Ortak tarihi figürlerin yerlerinin belirlenmesi büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin Hoca Ahmet Yesevi bu bölgeden olmasına rağmen Türkiye'deki etkisi çok daha fazladır. Yesevi, en tahsilli talebelerinden 11 binini Anadolu ve Rumeli'ye göndermiştir. Bu da yerel halkın maneviyatı üzerinde olumlu bir etki oluşturmuştur. Tarihimizi yeniden gözden geçirmeli ve birlikte güçlü bir gelecek yaratmalıyız. Türk dünyası, her zaman barıştan ve istikrardan yana olmuştur.

Değerli vaktinizi ayırıp sorularımızı cevapladığınız için teşekkür ederiz.

Мәдениет министрінің орынбасары өткен жылдың қыркүйек айында Қазақстанға келіп, Алматыдағы кино-фильм мекемелерін аралады. Сол кезде Түркияда кейбір фильмдер үшін киім үлгілерін Қазақстаннан алдыртынын білдім. Қазақ әртістері де түрік филімдерінде ойнай бастады. Бұл даланың музыкасы да Түрік фильмдерінде әуелей бастады. Түрлі аймақта жеке-жеке мемлекеттер болып отырсақ да, түбіміз бір екенін ұғынуымыз керек. Ортақ тарихи тұлғалардың орнын айқындау үлкен әсер береді. Мәселен, Қожа Ахмет Ясауи осы аймақтан болғанымен оның Түркиядағы ықпалы әлде қайда жоғары. Ясауи өзінің ең білімді 11 мың шәкіртің Анадолы мен Румелі аймағына жібереді. Бұл өз кезегінде сол жердегі халықтың руханиятының қалыптасуына оң әсерін тигізген. Тарихымызды қайта қарап, нық болашақты бірге құруымыз керек. Түркі әлемі бейбітшілік пен тұрақтылықты жақтайды.

Мазмұнды әңгімеңіз бен алтын уақытыңыз үшін сізге алғысымызды білдереміз!

“HİNT-PASİFİK EKONOMİK ÇERÇEVESİ” ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

OMIRBEK HANAYI

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

«ҮНДІ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ШЕҢБЕРІ» ТУРАЛЫ ШОЛУ

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali nedeniyle küresel ve bölgesel çaplı jeopolitik gelişmelerin odak noktası Ukrayna başta olmak üzere Avrupa bölgesine çevrilmişken, ABD ve müttefikleri, Hint-Pasifik bölgesinde önemli bir jeostratejik girişim başlattı. 23 Mayıs 2022 tarihinde ABD Başkanı Joe Biden, ilk Asya ziyareti kapsamında Japonya'nın başkenti Tokyo'da Hint-Pasifik Ekonomik Çerçevesi (IPEF) inisiyatifini açıkladı. ABD başta olmak üzere Avustralya, Bruney, Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Hindistan, Japonya, Malezya, Singapur, Tayland, Vietnam ve Yeni Zelanda'nın yer aldığı IPEF inisiyatifi, üye ülkeler arasında bölgesel ekonomik bağlantı ve entegrasyonun geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda, özellikle inisiyatif kapsamında ticaretin artırılması, ekonomilerin dijitalleştirilmesi, tedarik zincirlerinin geliştirilmesi ve temiz enerji ve altyapı yatırımlarının güçlendirilmesi öngörülmektedir [White House, 2022]. Son yıllarda küresel güç dengesinin Hint-Pasifik bölgesine doğru kaydığı dikkate alındığında, bölgedeki IPEF inisiyatifini jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik açıdan incelemek önem arz etmektedir.

Jeoekonomik açıdan bakıldığında, Covid-19 salgını nedeniyle küresel eko-

**JEOPOLİTİK VE
JEOSTRATEJİK AÇIDAN
BAKILDIĞINDA, IPEF
İNİSİYATİFİ, ABD'NİN
SON YILLARDA ÇİN'E
KARŞI YÜRÜTTÜĞÜ
HİNT-PASİFİK
STRATEJİSİNİN BİR
UZANTISI OLARAK
DEĞERLENDİRİLEBİLİR**

**ГЕОСАЯСИ ЖӘНЕ
ГЕОСТРАТЕГИЯЛЫҚ
ТҰРҒЫДАН АЛҒАНДА,
IPEF БАСТАМАСЫН
АҚШ-ТЫҢ СОҒҒЫ
ЖЫЛДАРДАҒЫ
ҚЫТАЙҒА ҚАРСЫ
ҚАЛЫПТАСТЫРҒАН
ҮНДІ-ТЫНЫҚ
МҰХИТЫ
СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ
ЖАЛҒАСЫ РЕТІНДЕ
ҚАРАСТЫРУҒА
БОЛАДЫ**

Ресейдің Украинаға басып кіруіне байланысты жаһандық және аймақтық геосаяси өзгерістер Украинаны қамтыған тұтас Еуропа аймағын өзек ете бастаған тұста, АҚШ пен оның одақтастары Үнді-Тынық мұхиты аймағында маңызды геостратегиялық бастама көтерді. Атап айтқанда, 2022 жылы 23 мамырда АҚШ президенті Жое Байден Азияға алғашқы сапары аясында Жапонияның астанасы Токиода Үнді-Тынық мұхиты экономикалық шеңбері (IPEF) бастамасын жариялады. АҚШ, Австралия, Бруней, Индонезия, Филиппин, Оңтүстік Корея, Үндістан, Жапония, Малайзия, Сингапур, Таиланд, Вьетнам және Жаңа Зеландияны қамтыған IPEF бастамасы мүше елдер арасындағы аймақтық экономикалық байланыс пен ықпалдастықты дамытуға бағытталған. Осы тұрғыда, әсіресе аталмыш бастама аясында өзара сауданы ұлғайту, экономиканы цифрландыру, жеткізілім тізбегін дамыту және таза энергия мен инфрақұрылымдық инвестицияларды күшейту көзделген [Ақ үй, 2022]. Соңғы жылдары жаһандық күштер арасындағы тепе-теңдік Үнді-Тынық мұхиты аймағына қарай ойыса бастағанын ескере отырып, аймақтағы IPEF бастамасын геοэкономикалық, геосаяси және геостратегиялық тұрғыдан қарастырған жөн.

nomiler durgunluk içerisindeyken, Hint-Pasifik bölgesinde gündeme gelen IPEF inisiyatifi, gerek bölge ülkeleri, gerekse tüm dünya için önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Çünkü, neredeyse küresel GSYİH'nin %40'ını ve dünya nüfusunun %60'ını oluşturan Hint-Pasifik bölgesi, günümüzde küresel ekonominin önemli ağırlık merkezlerinden biridir. Söz konusu mevcut potansiyeliyle önümüzdeki 30 yıl içinde küresel büyümeye en büyük katkı yapacağı tahmin edilen Hint-Pasifik bölgesinin [White House, 2022], önümüzdeki yıllarda dünya ekonomisinin şekillenmesinde de önemli rol oynamaya devam edeceğine kuşku bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hint-Pasifik bölgesinde dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD'nin önderliğinde gündeme gelen IPEF inisiyatifi, genel olarak bölgesel ve küresel ekonomik entegrasyon sürecinin hızlanmasına, ticaretin artmasına ve yatırım iş birliğinin güçlenmesine katkı sağlayabilir.

Aynı zamanda, IPEF inisiyatifinin önümüzdeki dönemde ABD'nin diğer üye ülkelerle ticari-ekonomik ve yatırım iş birliğinin genel çerçevesini şekillendireceği de tahmin edi-

Geoekonomikallık тұрғыдан алып қарағанда, Ковид-19 індетіне байланысты әлем экономикасы құлдыраған кезінде Үнді-Тынық мұхиты аймағында ортаға шыққан IPEF бастамасын аймақ елдері үшін де, бүкіл әлем үшін де маңызды оқиға ретінде қарастыруға болады. Өйткені жаһандық ЖІӨ-нің 40%-ы мен әлем халқының 60%-ын құрайтын Үнді-Тынық мұхиты аймағы қазіргі таңда әлемдік экономиканың маңызды орталықтарының бірі болып отыр. Ағымдағы әлеуетімен алдағы 30 жылда жаһандық экономикалық өсімге ең үлкен үлес қосатыны болжанған Үнді-Тынық мұхиты аймағы [Ақ үй, 2022] алдағы уақытта әлемдік экономиканың құрылымдануында маңызды рөл атқара беретіні сөзсіз. Сондықтан әлемнің ең ірі экономикасына ие АҚШ-тың жетекшілігімен Үнді-Тынық мұхиты аймағында құрылған IPEF бастамасы жалпы алғанда аймақтық және жаһандық экономикалық ықпалдастық үдерісінің жеделдеуі, тауар айналымының арттыруы және инвестициялық ынтымақтастықтың нығаюына ықпал ететін болады.

Сонымен бірге, IPEF бастамасы алдағы ке-

lebilir. Zaten IPEF üyeleri, halihazırda ABD'nin dış ticaretinde önemli yere sahiptir. Örneğin, IPEF üyelerinden Japonya, Güney Kore, Vietnam ve Hindistan, ABD'nin en büyük 15 ticaret ortağı arasında yer almaktadır. 2020'de ABD'nin söz konusu 12 ülkeye gerçekleştirdiği mal ihracatı 244.66 milyar dolarla ABD'nin toplam ihracatının %18.18'ini oluşturmuştur. Bu tutar içinde ABD'nin Avustralya'ya ihracatı 24.2 milyar dolar (%1.8), Bruney'e ihracatı 203 milyon dolar (%0.015), Endonezya'ya ihracatı 7.59 milyar dolar (%0.56), Filipinler'e ihracatı 6.84 milyar dolar (%0.51), Güney Kore'ye ihracatı 53.4 milyar dolar (%3.97), Hindistan'a ihracatı 26.6 milyar dolar (%1.98), Japonya'ya ihracatı 63.1 milyar dolar (%4.7), Malezya'ya ihracatı 12.4 milyar dolar (%0.92), Singapur'a ihracatı 25.9 milyar dolar (%1.93), Tayland'a ihracatı 11.3 milyar dolar (%0.84), Vietnam'a ihracatı 10.2 milyar dolar (%0.76) ve Yeni Zelanda'ya ihracatı 2.93 milyar dolar (%0.22) olarak gerçekleşmiştir [OEC, 2021]. 2020'de ABD'nin söz konusu ülkelerden mal ithalatı ise, 569.15 milyar dolar olarak, ülkenin toplam ithalatının %14.83'ünü oluşturmuştur. Bu tutar içinde Avustralya'dan ithalatı 11.6 milyar dolar (%0.52), Bruney'den ithalatı 89 milyon dolar (%0.004), Endonezya'dan ithalatı 19.6 milyar dolar (%0.87), Filipinler'den ithalatı 10.7 milyar dolar (%0.48), Güney Kore'den ithalatı 75 milyar dolar (%3.34), Hindistan'dan ithalatı 49.7 milyar dolar (%2.21), Japonya'dan ithalatı 112 milyar dolar (%4.99), Malezya'dan ithalatı 33.8 milyar dolar (%1.5), Singapur'dan ithalatı 27.6 milyar dolar (%1.23), Tayland'dan ithalatı 35.3 milyar dolar (%1.57), Vietnam'dan ithalatı 77 milyar dolar (%3.43) ve Yeni Zelanda'dan ithalatı 4.35 milyar dolar (%0.19) olmuştur [OEC, 2021; USTR, 2021].

HER NE KADAR IPEF, EKONOMİK BİR İNİSİYATİF OLARAK İFADE EDİLSE DE, GERÇEKTE EKONOMİK BOYUTUNDAN ZİYADE, SİYASİ VE STRATEJİK ARKA PLANININ DAHA ÖNEMLİ OLDUĞU ANLAŞILABİLİR

IPEF ҚАНША ЖЕРДЕН ЭКОНОМИКАЛЫҚ БАСТАМА РЕТІНДЕ КӨРСЕТІЛСЕ ДЕ, ІС ЖҮЗІНДЕ ОНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АСТАРЫНАН ГӨРІ САЯСИ ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ АСТАРЫ БАСЫМ ЕКЕНІН АҢҒАРУҒА БОЛАДЫ

зеңде АҚШ-тың басқа мүше елдермен сауда-экономикалық және инвестициялық ынтымақтастығының жалпы шеңберін қалыптастыратынын болжауға болады. IPEF мүшелері қазірдің өзінде АҚШ-тың сыртқы саудасында маңызды орынға ие. Мысалы, IPEF құрамындағы Жапония, Оңтүстік Корея, Вьетнам және Үндістан АҚШ-тың 15 ірі сауда серіктестерінің қатарына кіреді. 2020 жылы АҚШ-тың аталмыш 12 елге тауар экспорты 244,66 миллиард доллар болып, АҚШ-тың жалпы экспортының 18,18%-ын құрады. Оның ішінде АҚШ-тың Австралияға экспорты 24,2 миллиард доллар (1,8%), Брунейге экспорты 203 миллион доллар (0,015%), Индонезияға экспорты 7,59 миллиард доллар (0,56%), Филиппинге экспорты 6,84 миллиард доллар (0,51%), Оңтүстік Кореяға экспорт 53,4 миллиард доллар (3,97%), Үндістанға экспорт

Öте yanda, IPEF inisiyatifinde yenilenebilir enerji, karbondan arınma ve enerji verimliliği gibi konuların, üye ülkeler arasındaki ticari-ekonomik ve yatırım iş birliğinin önceliklerinden biri olarak belirtilmesi de dikkat çekicidir. Çünkü çok zengin petrol, doğal gaz, kömür ve uranyum kaynaklarına sahip olmasıyla küresel enerji üretiminde önemli bir yeri bulanan Hint-Pasifik bölgesi, aynı zamanda dünyanın en önemli deniz yolları güzergahında olması nedeniyle de küresel enerji ticareti ve enerji güvenliği açısından oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Hint-Pasifik bölgesinde Avustralya, Bruney ve Endonezya gibi ülkeler önemli bölgesel ve küresel enerji üreticileri iken, onların en büyük ithalatçıları da Japonya, Hindistan, Güney Kore ve Malezya gibi diğer bölge ülkeleridir. Örneğin, bölgede kazanılabilir kömür rezervi 166 milyar ton (2020), kanıtlanmış doğal gaz rezervi 114 trilyon fit küp (2022) ve kanıtlanmış petrol rezervi 2.4 milyar varil (2021) olan Avustralya, gerek Hint-Pasifik bölgesinde, gerekse dünyada hem kömür ve uranyumun, hem de petrol ve sıvılaştırıl-

26,6 миллиард доллар (1,98%), Жапонияға экспорт 63,1 миллиард доллар (4,7%), Малайзияға экспорт 12,4 миллиард доллар (0,92), Сингапурға экспорт 25,9 миллиард доллар (1,93%), Таиландқа 11,3 миллиард доллар (0,84%), Вьетнамға 10,2 миллиард доллар (0,76%) және Жаңа Зеландияға 2,93 миллиард доллар (0,22%) болды [ОЕС, 2021]. 2020 жылы АҚШ-тың осы елдерден тауар импорты 569,15 миллиард доллар болып, елдің жалпы импортының 14,83%-ын құрады. Оның ішінде АҚШ-тың Австралиядан импорты 11,6 миллиард доллар (0,52%), Брунейден импорты 89 миллион доллар (0,004%), Индонезиядан импорты 19,6 миллиард доллар (0,87%), Филиппиннен импорты 10,7 миллиард доллар (0,48%), Оңтүстік Кореядан импорты 75 миллиард доллар (3,34%), Үндістанға экспорт 49,7 миллиард доллар (2,21%), Жапониядан импорты 112 миллиард доллар (4,99%), Малайзиядан импорты 33,8 миллиард доллар (1,5%), Сингапурдан импорты 27,6 миллиард доллар (1,23%), Таиланддан импорты

міш доғал газын (LNG) en büyük üreticilerinden biridir [ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi, 2022a]. Aynı zamanda, Avustralya'nın enerji ihracatının büyük bir kısmı da IPEF ülkelerine yapılmaktadır. Örneğin, 2020'de Avustralya'nın kömür ihracatının %28'ini Japonya, %14'ünü Hindistan ve %13'ünü Güney Kore oluşturmuşken, 2021'de Avustralya'nın ham petrol ihracatının %42'si Singapur'a, %20'si Güney Kore'ye, %11'i Endonezya'ya ve %6'sı Tayland'a gerçekleşmiştir [ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi, 2022a]. Kanıtlanmış doғал газ rezervi 11 trilyon fit küp (2016) ve petrol rezervi 1.1 milyar varil (2016) olan Brunei açısından petrol ve doғал газ üretimi ülke ekonomisinin can damarıdır. Nitekim Brunei, bölgede Japonya ve Güney Kore'nin istikrarlı ve uzun vadeli bir sıvılaştırılmış doғал газ (LNG) ihracatçısı konumundadır [ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi, 2022b]. 2020'de dünyanın en büyük kömür ihracatçısı olmanın yanı sıra, yedinci en büyük sıvılaştırılmış doғал газ (LNG) ihracatçısı olan Endonezya'nın kömür ihracatının %25'i Hindistan'a, kalan %18'lik kısmı ise %6'lık eşit oranlarla Filipinler'e, Japonya'ya ve Malezya'ya yapılmıştır [ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi, 2022c]. Ayrıca, Hint-Pasifik bölgesinin, sadece IPEF ülkeleri için değil, Orta Doғу, Afrika ve Asya arasındaki enerji taşımacılığı için de önemli

35,3 миллиард доллар (1,57%), Вьетнамнан импорты 77 миллиард доллар (3,43%) және Жаңа Зеландиядан импорты 4,35 миллиард долларды (0,19%) құрады [OEC, 2021; USTR, 2021].

Тағы бір жағынан, IPEF бастамасында жаңартылатын энергия көздері, карбонсыздандыру және энергия тиімділігі сияқты мәселелердің мүше елдер арасындағы сауда-экономикалық және инвестициялық ынтымақтастықтың басым бағыттарының бірі ретінде көрсетілгені де назар аударарлық жайт. Өйткені Үнді-Тынық мұхиты аймағы өте бай мұнай, табиғи газ, көмір және уран ресурстарының арқасында жаһандық энергия өндірісінде маңызды орынға ие болып қана қалмастан, дүниедегі ең маңызды теңіз жолдары өтетіндіктен әлемдік энергетика саудасы мен энергетика қауіпсіздігі тұрғысынан да ерекше стратегиялық маңызға ие. Үнді-Тынық мұхиты аймағында Австралия, Бруней және Индонезия сияқты елдер маңызды аймақтық және жаһандық энергия өндірушісі болса, ал олардың энергетикалық өнімдерін көбінде Жапония, Үндістан, Оңтүстік Корея және Малайзия сияқты аймақ елдері импорттайды. Мысалы, Австралияның өндіруге болатын көмір қоры 166 миллиард тонна (2020), дәлелденген

güzergâh olması, IPEF inisiyatifinin enerji boyutunun önemini artırmaktadır. Buna ek olarak, bölgede Bruney, Filipinler, Malezya ve Vietnam'ın Çin ile Güney Çin Denizi'ndeki birtakım adalar üzerinde hala devam eden egemenlik tartışmalarının ana nedenlerinden birisinin de enerji ile ilgili olması, IPEF inisiyatifinin enerji boyutunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi'nin 2019'daki raporuna göre, Güney Çin Denizi'nin petrol rezervi yaklaşık 11 milyar varil, doğal gaz rezervi ise 190 trilyon fit küp olduğu tahmin edilmektedir [ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi, 2022d].

Jeopolitik ve jeostratejik açıdan bakıldığında, IPEF inisiyatifi, ABD'nin son yıllarda Çin'e karşı yürüttüğü Hint-Pasifik stratejisinin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar IPEF, ekonomik bir inisiyatif olarak ifade edilse de, gerçekte ekonomik boyuttan ziyade, siyasi ve stratejik arka planının daha önemli olduğu anlaşılabılır. Çünkü son yıllarda Washington ve Pekin arasındaki jeopolitik ve jeoekonomik rekabetin giderek derinleşmesiyle birlikte, Washington'un Hint-Pasifik bölgesine giderek daha fazla önem verdiği bilinmektedir. Özellikle 2011'den sonra ABD, Hint-Pasifik bölgesinde müttefikleriyle yaptığı çeşitli ikili anlaşmaların yanında, "Asya'ya Dönüş" stratejisi, "Özgür ve Serbest Hint-Pasifik" ve AUKUS gibi çok taraflı diyalog mekanizmaları çerçevesinde kapsamlı siyasi, ticari-ekonomik, askeri ve güvenlik iş birliğini güçlendirmeye çaba göstermektedir. Son olarak, Eylül 2021'de ABD, Avustralya ve Birleşik Krallık arasında kurulan AUKUS ittifakıyla Washington, bölgede güvenlik ve savunma alanındaki iş birliğini derinleştirirken, IPEF inisiyatifiyle de bölgede hem jeoekonomik, hem de jeostratejik etkisini artırmaya çalışmaktadır. Ağustos 2021'de Afganistan'dan çe-

ABD'NİN ADIM ADIM HİNT-PASİFİK BÖLGESİNE DOĞRU İLERLEMESİ, ÖNÜMÜZDEKİ DÖNEMDE WASHINGTON'UN DAHA ÇOK PEKİN'İN HİNT-PASİFİK BÖLGESİNDEKİ ETKİSİNİ AZALTMAYA ODAKLANACAĞINA İŞARET ETMEKTEDİR

АҚШ-ТЫҢ ҮНДІ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ АЙМАҒЫНА ҚАРАЙ АДЫМ-АДЫМ ІЛГЕРІЛЕУІ ВАШИНГТОННЫҢ АЛДАҒЫ КЕЗЕҢДЕ ПЕКИННІҢ ҮНДІ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ АЙМАҒЫНДАҒЫ ЫҚПАЛЫН АЗАЙТУҒА КӨБІРЕК КӨҢІЛ БӨЛЕТІНІН КӨРСЕТЕДІ

табиғи газ қоры 114 триллион текше фут (2022) және дәлелденген мұнай қоры 2,4 миллиард баррель (2021) болып, Үнді-Тынық мұхиты аймағында да, әлемде де көмірмен уранды және мұнаймен сұйытылған табиғи газды (СТГ) өндіретін ірі елдердің бірі болып отыр [АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы, 2022a]. Сонымен бірге Австралияның энергия экспортының ба-сым бөлігі IPEF елдеріне жасалады. Мысалы, 2020 жылы Австралияның көмір экспортының 28%-ы Жапонияға, 14%-ы Үндістанға және 13%-ы Оңтүстік Кореяға тиесілі болса, 2021 жылы Австралияның шикі мұнай экспортының 42%-ы Сингапурға, 20%-ы Оңтүстік Кореяға, 11%-ы Индонезияға және 6%-ы Таиландқа тиесілі болды [АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы, 2022a]. Ал, 11 триллион текше фут дәлелденген табиғи газ қоры (2016) және 1,1 миллиард баррель мұнай қоры (2016) бар Брунейде мұнаймен табиғи газ өндіру ел экономикасының күре тамыры. Сөйтіп, Бруней Жапония мен Оңтүстік Кореяның аймақтағы тұрақты және ұзақ мерзімді сұйытылған табиғи газ (СТГ) жеткізушісі болып отыр [АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы, 2022b]. 2020 жылы әлемдегі ең ірі көмір экспорттаушы әрі жетінші ірі сұйытылған табиғи газ (СТГ) экспорттаушы болған Индонезияның көмірінің 25%-ы Үндістанға, ал 18%-ы 6%-дан тең үлеспен Филиппин, Жапония және Малайзияға экспортталды [АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы, 2022c]. Сонымен қатар, Үнді-Тынық мұхиты аймағы IPEF елдері үшін ғана емес, Таяу Шығыс, Африка және Азия арасындағы энергетика тасымалы үшін маңызды бағыт болуы IPEF бастамасының энергетика тұрғысынан маңыздылығын арттыра түседі. Қала берді, аймақта Оңтүстік Қытай теңізіндегі кейбір арал-

kilen ABD'nin adım adım Hint-Pasifik bölgesine doğru ilerlemesi, önümüzdeki dönemde Washington'un daha çok Pekin'in Hint-Pasifik bölgesindeki etkisini azaltmaya odaklanacağına işaret etmektedir.

Özet olarak söylemek gerekirse, Covid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle yaşanan jeopolitik ve jeoekonomik gelişmeler dünya düzenini değiştirmekteyken, ABD'nin dünya jeopolitiğinin önemli ağırlık merkezi olan Hint-Pasifik bölgesinde IPEF inisiyatifini gündeme getirmesi, hiç tesadüf değildir. Çünkü günümüzde Hint-Pasifik bölgesi, bir dizi siyasi, ticari-ekonomik ve askeri anlaşmazlıklar nedeniyle de küresel ve bölgesel çaplı jeopolitik ve jeostratejik rekabetin bir diğer önemli sahnesi niteliğindedir. Dolayısıyla, IPEF inisiyatifini, son yıllarda Hint-Pasifik bölgesine Çin'in hegemonik yükselişine karşı siyasi, ekonomik ve askeri ittifak oluşturmaya başlayan ABD'nin önemli bir stratejik hamlesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Kaynakça:

1. ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi (2022a). Avustralya. Alınan yer: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/AUS>. Erişim tarihi: 28.06.2022.
2. ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi (2022b). Bruney. Alınan yer: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/BRN>. Erişim tarihi: 28.06.2022.
3. ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi (2022c). Endonezya. Alınan yer: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/IDN>. Erişim tarihi: 28.06.2022.
4. ABD Enerji Bilgilendirme Dairesi (2022d). Güney Çin Denizi. Alınan yer: https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea. Erişim tarihi: 28.06.2022.
5. OEC (2021). ABD'nin Dış ticaret verileri. Alınan yer: <https://oec.world/en/profile/country/usa?tradeScaleSelector1=tradeScale0&yearlyTradeFlowSelector=flow0>. Erişim tarihi: 28.06.2022.
6. USTR (2021). ABD-Bruney ticareti. Alınan yer: <https://ustr.gov/countries-regions/southeast-asia-pacific/brunei-darussalam>. Erişim tarihi: 28.06.2022.

IPEF İNİSİYATİFİNİ, SON YILLARDA HİNT-PASİFİK BÖLGESİNE ÇİN'İN HEGEMONİK YÜKSELİŞİNE KARŞI SİYASİ, EKONOMİK VE ASKERİ İTTİFAK OLUŞTURMAYA BAŞLAYAN ABD'NİN ÖNEMLİ BİR STRATEJİK HAMLESİ OLARAK DEĞERLENDİRMEK MÜMKÜNDÜR

IPEF BASTAMASYN SOĞFY JYLDARY QYTAJDYQ YNDYTYNYQ MXYHTY AYMAFYNDAFY GEGEMONDYQ KYŞEYUİNE QARSY SAYSİ, EKONOMİKALYQ JƏNE ƏSKERİ ODAQ QYRA BASTAFAN AQŞTYQ MAQYDZY STRATEJİLYQ QADAMY RETİNDƏ QARASTYRUFA BOLADY

дарға байланысты Бруней, Филиппин, Малайзия және Вьетнамның Қытаймен жалғасып келе жатқан егемендік дауларының негізгі себептерінің бірі де энергетикаға байланысты болуы да, IPEF бастамасының энергетика тұрғысынан қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасының 2019 жылғы есебіне сәйкес, Оңтүстік Қытай теңізіндегі мұнай қоры шамамен 11 миллиард баррел, ал табиғи газ қоры 190 триллион текше фут болып бағаланған [АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы, 2022d].

Геосаяси және геостратегиялық тұрғыдан алғанда, IPEF бастамасын АҚШ-тың соңғы жылдардағы Қытайға қарсы қалыптастырған Үнді-Тынық мұхиты стратегиясының жалғасы ретінде қарастыруға болады. IPEF қанша жерден экономикалық бастама ретінде көрсетілсе де, іс жүзінде оның экономикалық астарынан гөрі саяси және стратегиялық астары басым екенін аңғаруға болады. Өйткені соңғы жылдары Вашингтон мен Пекин арасындағы геосаяси және геозкономикалық бәсекелестіктің тереңдеуімен қатар, Вашингтонның Үнді-Тынық мұхиты аймағына көбірек мән бере бастағаны белгілі. Әсіресе, 2011 жылдан кейін АҚШ Үнді-Тынық мұхиты аймағындағы одақтастарымен жасаған түрлі екіжақты келісімдермен қатар, «Азияға оралу» стратегиясы, «Еркін және егемен Үнді-Тынық мұхиты» және «AUKUS» сияқты көпжақты диалог механизмдері арқылы жан-жақты саяси, сауда-экономикалық, әскери және қауіпсіздік саласындағы ынтымақтастықты нығайтуға ұмтылып келеді. Сондай-ақ, 2021 жылдың қыркүйегінде АҚШ, Австралия және Ұлыбритания арасында құрылған AUKUS одағы аясында Вашингтон аймақта қауіпсіздік пен қорғаныс саласын-

7. White House (2021). Hint-Pasifik Ekonomik Çerçevesine İlişkin Açıklama. Alınan yer: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/23/statement-on-indo-pacific-economic-framework-for-prosperity/>. Erişim tarihi: 27.06.2022.

дағы ынтымақтастықты тереңдетсе, енді IPEF бастамасы арқылы аймақтағы геэкономикалық және геостратегиялық ықпалын арттыруға тырысып отыр. Осылайша, 2021 жылдың тамызында Ауғанстаннан шегініп шыққан АҚШ-тың Үнді-Тынық мұхиты аймағына қарай адым-адым ілгерілеуі Вашингтонның алдағы кезеңде Пекиннің Үнді-Тынық мұхиты аймағындағы ықпалын азайтуға көбірек көңіл бөлетінін көрсетеді.

Қорытындылай келе, Ковид-19 эпидемиясы мен Ресей-Украина соғысының салдарынан туындаған геосаяси және геэкономикалық өзгерістер әлемдік тәртіпті өзгерте бастаған тұста, АҚШ-тың әлемдік геосаясаттың маңызды орталығы болған Үнді-Тынық мұхиты аймағында IPEF бастамасын көтеруі кездейсоқ емес. Өйткені бүгінде Үнді-Тынық мұхиты аймағы бірқатар саяси, сауда-экономикалық және әскери келіспеушілікке байланысты жаһандық және аймақтық геосаяси және геостратегиялық бәсекелестіктің маңызды бір орталығына айналды. Сондықтан IPEF бастама-

сын соңғы жылдары Қытайдың Үнді-Тынық мұхиты аймағындағы гегемондық күшеюіне қарсы саяси, экономикалық және әскери одақ құра бастаған АҚШ-тың маңызды стратегиялық қадамы ретінде қарастыруға болады.

Дереккөз:

1. АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы (2022a). Австралия. Сілтеме: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/AUS>. Қаралған уақыты: 28.06.2022.
2. АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы (2022b). Бруней. Сілтеме: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/BRN>. Қаралған уақыты: 28.06.2022.
3. АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы (2022c). Индонезия. Сілтеме: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/IDN>. Қаралған уақыты: 28.06.2022.
4. АҚШ Энергетикалық ақпарат басқармасы (2022d). Оңтүстік Қытай теңізі. Сілтеме: https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea. Қаралған уақыты: 28.06.2022.
5. Ақ үй (2021). Үнді-Тынық мұхиты экономикалық шеңбері туралы мәлімдеме. Сілтеме: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/23/statement-on-indo-pacific-economic-framework-for-prosperity/>. Қаралған уақыты: 27.06.2022.
6. ОЕС (2021). АҚШ-тың сыртқы сауда мәліметтері. Сілтеме: <https://oec.world/en/profile/country/usa?tradeScaleSelector1=tradeScale0&yearlyTradeFlowSelector=flow0>. Қаралған уақыты: 28.06.2022.
7. USTR (2021). АҚШ-Бруней сыртқы сауда айналымы. Сілтеме: <https://ustr.gov/countries-regions/southeast-asia-pacific/brunei-darussalam>. Қаралған уақыты: 28.06.2022.

ORTA ASYA ÜLKELERİNDE TOPLUMUN KİTAP OKUMA DURUMU

AINUR AKHMETOVA

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ

ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНІҢ КІТАП ОҚУ ЖАҒДАЙЫ

Інсан gelişiminin her aşamasında kitabın özel bir yeri vardır. Yüzyıllardır süren endüstriyel ve teknolojik devrimlerin kitabın değerini azaltmadığı bilinmektedir. Günümüz dijital çağında, geleneksel kitapların elektronik versiyonları çıkarılmakta ve gelecek nesiller için onları korumanın yolları geliştirilmektedir. Ayrıca gelişen dijital ve teknolojik imkanlar kitaplar da dahil olmak üzere pek çok bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır. Kitap, okur-yazarlığını artırılmasına, insanın çevre ile iletişiminin gelişimine, eleştirel düşünme, inceleme, olayların analizi ve tartışma, dil becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu noktada, pek çok farklı alanda bazı kitapların yol gösterici özelliği kullanılmaktadır. Örneğin, kitaplarda “nasıl para kazanılır ve başarıya ulaşılır” gibi konular dahi işlenerek okuyucunun ilgisi çekilmeye çalışılmaktadır. Kitap okumanın sağladığı bu ve diğer avantajları göz önüne alınarak, bu çalışmada Orta Asya’daki kitap okuma alışkanlığının mevcut durumu incelenmektedir.

Araştırmalar, Orta Asya ülkelerinde son yıllarda kitap okuma oranlarının düşüşte olduğunu göstermektedir. Bunun ana nedenlerini, insanların günlük iş hayatına ve kendi sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirme çabalarına daha fazla önem vermesi, kitapların basım sayısının azlığı nede-

**ARAŞTIRMALAR,
ORTA ASYA
ÜLKELERİNDE
SON YILLARDA
KİTAP OKUMA
ORANLARININ
DÜŞÜŞTE OLDUĞUNU
GÖSTERMEKTEDİR**

**ЗЕРТТЕУЛЕР
ОРТАЛЫҚ АЗИЯ
ЕЛДЕРİNДЕ СОҢҒЫ
ЖЫЛДАРЫ КІТАП
ОҚУ КӨРСЕТКІШІ
ТӨМЕНДЕГЕНІН
КӨРСЕТЕДІ**

Адамзаттың әрбір даму кезеңінде кітап ерекше маңызға ие болған. Бірнеше жүз жылға созылған өндірістік және технологиялық революциялар да кітаптың құндылығын жоя алмағаны белгілі. Қазіргі цифрлық дәуірде дәстүрлі кітаптардың электрондық нұсқасы жасалып, оны болашақ ұрпаққа сақтап жеткізудің әдіс-тәсілдері ойлап табылып жатыр. Оған қоса, бүгінгі ақпараттық медиа құралдары халықтың кітапқа қолжетімділігін де арттыра түсті. Интернет пен әртүрлі гаджеттер халыққа кітапты жылдам және әлемнің кез келген нүктесінен оқи алатын мүмкіндік сыйлады. Кітап сауаттылықты арттыру, қоршаған ортамен дұрыс қарым-қатынас орнату, сыни тұрғыда ойлана білу, құбылыстарды талдау, сараптау, талқылау, тіл меңгеру дағдыларын жетілдіреді. Қазіргі уақытта көптеген салаларда кейбір кітаптар нұсқаулық үшін қолданылады. Мысалы, кітаптардағы «қалай қаржы тауып, жетістікке жетуге болады?» деген тақырыптарға оқырмандар назар аударады. Кітап оқудың осындай және басқа да артықшылықтарын ескере келе, бұл зерттеуде Орталық Азия елдерінің ағымдағы кітап оқу жағдайын қарастырамыз.

niyle erişimdeki çeşitli sorunlar ve internet ile sosyal ağlardan bilgi edinilmesine daha fazla zaman ayırması şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca, toplumun okumaya olan kişisel ilgisi de azalmaktadır. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu coğrafyadaki ülkelerde diğer alanlara kıyasla kültürel gelişime gereken önemin verilmediği ve yüksek düzeyde ilgi gösterilmediği de ifade edilebilir. Bu durum Orta Asya bölgesinde okuma kültürünün zayıflamasına neden olmuştur.

Kitap okuma oranlarındaki düşüşün nedenlerine daha detaylı bir şekilde değinmek yerinde olacaktır. Bunlar arasında örneğin Kırgızistan'da son zamanlarda kitapların düşük tirajla basılması (yılıda 1.000 kopya) ve kitapçıların sayısındaki azalma kitap okuyucularının sayısında da düşüşe neden olmuştur. Yani düşük tirajlı kitaplara Kırgızistan halkı ulaşamamaktadır (Acımatov 2022). Ayrıca, Kazakistan ve Kırgızistan'da basılı kitapların yüksek maliyeti nedeniyle toplumun, özellikle de okul çağındaki çocukların ailelerinin ekonomik durumları bazı kitapları satın almalarını zorlaştırmaktadır (Artsishevsky, 2018; Kubitsky, 2019).

Kazakistanlı uzmanlar da kitap ve sanat eseri yayınlarının kültürel alanlar arasında son sıralarda yer aldığını belirtmektedir. Yaklaşık 2.000 kişi ile yapılan bir ankette her iki katılımcıdan biri düzenli olarak kitap okumadığını ifade ederken, sadece her yirmi katılımcıdan biri

Зерттеулер Орталық Азия елдерінде соңғы жылдары кітап оқу көрсеткіші төмендегенін көрсетеді. Оған басты себеп ретінде кітап оқуға қарағанда халық күнделікті жұмысына және әлеуметтік-экономикалық жағдайын жетілдіруге, әртүрлі қолжетімді мәселелерге баса көңіл бөлетінін, халықтың баспа кітаптарымен тиісті деңгейде қамтамасыз етілмеуі мен қазіргі уақытта кітап оқудың орнын интернет пен әлеуметтік желілер алмастырғанын атап өтуге болады. Оған қоса, тұрғындардың кітап оқуға деген жеке қызығушылығы да азайған. Сонымен қатар, Кеңес одағы ыдырағаннан кейін бұл аймақтағы елдерде, басқа салалармен салыстырғанда, мәдени дамуға жоғары деңгейде көңіл бөлінбеді деп есептеуге болады. Бұл жағдай Орталық Азия аймағының кітап оқу мәдениетін әлсіретті.

Кітап оқу деңгейінің төмендеу себептерін толығырақ қарастырар болсақ, мысалы, соңғы уақытта Қырғыз Республикасында кітаптардың аз тиражбен (жылына 1000 тираж) басылып шығуы және кітап дүкендерінің аздығы кітап оқитындар санының азаюына себеп болған. Яғни, Қырғыз Республикасының халқы аз тиражбен шығатын кітаптарға қол жеткізе алмайды (Ажыматов, 2022). Сонымен қатар, Қазақстан мен Қырғыз Республикасында баспа кітаптарының бағасы қымбат болғандықтан, қоғамның, әсіресе, балала-

her gün geleneksel formatta (elektronik olmayan) kitap okuduğunu belirtmiştir (Mayskaya, 2021). Ankete göre, Kazakistanlıların %52.6'sı geleneksel baskılı kitapları, %65.2'si e-kitapları okumamaktadır. Kırgızistan'da olduğu gibi Kazakistan'da da düşük tirajlı kitap sorunu yaşanmaktadır (Mayskaya, 2021).

Tacikistan toplumunun sadece klasik edebiyat değil, aynı zamanda modern sanatsal edebiyatı okumakla da ilgilenmediği kaydedilmiştir (Azattyq, 2019). Bu ülkede yeni kitaplar sadece iki veya üç yüz nüsha olarak basılmaktadır. Taciklerin dünya edebiyatı ve Tacik edebiyatının basılı örneklerinin yanı sıra e-kitapları da okumamaları ülkedeki okuma kültürünün gerilemesinin bir göstergesidir. Tacik yazarlar, 1990'larda Tacikistan'da yaşanan çatışmaların, toplumun yaşam standartlarını kötüleştirdiğini ve bunun ülkenin okuma oranını düşürdüğünü iddia etmektedir (Azattyq, 2019). Tacikistan'da devlet destekli basılan bazı kitapların ise halka yeterli sayıda ulaştırılamadığı da bildirilmektedir (Rahman, 2019).

Geleceğin emanet edileceği gençlerin kendi ülkelerinin her alandaki kalkınma süreçlerinde önemli bir yere sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle günümüzde gençlerin hangi kitapları okuduğu ve okuma oranları önem arz etmektedir. Friedrich Ebert Vakfı'nın Kazakistan'daki ofisi, "Toplumsal düşünce" araştırma Enstitüsü tarafından 2016 yılında yapılan, Türkmenistan'ı kapsamayan bir anket, Orta Asya'daki gençlerin kitap/dergi okuma oranlarının da düşük olduğunu göstermektedir. Ankete, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'dan 14-29 yaş grubundaki (Kazakistan'dan 15-29 yaş arasındaki gençler) 1.000 katılımcı katılmıştır. Bu ülkelerde 14-29 yaş arası gençlerin toplam nüfus içerisindeki payına bakacak olursak gençler: Kazakistan toplumunun %23.2'sini, Kırgızistan toplumunun %29.4'ünü, Tacikistan

BUNUN ANA NEDENLERİNİ, İNSANLARIN GÜNLÜK İŞ HAYATINA VE KENDİ SOSYO-EKONOMİK DURUMLARINI İYİLEŞTİRME ÇABALARINA DAHA FAZLA ÖNEM VERMESİ, KİTAPLARIN BASIM SAYISININ AZLIĞI NEDENİYLE ERİŞİMDEKİ ÇEŞİTLİ SORUNLAR VE İNTERNET İLE SOSYAL AĞLARDAN BİLGİ EDİNİLMESİNE DAHA FAZLA ZAMAN AYIRMASI ŞEKLİNDE SIRALAYABİLİRİZ

ЖАЛПЫ АЛҒАНДА ОРТАЛЫҚ АЗИЯ АЙМАҒЫНДАҒЫ ЕЛДЕРДЕ ІСКЕРЛІК, ҚАРЖЫЛЫҚ, ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ, ФАНТАСТИКА, ОРЫС ӘДЕБИЕТІ, БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІ ЖӘНЕ БАЮ ЖОЛДАРЫН ҮЙРЕТЕТІН КİТАПТАР (ҚЫРҒЫЗСТАН) КӨБІРЕК ОҚЫЛАТЫНЫН АЛҒА ТАРТАДЫ

ры мектепте оқитын отбасылардың кітап сатып алуға экономикалық жағдайы мүмкіндік бермейді (Арцишевский, 2018; Кубицкий, 2019).

Қазақстандық сарапшылар да мәдени бағыттардың ішінде кітап шығару мен көркем шығарманың жазылуы соңғы орын алатындығын атап өткен. Сонымен қатар, сауалнама жүргізілгенде оған қатысқандардың (2000 адам қатысқан) әрбір екіншісі кітап оқымайтынын, тек жиырма-сыншы қатысушы ғана күн сайын дәстүрлі форматтағы (электрондық емес) кітап оқитынын айтқан (Майская, 2021). Сауалнама нәтижесі бойынша қазақстандықтардың 52,6% дәстүрлі қағаз кітапты, ал 65,2% электрондық кітапты оқымайды. Қырғыз Республикасындағыдай кітаптардың аз тиражбен жарық көру мәселесі Қазақстанда да кездеседі (Майская, 2021).

Тәжікстан тұрғындары классикалық әдебиеттермен қатар, қазіргі көркем шығармаларды да оқуға қызығушылық танытпайтыны байқалды (Azattyq, 2019). Бұл елде жаңа кітаптар, бар болғаны, екі жүз – үш жүз данамен ғана жарық көреді. Тәжікстандықтардың әлемдік әдебиетті де, тәжік әдебиетін де оқымайтыны, тіпті электрондық кітаптарға да қызығушылық танытпайтыны кітап оқу мәдениетінің төмен деңгейге түскенін білдіреді. Тәжік авторлары 1990 жылдардағы Тәжікстандағы әртүрлі қақтығыстардың себебінен халықтың белгілі бір деңгейде әлеуметтік тұрмысы нашарлап кеткенін және бұл жағдай елдегі кітап оқу деңгейінің төмендеткенін алға тартады (Azattyq, 2019). Тәжікстанда мемлекеттің қолдауымен шыққан кейбір кітаптар көпшілікке жеткілікті мөлшерде таратылмаған (Рахмон, 2019).

Мемлекеттердің барлық сала бойынша дамуына жастар да ерекше

toplumunun %30.7'sini, Özbekistan toplumu-nun ise %30.9'unu oluşturmaktadır (Rakişeva, 2017).

Ankete göre Kazakistan'daki gençlerin ki-tap-dergi gibi materyali "sık sık okuma duru-mu" %21.2, "ara sıra okuma durumu" %38.9, "nadiren okuma durumu" %30.7, "hiç okuma-ma durumu" ise %9'dur. Katılanların %0.2'si ise ilgili soruyu cevaplamamıştır (Umbetalie-va, Rakişeva, Teşendorf, 2016). Genel olarak bakılınca araştırma sonuçları, Kazakistan'daki gençlerin %78.6'sının "ara sıra" ya da "hiçbir zaman" okumadığına işaret etmektedir (Um-betalieva, Rakişeva, Teşendorf, 2016). "Top-lumsal Düşünce Araştırma Enstitüsü" tarafın-dan 2020 yılında 14-29 yaş arası Kazakistan gençleri arasında yapılan bir anketin sonuc-ları, gençlerin %18.6'sının kitap okuduğunu, %7.6'sının ise gazete okuduğunu göstermek-tedir. Bu ankete katılan 1000 kişiden %30.3'ü, boş zamanlarında dahi nadiren kitap okuduk-larını beyan etmiştir. Araştırmanın Kazakistan ayağının sonuçları, kitap ve gazete okuyarak vakit geçirmenin yerini, internette vakit geçi-rmenin aldığına işaret etmektedir.

Aynı araştırmanın Kırgızistan'la ilgili sonuçla-rına bakacak olursak, katılanların %24.4'ünün "düzenli olarak" kitap/dergi okuduğu, %32.3'ünün "ara sıra", %29.3'ünün "nadiren"

үлес қосатыны белгілі. Сондықтан жастар-дың қазіргі уақытта қандай кітап оқитыны және кітап оқу көрсеткіші маңызды сана-лады. Фридрих Эберт атындағы қордың Қазақстандағы өкілдігі – «Қоғамдық пікір» зерттеу институтының Түркіменстанды қамтымаған 2016 жылғы сауалнамасында Орталық Азия жастарының кітап/журнал оқу көрсеткіші ұқсас төмен екенін көр-сеткен. Сауалнамаға Қазақстан, Қырғыз Республикасы, Өзбекстан және Тәжікстан бойынша әр мемлекеттен 14-29 жас (Қа-зақстаннан 15-29 жас арасындағы жастар) аралығындағы 1000 қатысушы қатысқан. Бұл елдердегі 14-29 жас аралығындағы жастардың жалпы үлесіне назар салсақ, Қазақстан халқының 23,2%; 15-29 ара-лығындағы жастар Қырғызстан тұрғында-рының 29,4%; Тәжікстанда 30,7% және Өз-бекстанда 30,9% құрайды (Ракишева, 2017).

Сауалнама бойынша Қазақстан жаста-рының 21,2% жиі, 38,9% кейде, 30,7% си-рек кітап/журнал оқитынын, ал қалған 9,0% ешқашан кітап оқымайтынын алға тартқан. Жастардың 0,2% жауап беруден қалыс қалған (Умбеталиева, Ракишева, Те-шендорф, 2016). Аталған зерттеуге сәйкес, Қазақстандағы жастардың 78,6% кітапты

okuduğu ve geriye kalan %13.8'inin ise "hiç" okumadığı kaydedilmiştir (Baktıgulov, 2016). Bu noktada kitap okumanın serbest zamanda yapılacaklar listesinin alt sıralarında kalması da kitap okuma seviyesinin azalmasına yol açan nedenlerden birisi olarak gösterilmektedir. Ayrıca, okumak bir boş zaman geçirme biçimi değildir. Kırgızistan'da gençler boş zamanlarının çoğunu ev işleriyle (%81.7), televizyon izleyerek (%73.6), müzik dinleyerek (%53.1) ve spor yaparak (erkekler %32.9, kadınlar %9.8) geçirmektedir (Baktıgulov, 2016).

Özbekistanlı gençlerde de benzer eğilimler görülmekte olup, kitap okuma oranlarının Kazakistan ve Kırgızistan'a yakın olduğu bilinmektedir. Bu ülkedeki gençlerin %25.4'ü düzenli olarak kitap/dergi okurken, %29.4'ü ara sıra, %29.1'i nadiren ve %16.1'i ise hiç okumamaktadır (Ergaşev ve Seitov, 2016).

Tacikistan'ın istatistiklerine baktığımızda gençlerin %32'sinin düzenli olarak kitap/dergi okuduğu, %30'nun ara sıra, %24'nün nadiren, %14'ünün ise hiç okumadığı görülmektedir. Serbest zamanlarında ise gençlerin çoğu ya televizyon izleyerek (%78) ya da ev

кейде оқиды немесе оқымайды (Умбеталиева, Ракишева, Тешендорф, 2016). «Қоғамдық пікір» зерттеу институтының 2020 жылы жас шамасы 14-29 аралығындағы Қазақстан жастары арасында жүргізген сауалнама нәтижесіне қарағанда, жастардың 18,6% кітап және 7,6% газет оқитынын айтқан. Бұл сауалнамаға қатысқан 1000 адамның 30,3% бос уақытында айына бір рет немесе сирек кітап оқитынын алға тартады. Сауалнама нәтижесі бойынша кітап және газет оқу арқылы уақыт өткізудің орнын интернет алмастыра бастағандығы белгілі болған (Шарипова, Бейменбетов, 2021).

Қырғыз Республикасында жүргізілген осындай зерттеудің нәтижелеріне сәйкес, сауалнамаға қатысқан Қырғыз жастарының 24,4% жиі, 32,3% кейде, 29,3% сирек кітап/журнал оқыса, қалған 13,8% оқымайды, ал 0,2% жауап бермеген (Бактыгулов, 2016). Қазіргі уақытта кітап оқу бос уақытта істейтін әрекеттер тізімінің соңында болуы да кітап оқу деңгейінің төмендеткен се-

işi yaparak (%71) vakitlerini geçirmektedir (Olimov, Sahibov, 2016).

Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'da yapılan araştırmaların sonuçları, okumanın, gençlerin günlük aktivitelerinin aktif bir parçası olmadığını göstermektedir. Çalışma sırasında okuma oranları ile ilgili herhangi bir veriye rastlanılmadığından Türkmenistan, bu çalışma dışında tutulmuştur.

Bu ülkelerde okuma oranlarındaki düşüşe rağmen, bu oranları artırması beklenen bazı yapısal düzenlemeler yapıldığını da belirtmek gerekir. Örneğin, Özbekistan'da son zamanlarda toplumun kitap okumasına devlet düzeyinde özel önem verildiğini, bazı teşviklerin devreye konulduğunu söyleyebiliriz (Review, 2020). Kazakistan'da ise "Ulusal Çeviri Bürosu" Kamu Vakfı, "Yeni Beşeri Bilimler, Kazak Dilinde 100 Yeni Ders Kitabı Projesi" çerçevesinde üniversite öğrencileri için dünyanın en iyi ders kitaplarını tercüme etmiştir. Bu kitaplar şu anda öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. Ayrıca, son yıllarda Orta Asyalı yazarların eserlerinin yabancı dillere tercüme süreci yoğunlaşmış, genç yazarların sayısı geçmişe göre artış eğilimine girmiştir (Batenkova, 2018; Bağımsız Devletler Topluluğu, 2018; İsmail, 2020; Mayskaya, 2021). Öte yandan, bazı e-kitapların internette ücretsiz sunulması, kitap piyasasındaki pek çok esere erişimi de kolaylaştırmaktadır.

Pandemi koşullarının, her ne kadar gevşetilmiş olsa da, devam ettiği bu dönemde internet üzerinden bilgi ve pek çok farklı platforma erişimin kolaylaştırılması ile Orta Asya bölgesindeki okuyucular da farklı türlerdeki kitapları okuma imkanı bulmuştur. Genel olarak bakıldığında Orta Asya'da, işletme, finans, psikoloji, bilim kurgu gibi alanlar ile Rus edebiyatı, çocuk edebiyatı ve zengin olmanın pratik yolları gibi özel konulu kitapların popüler olduğu kaydedilmektedir (Acimatov, 2017; Mayskaya, 2021; Sardarbek, 2018).

**BU NOKTADA
KİTAP OKUMANIN
SERBEST ZAMANDA
YAPILACAKLAR
LİSTESİNİN ALT
SIRALARINDA
KALMASI DA KİTAP
OKUMA SEVİYESİNİN
AZALMASINA YOL
AÇAN NEDENLERDEN
BİRİSİ OLARAK
GÖSTERİLMEKTEDİR**

**ҚАЗІРГІ УАҚЫТТА
КІТАП ОҚУ БОС
УАҚЫТТА ІСТЕЙТІН
ӘРЕКЕТТЕР ТІЗІМІНІҢ
СОҢЫНДА БОЛУЫ
ДА КІТАП ОҚУ
ДЕҢГЕЙІНІҢ
ТӨМЕНДЕТКЕН
СЕБЕПТІҢ БІРІ
САНАЛАДЫ**

бептің бірі саналады. Сонымен қатар, кітап оқу бос уақыт өткізудің бір формасы болып есептелмейді. Қырғызстан жастары бос уақытында көбінесе үй шаруасымен айналысады (81,7%), теледидар көреді (73,6%), музыка тыңдайды (53,1%), спортпен айналысады (32,9% ерлер және 9,8% қыздар) (Бактыгулов, 2016).

Өзбекстан жастарында да осындай үрдіс байқалады, олардың кітап оқу жағдайы Қазақстан мен Қырғыз Республикасындағы деңгейге ұқсас. Бұл елдегі жастардың 25,4% жиі, 29,4% кейде, 29,1% сирек кітап/журнал оқитынын, ал 16,1% кітап оқымайтынын атап өткен (Ергашев, Сеитов, 2016).

Тәжікстан статистикасына назар салғанда жастардың 32% жиі, 30% кейде, 24% сирек кітап/журнал оқыса және 14% оқымайды. Бұл елдің жастары да сауалдың бәріне жауап берген. Бос уақытта көбіне теледидар көреді (78%) және үй шаруасымен айналысатыны байқалады (71%), т.б. (Олимов, Сахибов, 2016).

Қазақстан, Қырғыз Республикасы, Өзбекстан және Тәжікстан бойынша жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижесі жастардың күнделікті және бос уақытында айналысатын әрекеттерінің ішінде кітап оқу белсенді түрге жатпайтынын көрсетеді. Зерттеу барысында Түркіменстанның кітап оқу көрсеткішіне қатысты деректер табылмағандықтан, зерттеуден тыс қалды.

Аталған елдерде кітап оқу деңгейі төмендегенімен, мұндай оқу көрсеткіштерін көбейту үшін кейбір құрылымдық шаралар қабылданды. Мысалы, Өзбекстанда соңғы уақытта халықтың кітап оқуына мемлекеттік деңгейде көңіл бөлініп, оқуға ынталандыра бастағаны

Сонuç olarak, Orta Asya bölgesindeki mevcut okuma oranının düşüş trendinde olduğunu belirtebiliriz. Özellikle basılı kitapların okunma sürecini canlandırmak için çeşitli düzeylerde bazı girişimlerin uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, toplumun çoğunluğu geleneksel formattaki kitapları okumayı tercih ettiğinden, kitap satış fiyatını düşürmenin ve tirajı artırmanın imkanlarını da düşünmek gerekmektedir. Bunlara ek olarak, kitapçıların (özellikle ulusal dilde yazılmış kitap satan) ve kütüphanelerin sayısının artırılmasının ve halkın kitaplara olan ilgisini yükseltmek için kültürel ve sosyal etkinliklerin daha sık düzenlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça:

1. Acımatov, Zayırbek (2022). Okuma Kültürünü Yok Ettik. Alınan yer: <https://rus.azattyk.org/a/28775500.html>. Erişim tarihi: 19.05.2022.
2. Alihan, İsman (2020). Altı Dile Çevrilen Antoloji. Alınan yer: <https://aikyn.kz/21445/alty-tilge-awdarylghan-antologiya/>. Erişim tarihi: 21.05.2022.
3. Artsishevsky, Adolf (2018). Okumaya Olan İlğimizi Geri Alabilirmiyiz. Alınan yer: <https://camonitor.kz/31249-smozhem-li-my-vernut-interes-k-chteniyu.htm>. Erişim tarihi: 21.05.2022.
4. Azattyq (2019). Tacikistan'da İnsanlar Neden Kitap Okumuyor? Alınan yer: <https://rus.azattyk.org/a/nastoyashchee-vremya-books-tadjikistan/29787518.htm>. Erişim tarihi: 20.05.2022.
5. Bağımsız Devletler Topluluğu Yönetim Komitesi (2018). Bakü, Azerbaycan Dilinde "Genç Kırgız Şair-

аңғарылады (Review, 2020). Ал Қазақстанда «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры «Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы аясында жоғары оқу орындарының студенттеріне арнап әлемдік үздік оқулықтарды аударып шығарды. Қазіргі уақытта білім алушыларға бұл кітаптар қолжетімді. Оған қоса, соңғы жылдары Орталық Азия елдері жазушыларының көркем шығармалары шет тілдеріне аударылу үдерісі жаңдана бастады және бұрынғымен салыстырғанда қазіргі уақытта жас авторлар саны да көбейген (Батенкова, 2018; Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы, 2018; Исман, 2020; Майская, 2021). Оған қоса, интернет электрондық кітаптарды тегін жүктеп алып оқуға және кітап нарығының дамуына да мүмкіндік береді.

Пандемия жағдайы нашарлаған уақытта да ақпаратқа қолжетімділікті жеңілдетумен интернет арқылы көптеген платформалардың арқасында Орталық Азия аймағындағы оқырмандар әртүрлі жанрдағы кітаптарды оқи бастады. Жалпы алғанда Орталық Азия аймағындағы елдерде іскерлік, қаржылық, психологиялық, фантастика, орыс әдебиеті, балалар әдебиеті және бау жолдарын үйрететін кітаптар (Қырғызстан) көбірек оқылатынын алға тартады (Ажыматов, 2017; Майская, 2021; Сардарбек, 2018).

leri Antologijisi" Kitabı Yayınlandı. Alınan yer: <https://cis.minsk.by/news/11715/v-baku-izdana-kniga-na-azerbajdzanskom-azyke-antologia-molodyh-kyrgyzskih-poetov>. Erişim tarihi: 19.05.2022.

6. Baktygulov, Şeradil (2016). Orta Asya'nın Gençleri. Kirgizistan. Prof. Klaus Hurrelmann ve Peer Teschendorf'un Bilimsel Rehberliğinde Sosyolojik Bir Araştırma. Alınan yer: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Erişim tarihi: 18.05.2022.
7. Batenkova, Elena (2018). Nizom Kosim, Bağımsızlık Yılları Boyunca Tacik Edebiyatını Tazeleyen İsimleri Sıraladı. Alınan yer: <https://khovar.tj/rus/2018/08/nizom-kosim-nazval-imena-kotorymi-popolnil-as-tadzhikskaya-literatura-za-gody-nezavisimosti/>. Erişim tarihi: 21.05.2022.
8. Ergaşev, Bahtiyar ve Seitov, Azamat (2016). Orta Asya'nın Gençleri. Özbekistan. Prof. Klaus Hurrelmann ve Peer Teschendorf'un Bilimsel Rehberliğinde Sosyolojik Bir Araştırma. Alınan yer: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Erişim tarihi: 18.05.2022.
9. Kubitsky, Anton (2019). Şimdiki Nesil Kitap Okumuyor. Neden ve Tehdit Nedir? Alınan yer: <https://kabar.kg/news/sovremennoe-pokolenie-pochti-ne-chitaet-knigi-pochemu-i-v-chem-taitsia-ugroza/>. Erişim tarihi: 21.05.2022.
10. Mayskaya, Yuliya (2021). Yılda 5 Kitap: Kazakistan'da İnsanlar Neden Az Okuyor ve Bu Durum Nasıl Değiştirilir? Alınan yer: <https://caspien-eurasia.com/5-knig-v-god-pochemu-zhiteli-kazahstana-malo-chitayut-i-kak-etu-situaciyu-izmenit/>. Erişim tarihi: 19.05.2022.
11. Olimov, Muzaffar ve Sahibov, Şavkat (2016). Orta Asya'nın Gençleri. Tacikistan. Prof. Klaus Hurrelmann ve Peer Teschendorf'un Bilimsel Rehberliğinde Sosyolojik Bir Araştırma. Alınan yer: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Erişim tarihi: 18.05.2022.
12. Rakişeva, Botagoz (2017). Orta Asya'nın Gençleri. Karşılaştırmalı İnceleme. Prof. Klaus Hurrelmann ve Peer Teschendorf'un Bilimsel Rehberliğinde Sosyolojik Bir Araştırma. Alınan yer: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Erişim tarihi: 18.05.2022.
13. Review.uz (2020). Özbekistan, 2020-2025 Yıllarında Okuma Kültürünü Geliştirme ve Destekleme Ulusal Programını Kabul Etti. Alınan yer: <https://review.uz/post/uzbekistan-prinyal-nacionalnuyu-programmu-razvitiya-i-podderjki-kultur-hteniya-v-20202025-godax>. Erişim tarihi: 21.05.2022.
14. Sardarbek, Azat (2018). Kazakistan'da Kitap Piyasasının Durumu Nedir? Alınan yer: https://forbes.kz/finances/markets/azastandayitkap_nariyiyini_jadayyi_anday/. Erişim tarihi: 21.05.2022.

BUNLARA EK OLARAK, KİTAPÇILARIN (ÖZELLİKLE ULUSAL DİLDE YAZILMIŞ KİTAP SATAN) VE KÜTÜPHANELERİN SAYISININ ARTIRILMASININ VE HALKIN KİTAPLARA OLAN İLGİSİNİ YÜKSELTMEK İÇİN KÜLTÜREL VE SOSYAL ETKİNLİKLERİN DAHA SIK DÜZENLENMESİNİN ÖNEMLİ OLDUĞU DÜŞÜNÜLMEKTEDİR

SONYİMEN KATAR, İRİ QALALARĐAN BASTAP, ŞAYFAIDAĞY MEKENĐERĐE KİTAP DÜKENĐERİ (ƏSİRESE, ҰЛТТЫҚ АНА ТІЛІНДЕ ЖАЗЫЛҒАН КİТАПТАРДЫ) MEN КİТАПХАНАЛАР САНЫН, SONДАЙ-АҚ ТҰРҒЫНДАРДЫҢ КİТАПҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРАТЫН МӘДЕНІ-ӘЛЕУМЕТТІК ІС-ШАРАЛАРДЫ ЖІІ ҰЙЫМДАСТЫРҒАН ЖӨН

Қорыта келгенде, Орталық Азия аймағындағы елдердің ағымдағы кітап оқу көрсеткіші төмендеген үрдіс деп айтуға болады. Ендігі кезекте жарық көрген кітаптардың оқылу үдерісін қайта жандандыру үшін әртүрлі деңгейдегі бастамаларды жүзеге асыру қажет. Сонымен қатар, халықтың көп бөлігі дәстүрлі қағаз форматындағы кітап оқуды артық көретіндіктен, кітаптың сатылым бағасын арзандатып, таралым көлемін арттыру мүмкіндіктерін қарастырған дұрыс. Сонымен қатар, ірі қалалардан бастап, шайғайдағы мекендерде кітап дүкендері (әсіресе, ұлттық ана тілінде жазылған кітаптарды) мен кітапханалар санын, сондай-ақ тұрғындардың кітапқа қызығушылығын арттыратын мәдени-әлеуметтік іс-шараларды жиі ұйымдастырған жөн.

Дереккөз:

1. Ажыматов, Зайырбек (2022). «Мы уничтожили культуру чтения». Сілтеме: <https://rus.azattyk.org/a/28775500.html>. Қаралған уақыты: 19.05.2022.
2. Azattyq (2019). Почему в Таджикистане не читают книги? Сілтеме: <https://rus.azattyq.org/a/nastoyashchee-vremya-books-tadzhikistan/29787518.html>. Қаралған уақыты: 20.05.2022.
3. Арцишевский, Адольф (2018). Сможем ли мы вернуть интерес к чтению? Сілтеме: <https://camonitor.kz/31249-smozhem-li-my-vernut-interes-k-chteniyu.html>. Қаралған уақыты: 21.05.2022.
4. Әлихан, Исман (2020). Алты тілге аударылған антология. Сілтеме: <https://aikyn.kz/21445/alty-tilge-awdarylghan-antologiya/>. Қаралған уақыты: 21.05.2022.
5. Бактыгулов, Шерадил (2016). Молодежь Центральной Азии. Кыргызстан. На основе социологического опроса. Под научным руководством проф. Клауса Хурельмана и Пэра Тешендорфа (Германия, Берлин). Сілтеме: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Қаралған уақыты: 18.05.2022.
6. Батенкова, Елена (2018). Низом Косим назвал имена, которыми пополнилась таджикская литература за годы неза-

15. Şaripova Dina ve Beymenbetov Serik (2021). Kazakistan'da gençler: Değerlerin, Beklentilerin ve Arzuların Değerlendirilmesi. Alınan yer: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kasachstan/18456.pdf>. Erişim tarihi: 19.07.2022.
  16. Tacikistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın web sitesi (2019). Tacikistan Cumhurbaşkanı, Ulus Lideri Sn. İmamali Rahman'ın Yüce Meclis'ten Nutku. Alınan yer: <https://mfa.tj/ru/main/view/5441/poslanie-prezidenta-respubliki-tadzhikistan-lidera-natsii-uvazhaemogo-emomali-rakhmona-madzhlisi-oli>. Erişim tarihi: 21.05.2022.
  17. Umbetaliyeva, Tolganay, Rakişeva, Botagoz ve Teshendorf, Peer (2016). Orta Asya'nın gençleri. Kazakistan. Prof. Klaus Hurrelmann ve Peer Teshendorf'un Bilimsel Rehberliğinde Sosyolojik Bir Araştırma. Alınan yer: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Erişim tarihi: 17.05.2022.
-
- висимости. Сілтеме: <https://khovar.tj/rus/2018/08/nizom-kosim-nazval-imenam-kotorymi-popolnilas-tadzhikskaya-literatura-za-gody-nezavisimosti/>. Қаралған уақыты: 21.05.2022.
  7. Ергашев, Бахтиер, Сеитов, Азамат (2016). Молодежь Центральной Азии. Узбекистан. На основе социологического опроса. Под научным руководством проф. Клауса Хурельмана и Пэра Тешендорфа (Германия, Берлин). Сілтеме: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Қаралған уақыты: 18.05.2022.
  8. Кубицкий, Антон (2019). Современное поколение почти не читает книги. Почему и в чём таится угроза? Сілтеме: <https://kabar.kg/news/sovremennoe-pokolenie-pochti-ne-chitaet-knigi-pochemu-i-v-chem-taitsia-ugroza/>. Қаралған уақыты: 21.05.2022.
  9. Майская, Юлия (2021). 5 книг в год: почему жители Казахстана мало читают и как эту ситуацию изменить? Сілтеме: <https://caspien-eurasia.com/5-knig-v-god-pochemu-zhiteli-kazahstana-malo-chitayut-i-kak-etu-situaciyu-izmenit/>. Қаралған уақыты: 19.05.2022.
  10. Ракишева, Ботагоз (2017). Молодежь Центральной Азии. Сравнительный обзор. На основе социологического опроса. Под научным руководством проф. Клауса Хурельмана и Пэра Тешендорфа (Германия, Берлин). Сілтеме: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Қаралған уақыты: 18.05.2022.
  11. Review.uz (2020). Узбекистан принял Национальную программу развития и поддержки культуры чтения в 2020-2025 годах. Сілтеме: <https://review.uz/post/uzbekistan-prinyal-nacionalnuyu-programmu-razvitiya-i-podderjki-kultur-cheniya-v-20202025-godax>. Қаралған уақыты: 21.05.2022.
  12. Сардарбек, Азат (2018). Қазақстандағы кітап нарығының жағдайы қандай? Сілтеме: https://forbes.kz/finances/markets/azastanday_ktap_naryiyinyi_jadayyi_anday/. Қаралған уақыты: 21.05.2022.
  13. Тәжікстан Республикасының Сыртқы істер министрлігінің сайты (2019). Послание Президента Республики Таджикистан, Лидера нации уважаемого Эмомали Рахмона Маджлиси Оли. Сілтеме: <https://mfa.tj/ru/main/view/5441/poslanie-prezidenta-respubliki-tadzhikistan-lidera-natsii-uvazhaemogo-emomali-rakhmona-madzhlisi-oli>. Қаралған уақыты: 21.05.2022.
  14. Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының Атқарушы комитеті (2018). В Баку издана книга на азербайджанском языке «Антология молодых кыргызских поэтов». Сілтеме: <https://cis.minsk.by/news/11715/v-baku-izdana-kniga-na-azerbajdzanskom-azyke-antologia-molodyh-kyrgyzskih-poetov>. Қаралған уақыты: 19.05.2022.
  15. Олимов, Музаффар, Сахибов, Шавкат (2016). Молодежь Центральной Азии. Таджикистан. На основе социологического опроса. Под научным руководством проф. Клауса Хурельмана и Пэра Тешендорфа (Германия, Берлин). Сілтеме: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Қаралған уақыты: 18.05.2022.
  16. Умбеталиева, Толганай, Ракишева, Ботагоз, Тешендорф, Пэр (2016). Молодежь Центральной Азии. Казахстан. На основе социологического опроса. Издание второе. Под научным руководством проф. Клауса Хурельмана (Германия, Берлин). Сілтеме: <https://opinions.kz/ru/issledovaniya/molodezh-tsentranoj-azii>. Қаралған уақыты: 17.05.2022.
  17. Шарипова, Дина, Бейменбетов, Серик (2021). Молодежь в Казахстане: оценка ценностей, ожиданий и стремлений. Сілтеме: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kasachstan/18456.pdf>. Қаралған уақыты: 19.07.2022.

ECONOMIC COOPERATION BETWEEN RUSSIA AND CHINA

DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И КИТАЯ

Russia's economy is under severe pressure after it decided to invade Ukraine. The United States, members of the European Union, and other countries imposed sanctions against Russia. Many representatives of the global corporations, which have been working in Russia for decades, left the country. Russia's major corporations and banks are also suffering from international pressure and their affiliates were closed in many countries. Russia's trade indicators, in particular imports, dropped due to sanctions on Russia's key industries and the impossibility to import needed products. In these circumstances, the role of the strategic partnership of Russia and China gained importance. Therefore, this commentary aims to show the role of China in Russia's economy in terms of trade and investments in order to reveal future perspectives of their bilateral relations.

The total trade between Russia and China has grown significantly since 2002 (Figure 1). The trade turnover increased from almost \$12 billion in 2002 to \$130.1 billion in 2021. In particular, China's exports to Russia surged from \$3.5 billion in 2002 to almost \$59.5 billion in 2021, while the indicator of Russia changed from \$8.4 billion to \$70.7 billion.

**THE TRADE
TURNOVER
INCREASED FROM
ALMOST \$12 BILLION
IN 2002 TO \$130.1
BILLION IN 2021**

**ТОРГОВЫЙ
ОБОРОТ
УВЕЛИЧИЛСЯ
С ПОЧТИ \$12
МИЛЛИАРДОВ
В 2002 ГОДУ
ДО \$130.1
МИЛЛИАРДОВ В
2021 ГОДУ**

Экономика России находится под сильным давлением после того, как она решила вторгнуться в Украину. США, члены Евросоюза и другие страны ввели санкции против России. Многие представители мировых корпораций, десятилетиями работавшие в России, покинули страну. Крупнейшие российские корпорации и банки также страдают от международного давления, а их филиалы закрыты во многих странах. Показатели торговли России, в частности импорта, снизились из-за санкций в отношении ключевых отраслей промышленности и невозможности ввозить необходимые товары. В этих условиях возросла роль стратегического партнерства России и Китая. Таким образом, этот комментарий призван показать роль Китая в экономике России с точки зрения торговли и инвестиций, а также раскрыть будущие перспективы их двусторонних отношений.

Общий объем торговли между Россией и Китаем значительно вырос с 2002 года (Рисунок 1). Товарооборот увеличился с почти \$12 миллиардов в 2002 году до \$130.1 миллиардов в 2021 году. В частности, экспорт Китая в Россию вырос

However, according to other sources, total trade between China and Russia jumped 35.9% last year to a record \$146.9 billion. Since 2014, after the "Crimea Spring", the trade turnover has increased by more than 50% and China has become Russia's biggest export destination. The structure of bilateral trade shows that Russia mainly supplies raw materials and imports manufacturing and technological products. It is important to note that in 2021, Russia was China's second-biggest oil, natural gas, and coal supplier. Russia received 107 loans and export credits worth \$125 billion from Chinese state institutions between 2000 and 2017. China and Russia began using their currencies to settle bilateral trade in 2010 and opened their first currency swap line in 2014. Yuan's share in the Russian central bank's foreign currency reserves increased from 0.1% in June 2017 to 13.1% in June 2021. The two countries plan to increase bilateral trade to \$250 billion [Reuters, 2022].

Russia and China are further strengthening energy cooperation. In February 2022, Gaz-

с \$3.5 миллиардов в 2002 году до почти \$59.5 миллиардов в 2021 году, а показатель России изменился с \$8.4 миллиардов до \$70.7 миллиардов.

Однако, согласно другим источникам, общий объем торговли между Китаем и Россией в прошлом году вырос на 35.9% до рекордных \$146.9 миллиардов. С 2014 года, после «Крымской весны», товарооборот увеличился более чем на 50%, а Китай стал крупнейшим экспортным направлением России. Структура двусторонней торговли показывает, что Россия в основном поставляет сырье, а импортирует продукцию производственно-технического назначения. Важно отметить, что в 2021 году Россия была вторым по величине поставщиком нефти, природного газа и угля в Китай. В период с 2000 по 2017 годы Россия получила от государственных учреждений Китая 107 займов и экспортных кредитов на сумму \$125 миллиардов. Китай и Россия начали использовать свои валюты для расчетов по двусторонней торговле в 2010 году и открыли свою первую ли-

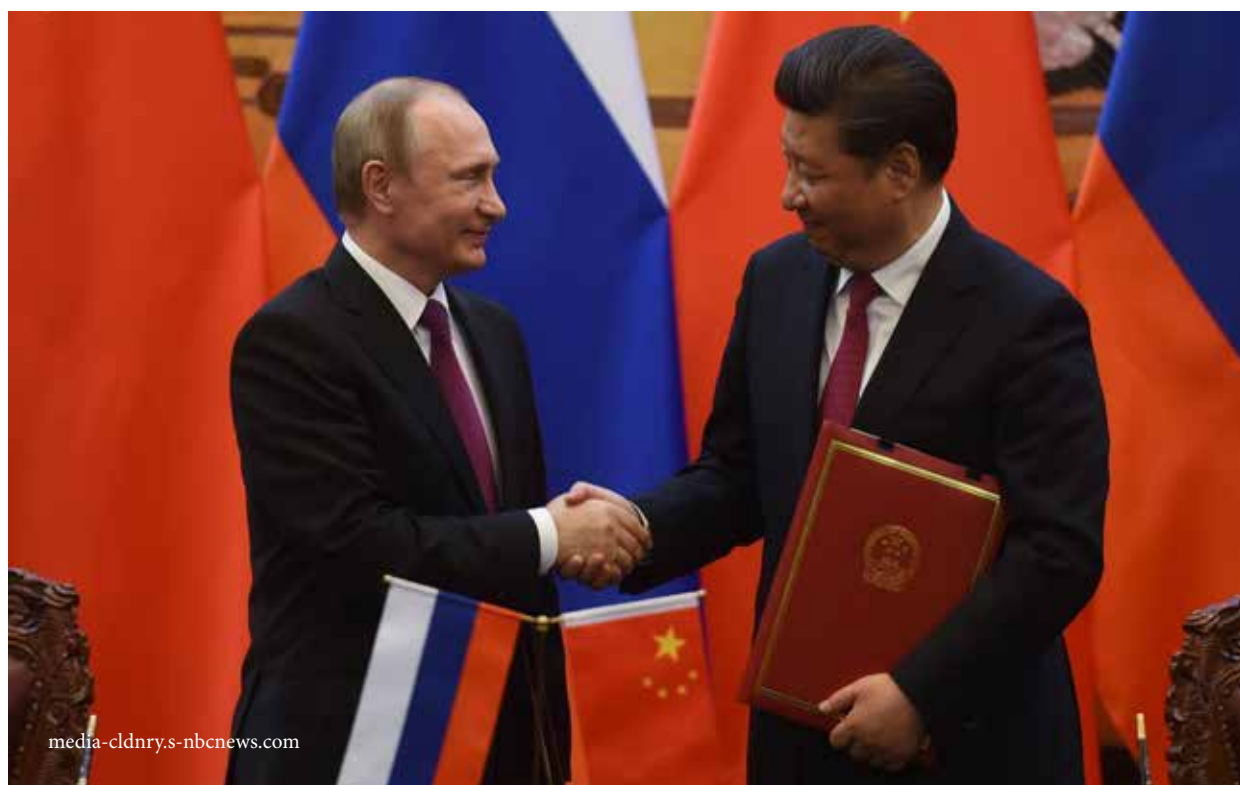
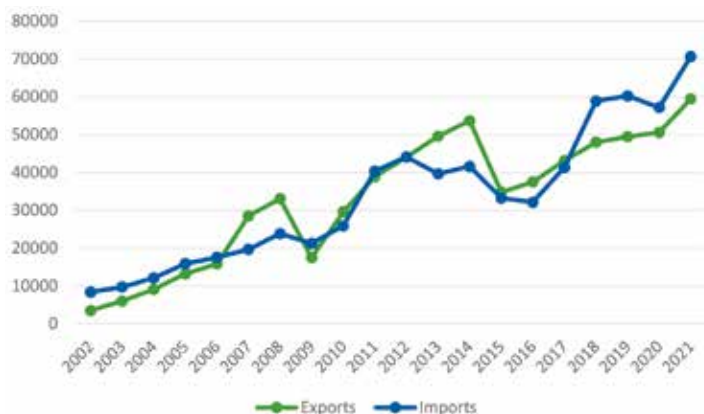

Figure 1. China's trade with Russia, million \$.

Рисунок 1. Торговля Китая с Россией, миллионов \$.

Source: The Author's compilation based on the International Trade Center (2022) data.

Источник: составлено автором на основе данных Центра международной торговли (2022).

prom and China National Petroleum Corporation (CNPC) signed a gas deal for an additional 10 billion cubic meters (bcm), raising the Russian capacity to export to China up to 48 bcm. However, Russia is interested in more ambitious projects such as a pipeline network from Siberia and Mongolia to China and the Soyuz-Vostok pipeline, which alone would be able to supply an additional 50 bcm of natural gas, doubling Russia's export capacity to China [Cohen, 2022].

As Western companies refuse to buy Russian oil due to the situation in Ukraine, China is increasing purchases at bargain prices. It was expected that China's seaborne Russian oil imports would reach a record 1.1 million barrels per day (bpd) in May, up from 750.000 bpd in the first quarter and 800.000 bpd in 2021. The price of Russia's oil is well below competing barrels from the Middle East, Africa, Europe, and the United States. The low price of Russian oil remains beneficial for Chinese companies, at the same time helping Russia to support its shrinking economy. It is important to note that China separately receives

IN 2021, RUSSIA WAS CHINA'S SECOND-BIGGEST OIL, NATURAL GAS, AND COAL SUPPLIER

В 2021 ГОДУ РОССИЯ БЫЛА ВТОРЫМ ПОСТАВЩИКОМ НЕФТИ, ПРИРОДНОГО ГАЗА И УГЛЯ В КИТАЙ

нию валютных свопов в 2014 году. Доля юаня в валютных резервах Центрального Банка России увеличилась с 0.1% в июне 2017 года до 13.1% в июне 2021 года. Две страны планируют увеличить двусторонний товарооборот до \$250 миллиардов [Рейтер, 2022].

Россия и Китай продолжают укреплять энергетическое сотрудничество. В феврале 2022 года «Газпром» и Китайская национальная нефтяная корпорация (CNPC) подписали газовую сделку на дополнительные 10 миллиардов кубометров, в результате чего российские возможности для экспорта в Китай увеличились до 48 миллиардов кубометров. Однако Россия заинтересована в более амбициозных проектах, таких как сеть трубопроводов из Сибири и Монголии в Китай и в трубопроводе Союз-Восток, который сам по себе сможет поставить дополнительно 50 миллиардов кубометров природного газа, удвоив экспортные мощности России в Китай [Коэн, 2022].

Поскольку западные компании отказываются покупать российскую нефть из-за ситуации на Украине, Китай наращивает закупки по выгодным ценам. Ожидалось, что морской импорт российской нефти в Китай достигнет рекордных 1.1 миллионов баррелей в сутки в мае по сравнению с 750 000 баррелей в сутки в первом квартале и 800 000 баррелей в сутки в 2021 году. Цена на российскую нефть значительно ниже конкурентов из Ближнего Востока, Африки, Европы и США. Низкая цена на российскую нефть по-прежнему выгодна китайским компаниям, в то же время помогает России поддерживать падающую экономику. Важно отметить, что Китай отдельно получает око-

some 800.000 bpd of Russian oil via pipelines under government deals. That would bring May imports to nearly 2 million bpd, 15% of China's overall demand [Chen and Tan, 2022]. It is worth noting that an important share of Chinese lending to Russia took the form of advance payments for oil deliveries. Under a 2013 agreement, the state-owned CNCP made advance payments of at least \$30 billion to Rosneft in exchange for long-term oil deliveries through the Russia-China oil pipeline [Horn et al., 2022].

The strategic partnership of Russia and China includes cooperation in military issues, information and communication technologies, and membership in several important organizations such as the Shanghai Cooperation Organization, which also covers economic partnerships. Russia remains an active participant in China's Belt and Road Initiative (BRI). Moreover, it supported the idea of convergence of the BRI with the Eurasian Economic Union. However, experts recognize that the

ло 800 000 баррелей в день российской нефти по трубопроводам в рамках правительственных сделок. В результате объем импорта в мае мог составить почти 2 миллиона баррелей в сутки, что равно 15% от общего спроса Китая [Чен и Тан, 2022]. Стоит отметить, что значительную долю китайского кредитования России составляли авансовые платежи за поставки нефти. По соглашению от 2013 года, государственная компания CNCP произвела авансовые платежи «Роснефти» в размере не менее \$30 миллиардов в обмен на долгосрочные поставки нефти по российско-китайскому нефтепроводу [Хорн и соавторы, 2022].

Стратегическое партнерство России и Китая включает в себя сотрудничество в военной сфере, информационных и коммуникационных технологиях, а также членство в ряде важных организаций, таких как Шанхайская организация сотрудничества, которая также охватывает экономическое партнерство. Россия остается активным

bilateral relations between Russia and China are in a different position where China's importance is growing globally, while Russia's significance is declining. China is being cautious in its support for the Kremlin to maintain its freedom of maneuver. Moreover, Beijing's interests are mainly based on the purchase of cheap natural resources from Russia [Kirillova, 2022].

Therefore, economic cooperation with China is of high importance for Russia. Besides bilateral partnership, Russia seeks China's aid and support both regionally and globally. Despite claims that the strategic partnership between Moscow and Beijing has no boundaries, the future perspectives of the cooperation between the two countries will depend on a variety of factors. The decline of the Russian economy under global isolation will make Russia a China-dependent country. Despite China being interested in cheap raw materials, the costs of cooperation with Russia may be higher due to the international pressure as some sanctions can be imposed on China. Beijing's long-term vision of Moscow will play a crucial role. The peaceful global rise of China contradicts Russia's current policy. If China refuses to trade or invest in Russia, the latter's economic and political decline will be accelerated. This fact will strengthen China's position in Eurasia, in particular in Central Asia. Therefore, under these circumstances, any type of bilateral interaction between the two countries, in particular, the purchase of cheap raw materials or suspension of economic relations, will be beneficial for China, strengthen its position, and will have long-lasting implications for the region. For Russia, it is important to reconsider its foreign policy, re-evaluate the costs and benefits of

THE LOW PRICE OF RUSSIAN OIL REMAINS BENEFICIAL FOR CHINESE COMPANIES, AT THE SAME TIME HELPING RUSSIA TO SUPPORT ITS SHRINKING ECONOMY

НИЗКАЯ ЦЕНА НА РОССИЙСКУЮ НЕФТЬ ОСТАЕТСЯ ВЫГОДНОЙ ДЛЯ КИТАЙСКИХ КОМПАНИЙ, В ТО ЖЕ ВРЕМЯ ПОМОГАЕТ РОССИИ ПОДДЕРЖИВАТЬ СВОЮ СНИЖАЮЩУЮСЯ ЭКОНОМИКУ

участником китайской инициативы «Один пояс, один путь» (ОПОП). Более того, она поддержала идею сопряжения ОПОП с Евразийским экономическим союзом. Однако эксперты признают, что двусторонние отношения между Россией и Китаем не являются сотрудничеством на равных, поскольку важность Китая в мире растет, а значение России снижается. Китай проявляет осторожность в своей поддержке Кремля, чтобы сохранить свободу маневра. При этом интересы Пекина в основном основаны на покупке дешевых природных ресурсов у России [Кириллова, 2022].

Поэтому экономическое сотрудничество с Китаем имеет для России большое значение. Помимо двустороннего партнерства, Россия ищет помощи и поддержки Китая, как на региональном, так и на глобальном уровне. Однако, как было сказано выше, это партнерство не является сотрудничеством равных сторон. Несмотря на заявления о том, что стратегическое партнерство Москвы и Пекина не имеет границ, дальнейшие перспективы сотрудничества двух стран будут зависеть от множества факторов. Упадок российской экономики в условиях глобальной изоляции сделает Россию зависимой от Китая страной. Несмотря на то, что Китай заинтересован в дешевом сырье, издержки сотрудничества с Россией могут быть выше из-за международного давления, поскольку против Китая могут быть введены некоторые санкции. Решающую роль будет играть долгосрочное видение Пекином Москвы. Мирный глобальный рост Китая противоречит нынешней политике России. Если Китай откажется торговать или инвестировать в

its international actions, and change its policy towards peace and prosperity. Otherwise, a number of challenges to its economic and political future will increase both regionally and globally.

References:

1. Chen, Aizhu, and Florence, Tan (2022). Exclusive: China quietly increases purchases of low-priced Russian oil. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/energy/exclusive-china-quietly-increases-purchases-low-priced-russian-oil-2022-05-20/>. Accessed on 20.05.2022.
2. Cohen, Ariel (2022). A Friend in Need is A Friend in Debt? Sino-Russian Energy Woes. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2022/05/31/a-friend-in-need-is-a-friend-debt-sino-russian-energy-woes/?sh=734a1bac7ec5>. Accessed on 31.05.2022.
3. Horn, Sebastian, Reinhart, Carmen, and Christoph, Trebesch (2022). China's overseas lending and the war in Ukraine. Retrieved from <https://voxeu.org/article/china-s-overseas-lending-and-war-ukraine>. Accessed on 20.05.2022.

THE TWO COUNTRIES PLAN TO INCREASE BILATERAL TRADE TO \$250 BILLION

ДВЕ СТРАНЫ ПЛАНИРУЮТ УВЕЛИЧИТЬ ДВУСТОРОННЮЮ ТОРГОВЛЮ ДО \$250 МИЛЛИАРДОВ

Россию, экономический и политический спад последней ускорится. Этот факт укрепит позиции Китая в Евразии, в частности в Центральной Азии. Поэтому в этих условиях любые виды двустороннего взаимодействия двух стран, как закупка дешевого сырья, так и приостановка экономических отношений, будут выгодны Китаю, укрепят его позиции и будут иметь долгосрочные последствия для региона. Для России важно пересмотреть свою внешнюю политику, переоценить издержки и выгоды своих международных действий и изменить свою политику в сторону мира и процветания. В противном случае число вызовов ее экономическому и политическому будущему будет возрастать как на региональном, так и на глобальном уровне.

cdn1.img.sputniknews-uz.com

4. International Trade Center (2022). Bilateral trade between China and Russian Federation. Retrieved from https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c156%7c%7c643%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1. Accessed on 20.05.2022.
5. Kirillova, Kseniya (2022). Shrinking Russia Seeks China's Aid. Retrieved from <https://cepa.org/shrinking-russia-seeks-chinas-aid/>. Accessed on 31.05.2022.
6. Reuters (2022). Factbox: China-Russia trade has surged as countries grow closer. Retrieved from <https://www.reuters.com/markets/europe/china-russia-trade-has-surged-countries-grow-closer-2022-03-01/>. Accessed on 31.05.2022.

Источники:

1. Кириллова, Ксения (2022). Падающая Россия ищет помощи у Китая. Доступно по адресу: <https://cepa.org/shrinking-russia-seeks-chinas-aid/>. Дата обращения: 31.05.2022.
2. Козн, Ариэль (2022). Друг в нужде – друг в долгах? Китайско-российские энергетические проблемы. Доступно по адресу: <https://www.forbes.com/sites/arielcohen/2022/05/31/a-friend-in-need-is-a-friend-debt-sino-russian-energy-woes/?sh=734a1bac7ec5>. Дата обращения: 31.05.2022.

3. Рейтер (2022). Factbox: Торговля между Китаем и Россией резко возросла по мере сближения стран. Доступно по адресу: <https://www.reuters.com/markets/europe/china-russia-trade-has-surged-countries-grow-closer-2022-03-01/>. Дата обращения: 31.05.2022.
4. Хорн, Себастьян, Рейнхарт, Кармен и Кристоф, Требеш (2022). Зарубежное кредитование Китая и война на Украине. Доступно по адресу: <https://voxeu.org/article/china-s-overseas-lending-and-war-ukraine>. Дата обращения: 20.05.2022.
5. Центр международной торговли (2022). Двусторонняя торговля между Китаем и Российской Федерацией. Доступно по адресу: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c156%7c%7c643%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1. Дата обращения: 20.05.2022.
6. Чен, Айчжу и Флоренс, Тан (2022). Эксклюзив: Китай незаметно увеличивает закупки дешевой российской нефти. Доступно по адресу: <https://www.reuters.com/business/energy/exclusive-china-quietly-increases-purchases-low-price-russian-oil-2022-05-20/>. Дата обращения: 20.05.2022.

KAZAKISTAN'DA ŞEKER KRİZİ: NEDENLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

ZHANDOS KUDAIBERGENOV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ

ҚАЗАҚСТАНДА ҚАНТ ТАПШЫЛЫҒЫ: ДАҒДАРЫСТЫҢ СЕБЕПТЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Kүresel gıda piyasasında çeşitli nedenlerden ötürü temel ihtiyaç olarak kabul edilen pek çok ürünün temininde yaşanan sıkıntılar, yerel düzeydeki çeşitli fırsatçılık ve tedarik zincirlerinde yaşanan sorunlarla birleştiğinde şeker arzında olduğu gibi alışılmadık bir kısım zorlukları karşımıza çıkarmaktadır. Bilindiği üzere şeker sadece çikolata ve şekerleme gibi şeker yoğun ürünler dışında yemekler dahil pek çok gıda ürünün yapımında kullanılmaktadır. Bu yüzden hem devletler tarafından stratejik öneme sahip ürünler arasında yer alırken hem de vücudumuzun biyolojik olarak ihtiyaç duyduğu ana gıdalar arasında yer almaktadır (Yakovleva, 2017).

Tüm bu nedenlerin birleşmesi sonucunda şeker arzında yaşanan sıkıntı, toplumda endişeye neden olması sebebiyle başta Atırau, Batı Kazakistan ve Karagandı eyaletleri olmak üzere ülke çapında şeker alımlarında bir yoğunluk yaşanmıştır. Bu da, halihazırdaki şekere ulaşma sıkıntısını daha da artırmıştır. Bunun üzerine şeker fiyatları hızla artarak neredeyse iki kat zamlanmıştır. Hatta bazı bölgelerde şekerin kilosunun 800 tengeyi geçtiği görülmüştür (Tengrinews.kz, 2022). Aylık rakamlara baktığımızda şekerin fiyatı bu yılın Nisan ayında %4.5, Mayıs ayında %5.7 oranında artmıştır. 2021'in aynı dönemi ile karşılaştırıldığında ise 2022'de %60.5'e yakın bir yükseliş olduğu görülmektedir (Kapital.kz, 2022a).

Şekere ulaşım sıkıntısının önemli nedenlerinden birisi de Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Rus hükümetinin Avrasya Ekonomik Birliği ülkelerini de içine alacak şekilde pek çok ülkeye

Әр түрлі себептерге байланысты әлемдік азық-түлік нарығында негізгі қажеттілік ретінде қабылданған көптеген өнімдердің экспорты мен импортында орын алып жатқан қазіргі қолайсыз мәселелер жергілікті деңгейдегі нарықтарға да өз әсерін тигізіп жатқаны белгілі. Соның мысалы ретінде соңғы айларда елімізде болып жатқан қант тапшылығы мәселесін айтуға болады. Баршаға мәлім, қант шоколад пен кондитерлік өнімдердің құрамдас бөлігі болумен ғана шектелмей, күнделікті азық-түлік пен түрлі тамақ өндірісінде кеңінен қолданылады. Сондықтан, ол мемлекет үшін стратегиялық маңызы бар азық-түліктің бірі болуымен қатар, адам ағзасының қажеттіліктерін қамтамасыз ететін негізгі тағамдардың бірі болып есептеледі (Яковлева, 2017).

Осы себептерге байланысты туындаған қант жетіспеушілігі салдарынан халық арасында дүрлікпеге жол беріліп, бүкіл республика бойынша, әсіресе Атырау, Батыс Қазақстан және Қарағанды облыстарында қант сатып алудың ұзын-сонар кезегі қалыптасты. Бұл оқиға қант тапшылығы мәселесін одан әрі күшейте түсті. Осыдан кейін қанттың бағасы тез көтеріліп, екі есеге дейін өсті. Кейбір өңірлерде қант бағасының 800 теңгеден асқанын көруге болады (Tengrinews.kz, 2022). Статистикалық көрсеткіштерге сүйенсек, қант бағасы осы жылдың сәуір айында 4,5%-ға, мамыр айында 5,7%-ға өскен. 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 2022 жылы қант бағасының 60,5%-ға қымбаттағаны байқалады (Kapital.kz, 2022a).

Қант тапшылығының маңызды себептерінің бірі ретінде Украинадағы соғысқа

шекер ийраатын ыасакламасыдыр. Затын шекер сикintisinin en чок Kazakistan'ın Rusya ile sınır bölgelerinde görölmesinin ana nedenleri arasında da bu yasaklamanın etkileri yer almaktadır. Genel çerçevede baktığımızда ise Kazakistan'ın шекер иthalатынын neredeyse yarıсы Rusya'dan gelmektedir. Bu nedenle ülkenin özellikle Rusya ile sınır bölgeleri шекер тedariki konusunda Rusya'dan иthal edilen шекере белirli ölçüde bağımlıdır. Bu durum farklı koşullarda diğер bazı гıda ürünlerinin тedarikini de etkileyerek kesin-tilere uğratmaktadır (Currenttime.tv, 2022a).

Öte yandan шекер сектөрүнү yakından ilgilendiren konulardan birisi de Kazakistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı tarafından шекер içeren içeceklerin vergisinin artırılmasıdır. 2023 yılından itibaren meşrubatlara, tatlılara ve daha birçok шекерli ürüne zam gelmesi beklenmektedir. Hükümetin bu girişiminin de шекер ve шекер ile ilgili tüm сектörlerdeki işletmelerin üretim ve sağladıkları hizmetlerin fiyatlarının artmasına neden olacaktır (Currenttime.tv, 2022b). Bazı uzman-

**2021'İN AYNI
DÖNEMİ İLE
KARŞILAŞTIRILDIĞINDA
İSE 2022'DE
%60,5'E YAKIN BİR
YÜKSELİŞ OLDUĞU
GÖRÜLMEKTEDİR**

**2021 ЖЫЛДЫҢ
СӘЙКЕС КЕЗЕҒІМЕН
САЛЫСТЫРҒАНДА
2022 ЖЫЛЫ ҚАНТ
БАҒАСЫНЫҢ 60,5%-
ҒА ҚЫМБАТТАҒАНЫ
БАЙҚАЛАДЫ**

байланысты Ресейдің Еуразиялық Экономикалық Одақ елдеріне қантты экспорттауға тыйым салуын айтуға болады. Бұл тыйымның салдарынан қант тапшылығының Қазақстанның Ресеймен шекаралас облыстарында жиі байқалатынын көруге болады. Жалпы айтқанда, Қазақстанның қант импортының жартысына жуығы Ресейден келеді. Осы себепті, әсіресе, еліміздің Ресеймен шекаралас облыстарын қантпен қамтамасыз етуде белгілі бір деңгейде Ресейден әкелінетін қантқа тәуелді. Бұл жағдай азық-түліктің көптеген түрлерін жеткізу кезінде түрлі мәселелердің туындауына әкеп соқтырады (Currenttime.tv, 2022a).

Екінші жағынан, қант тапшылығына әсер ететін мәселелер қатарына Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігінің құрамында қанты бар сусындарға салынатын салық мөлшерін арттыру бойынша ұсынысын қосуға болады. 2023 жылдан бастап алкогольсіз сусындардың бағасы көтеріліп, тәтті тағамдар және басқа да көптеген қант өнімдері қымбаттауы мүмкін. Үкіметтің қант өнеркәсібі мен қантқа байланысты мұндай

lar, getirilecek olan %20 tüketim vergisinin üretimde %26.4 düşüşe ve 12 bin kişinin işten çıkarılmasına yol açacağını, bundan dolayı da gelecek yıl vergi gelirinin 131.6 milyar tengeden 96.8 milyar тенгеğe düşeceğini öne sürmektedir (Lsm.kz, 2021).

Söz konusu bu vergi artırımını hamlesinin hükümetin son zamanlarda şeker ile ilişkili artan sağlık sorunları ile mücadelesinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Düzenlemelere göre, şeker içeren içecekler için özel tüketim vergisi, 2023'te %20, 2025'e kadar ise %45 olarak uygulamaya alınacaktır (Vidyanova, 2021). Bu da 2023 yılından itibaren Kazakistan'da tatlı alkolsüz içeceklerin fiyat artışının kaçınılmaz olduğu anlamına gelmektedir. Bu girişimler, şeker içeren bütün ürünlerin fiyatında da belirli ölçülerde artışa yol açacaktır.

Halihazırda Kazakistan'da dört şeker üretim fabrikası bulunmaktadır. Bunların ikisi Jambıl eyaletinde, ikisi ise Almatı eyaletinde faaliyet göstermektedir. Jambıl eyaletindeki Merke şeker fabrikası senede sadece 75 gün çalışmaktadır. Bunun nedeni hammadde ve şeker

бастамасы экономиканың барлық салаларына, яғни өнім мен қызмет бағасының өсуіне себеп болады (Currenttime.tv, 2022b). Кейбір сарапшылар өндірушілерге салынатын 20%-дық акциздің өндіріс көлемінің 26,4%-ға төмендеуіне және 12 мың адамның жұмыстан қысқаруына алып келетіндігін және де сәйкесінше келесі жылы салықтан түсетін кірістің 131,6 миллиард теңгеден 96,8 миллиард теңгеге дейін төмендейтінін пайымдап отыр (Lsm.kz, 2021).

Үкімет салықтың мұндай түрінің көтерілуін ағзада қант құрамының артуынан туындайтын аурулармен күресудің бір жолы ретінде қарастырып отыр. Осы ұлттық жобаға сәйкес, құрамында қанты бар сусындарға акциз енгізу шаралары 2023 жылы 20%-дан 2025 жылы 45%-ға дейін жүзеге асырылады (Видянова, 2021). Демек, 2023 жылдан бастап Қазақстанда тәтті алкогольсіз сусындардың қымбаттайтыны анық. Ал, бұл, сәйкесінше, құрамында қанты бар барлық өнім бағасының өсуіне әкеледі.

Қазіргі уақытта Қазақстанда қант өндіретін төрт зауыт бар. Оның екеуі Жамбыл қа-

Tablo 1. 2022 Ocak-Mart Dönemi Şeker Üretimi ve Tüketimi (bin ton)
Кесте 1. 2022 жылдың қаңтар-наурыз айлары үшін қант өндірісі және тұтыну (мың тонна)

№	Şeker üretim ve tüketimi Қант өндірісі және тұтыну	Ocak-Mart, 2021 Қаңтар-наурыз, 2021	Ocak-Mart, 2022 Қаңтар-наурыз, 2022	Ocak-Mart, 2021 (%) Қаңтар- наурыз, 2021 (%)	Ocak-Mart, 2022 (%) Қаңтар- наурыз, 2022 (%)	Değişim (%) Өсім (%)
1.1	Üretim Өндіріс	51.4	38.4	43.8	39.0	-25,2
1.2	İthalat Импорт	66.0	60.1	56.2	61.0	-9,0
Girdi (Toplam) Жалпы		117.4	98.5			-16,1
2.1	İhracat Экспорт	0.7	0.1	0.6	0.1	-87,3
2.2	İç piyasada tüketim Ішкі нарықта тұтыну	116.7	98.5	99.4	99.9	-15,7
Çıktı (Toplam) Жалпы		117.4	98.5			-16,1

Kaynak: Milli İstatistik Bürosu verilerine göre düzenlenmiştir, 2022.
Дереккөз: Ұлттық Статистика Бюросының мәліметтеріне сәйкес әзірленді.

pancarı ekim alanlarının yetersiz olmasıdır. Şeker pancarı için hükümet tarafından yılda ton başına bütçeden 10 bin tenge tahsis edilerek 350 bin tona kadar şeker pancarı hasadı yapılmaktadır. Aynı zamanda, diğer üç fabrikada da ham şeker işlenmektedir. Fabrikalar toplamda tam işleme kapasitesiyle ayda yaklaşık 50 bin ton şeker üretebilmektedir (İnform.kz, 2022).

2022 yılının Ocak-Mart döneminde şeker üretimi 38.4 bin ton olmuştur. Bu, 2021 yılının aynı dönemi ile karşılaştırıldığında %25.2 düşüktür. Bu yılın ilk üç ayında yerli şeker üreticileri şeker talebinin %39'unu karşılarken bu oran geçen sene %43.8'idi. Bundan dolayı yerli üretim %25.2 düşüş gösterirken, ithalatın da %9 azalmasıyla toplam 60.1 bin ton şeker ithal edilmiştir. Şeker ihracatında ise halihazırda oldukça düşük olan rakamlar 2022'nin ilk 3 ayında neredeyse 7 kat azalarak 0.1 bin ton olmuştur (Inform.kz, 2022).

Şeker kıtlığının yaşandığı dönemde fiyatları istikrara kavuşturmak için şeker fabrikaları tarafından bölgelerin istikrar fonlarına, perakende

**BAZI UZMANLAR,
GETİRİLECEK OLAN
%20 TÜKETİM
VERGİSİNİN
ÜRETİMDE %26.4
DÜŞÜŞE VE 12 BİN
KİŞİNİN İŞTEN
ÇIKARILMASINA
YOL AÇACAĞINI,
BUNDAN DOLAYI DA
GELECEK YIL VERGİ
GELİRİNİN 131.6
MİLYAR TENGEDE
96.8 MİLYAR TENGEYE
DÜŞECEĞİNİ ÖNE
SÜRMEKTEDİR**

**ӨНДІРУШІЛЕРГЕ
САЛЫНАТЫН 20%-
ДЫҚ АКЦИЗ ӨНДІРІС
КӨЛЕМІНІҢ 26,4%-ҒА
ТӨМЕНДЕУІНЕ ЖӘНЕ
12 МЫҢ АДАМНЫҢ
ЖҰМЫСТАН
ҚЫСҚАРУЫНА АЛЫП
КЕЛЕДІ**

ласында, екеуі Алматы қаласында орналасқан. Жамбыл облысындағы Меркі қант зауыты жылына 75 күн ғана жұмыс істейді. Оның себебі – шикізат пен қант қызылшасын егетін алаңдардың жеткіліксіздігі. Қант қызылшасы үшін мемлекет тарапынан жылына шамамен тоннасына 10 мың теңге бөлініп, 350 мың тоннаға дейін қант қызылшасы жиналады. Ал, басқа үш зауыт қант шикізатын өңдейді. Зауыттар жалпы өңдеу қуатына сәйкес айына шамамен 50 мың тонна қант өндіре алады (Inform.kz, 2022).

2022 жылдың қаңтар-наурыз айларында қант өндірісі 38,4 мың тоннаны құрады. Бұл 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 25,2%-ға төмен. Биылғы жылдың алғашқы үш айында отандық қант өндірушілер қантқа деген сұраныстың 39%-ын қамтамасыз етсе, өткен жылы бұл көрсеткіш 43,8%-ды құраған. Осылайша, отандық өнім 25,2%-ға төмендесе, импорт 9%-ға азайып, барлығы 60,1 мың тонна қант импортталды. Қант экспортында қазірдің өзінде айтарлықтай төмен көрсеткіштер орын алып, 2022 жылдың алғашқы 3 айында 7 есеге жуық азайып, 0,1 мың тоннаны құрады (Inform.kz, 2022).

zincirlerine ve tedarikçilere talepleri doğrultusunda şeker içerikli ürünler tedarik edilmiştir. Ülke genelinde bu yılın Mayıs ayında toplam 30 bin tonun üzerinde şeker sevkiyatı yapılrken, Haziran ayı için 44.8 bin ton şeker tedarігі yapılmıştır. Yerel idareler, şeker talebini karşılamak için gereken önlemleri almıştır. Örneğin, perakende zincirlerine satış yapan “Food Corporation” A.Ş. aracılığıyla Batı Kazakistan eyaletine 204 ton toz şeker ulaştırılmıştır (Alau.kz, 2022). Şekere olan talebin artması nedeniyle, mağaza raflarındaki ürün kıtlığını ve bayilerin yasadışı hareketlerini önlemek için perakende zincirleri, halka ürün satışına kısıtlamalar getirmiştir. Yani günlük satış sınırlaması getirilerek, bir müşteriye satılacak şeker miktarı, kişi başına en fazla 3 kilo olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak, Kazakistan Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı tarafından ülke içinden şeker ihracatı yasaklanmıştır (Kazakistan Tarım Bakanlığı, 2022).

Öte yandan, Almatı eyaletindeki Köksu şeker fabrikası geçen yıldan bu

**FABRİKALAR
TOPLAMDA
TAM İŞLEME
KAPASİTESİYLE
AYDA YAKLAŞIK
50 BİN TON ŞEKER
ÜRETEBİLMEKTEDİR**

**ҚАЗАҚСТАНДЫҚ
ЗАУЫТТАР, ЖАЛПЫ
АЛҒАНДА, АЙЫНА
ШАМАМЕН 50 МЫҢ
ТОННА ҚАНТ ӨНДІРЕ
АЛАДЫ**

Бағаны тұрақтандыру мақсатында құрамында қанты бар өнімдерді қант зауыттары облыстардың тұрақтандыру қорларына, сауда желілеріне және жеткізушілер сұранысына сәйкес қамтамасыз етеді. Ағымдағы жылдың мамыр айында республика бойынша барлығы 30 мың тоннадан астам қант жөнелтілсе, маусым айына 44,8 мың тонна қант жоспарланған. Жергілікті әкімдіктер қантпен қамтамасыз ету бойынша қажетті шараларды жүзеге асырып жатыр. Мысалы, бөлшек сауда желілерімен жұмыс жасайтын «Food Corporation» компаниясы арқылы Батыс Қазақстан облысына 204 тонна құмшекер жеткізілді. Сонымен қатар, зауыттар облыс қажеттілігіне сәйкес қосымша 408 тонна қант жеткізіп беруді жоспарлауда (Alau.kz, 2022). Қантқа сұраныстың артуына байланысты сауда желілері дүкен сөрелерінде өнім тапшылығын болдырмау және алып-сатарлардың заңсыз қозғалысына жол бермеу үшін халыққа қант сатуға шектеу қойды. Яғни, күнделікті қант саудасына шектеулер қойылып, сатылатын қант мөлшері адам басына ең көп 3 кило-

yana şeker kamışını işleme hattını devreye almıştır. Aksu şeker fabrikası da bu yıldan itibaren 2025 yılına kadar sadece yerel hammadde olan şeker kamışını işleyecektir. Bu arada Köksu şeker fabrikası, hammaddenin işletmeye uzak bölgelerden taşınması sürecini de sübvansedecektir (Kapital.kz, 2022b).

Şeker üretimi konusunda şeker pancarı hammaddesinin üretimini artırılması da dikkate alınması gereken hususlardan birisidir (Kaztag.kz, 2022). Bu konu ile ilgili Tarım Bakanlığı verilerine göre, bu yıl 974 bin hektarlık ekim alanından, 6,2 bin hektarı şeker pancarı için ayrılmıştır. Öte yandan şeker sektörünün kalkındırılması ve yerli üretimin artırılması adına şeker pancarı ekilen alanın düzenli olarak artırılması ile birlikte toplamda 2025 yılına kadar 11,2 bin hektara ulaşılması hedeflenmektedir. Şeker üretim miktarının toplamda 175 bin tona ulaştırılarak ülkenin şeker talebinin %35'ini karşılayacak duruma getirilmesi planlanmaktadır (Kapital.kz, 2022a). Taraz ve Merke şeker fabrikalarında son 10 yılda ham şekerden yaklaşık 2,3 milyon ton şeker, pancardan ise sadece 60 bin ton şeker üretilmiştir. Bu noktada belirtilmesi gerekir ki, sadece Merke fabrikasının tam kapasite çalıştırılması için Kazakistan'daki pancar üretim hacminin üç katına çıkarılması gerekmektedir (Kayırbekov, 2021).

Lakin ekonomik verimliliğe baktığımızda ham şekerden şeker üretiminin şeker pancarından şeker üretiminden daha kolay ve yaklaşık %30 daha ucuz olduğu belirtilmektedir (İşekenova, 2021). Şeker pancarı üretim sürecindeki sulama sistemlerinden başlayarak alt yapıların yenilenmesi bu maliyetlerin azaltılmasına yardımcı olabilir. Yerli üretimin artırılması sayesinde de karşılaşılabilecek benzer şeker odaklı sorunların aşılması daha kolay olacaktır.

GÜNLÜK SATIŞ SINIRLAMASI GETİRİLEREK, BİR MÜŞTERİYE SATILACAK ŞEKER MİKTARI, KİŞİ BAŞINA EN FAZLA 3 KİLO OLARAK BELİRLENMİŞTİR

KÜNDELİKTİ QANT SAUDASYNA ŞEKTEULER QOYILYP, SATYLATYN QANT MÖLŞERİ AQAM BASYNA EQ KÖP 3 KİLOGRAMM BOLYP BELGİLENDİ

грамм болып белгіленді. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы министрлігі қантты ел аумағынан сыртқа шығаруға тыйым салды (ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі, 2022).

Алматыдағы Көксу қант зауыты өткен жылдан бері қант құрағын өңдейтін желіні іске қосты. Биылдан бастап Ақсу қант зауыты өңдеуге қажетті жергілікті шикізатпен қамтамасыз ету үшін 2025 жылға дейін тек ғана қант құрағын өңдейтін болады. Ал, Көксу қант зауытының басшылығы да шалғай аудандардан кәсіпорынға шикізат тасымалдау процесін субсидиялады қолға алды (Kapital.kz, 2022b).

Қант өндірісінде қант қызылшасы шикізатын өндіруді арттыру да қарастырылуы керек (Kaztag.kz, 2022). Осы мәселеге қатысты ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректеріне сүйенсек, биылғы жылы жалпы егістік көлемі 974 мың гектарға жетіп, оның 6,2 мың гектары қант қызылшасы үшін бөлінгенін көруге болады. Екінші жағынан, қант секторын дамыту және отандық өнімді арттыру мақсатында қант қызылшасы егілетін алқаптарды жүйелі түрде ұлғайту арқылы 2025 жылға қарай жалпы көлемі 11,2 мың гектарға жету көзделіп отыр. Қант өндіру көлемін барлығы 175 мың тоннаға дейін ұлғайтып, елдің қантқа деген сұранысының 35%-ын қамтамасыз ету жоспарлануда (Kapital.kz, 2022a). Соңғы 10 жылда Тараз және Меркі қант зауыттарында қант шикізатынан шамамен 2,3 миллион тонна қант және қант қызылшасынан бар болғаны 60 мың тонна қант өндірілген. Осы ретте айта кететін жайт, Меркі зауытының толық қуатында жұмыс істеуі үшін Қазақстандағы қант қызылшасын өндіру көлемін үш есеге арттыру қажет (Кайыrbekov, 2021).

Алайда, экономикалық тұрғыдан қарасақ, қант қызылшасынан қант өндіруге қарағанда қант шикізатынан қант өндіру әлдеқайда оңайырақ және шамамен 30%-ға арзанырақ болады (Ишекенова, 2021). Қант қызылшасын өндіру процесінде суару жүйелерінен бастап ин-

Сонuç olarak, kısa süreli de olsa iç ve dış sorunlar nedeniyle büyüyen şekere ulaşma sıkıntısının büyük ölçüde devlet desteği ile dengelenmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Bunun en somut örneklerini düzenli olarak düşen şeker fiyatlarından görebilmekteyiz. Öte yandan perakende satışlarına getirilen sınırlamaların da kaldırılmakta olması olumlu gelişmeler arasında yer almaktadır. Gelecekte bunun gibi şeker krizlerini önlemek için geçmiş ve mevcut durumun analizinin yapılması sektörün ilgili sorunlarına çözüm önerileri sunulabilmesine ek olarak uluslararası tecrübelerden de yararlanılarak şeker sektörünün gelişimine önemli katkılar sunulabilir.

Kaynakça:

1. Alau.kz (2022). Kazakistan'da Şeker Sıkıntısı Yok - Tarım Bakanlığı. Alınan yer: <https://alau.kz/deficita-sahara-v-kazahstane-net-minselhoz/>. Erişim tarihi: 06.06.2022.
2. Currenttime.tv (2022a). Şeker Savaşı: Kazakistan ve Kırgızistan'da Mağazalardan Şeker Yokluğu Fiyatları İkiye Katladı. Alınan yer: <https://www.currenttime.tv/a/bitva-za-sahar-v-kazahstane-i-kyrgyzstane-on-propal-iz-magazinov-a-tseny-na-nego-vyrosli-vdvoe/31752489.html>. Erişim tarihi: 05.06.2022.
3. Currenttime.tv (2022b). Kazakistan'da Şeker Yükselişte: Yetkililer Şekerli İçeceklerle Tüketim Vergisi

фракұрылымды жаңарту бұл шығындарды азайтуға көмектеседі. Отандық өндірістің ұлғаюының арқасында қант тапшылығына қатысты осындай қиындықтарды жеңу оңайырақ болады.

Қортындылай келе, ішкі және сыртқы жағдайлардың әсерінен қысқа уақыт ішінде әлеуметтік мәселеге айналып үлгерген қант тапшылығы мәселесі ел үкіметі тарапынан үлкен қолдауға ие болып, тез арада мемлекеттік реттеуді қажет ететін мәселелердің біріне айналғанын көруге болады. Мұның дәлелі ретінде қант бағасының үкімет бекіткен бағадан көтерілмей бір қалыпты ұстап тұрғандығынан түсінуге болады. Екінші жағынан, бөлшек саудадағы шектеулердің жойылуы мәселенің шешілуіне оң әсер ететіні сөзсіз. Болашақта осындай қант тапшылығы дағдарысының алдын алу үшін өткен және қазіргі жағдайына үнемі жан-жақты талдау жасап отыру қажет. Сондай-ақ, халықаралық тәжірибелерді пайдалану арқылы елімізде қант өнеркәсібінің дамуын жоғары деңгейге жеткізу керек.

Uyguluyor. Alınan yer: <https://www.currenttime.tv/a/31693177.html>. Erişim tarihi: 05.06.2022.

4. Inform.kz (2022). Tarım Bakan Yardımcısı Kazakistan'daki Şeker Üretim Fabrikaları Hakkında Konuştu. Alınan yer: https://www.inform.kz/ru/o-zavodah-po-proizvodstvu-sahara-v-kazahstane-rasskazal-vice-ministr-sel-skogo-hozyaystva_a3911020. Erişim tarihi: 07.06.2022.
5. İşkenova, B. (2021). Kazakistan'daki fabrikalar, para ve hammadde eksikliğinden dolayı giderek daha az şeker ürettiyor. Alınan yer: <https://lsm.kz/kazahstanskije-zavody-snizhayut-proizvodstvo-sahara-iz-za-nehvatki-deneg>. Erişim tarihi: 11.06.2022.
6. Kapital.kz (2022a). Bir Yıl İçinde Şekerin Fiyatı %60,5 Arttı. Alınan yer: <https://kapital.kz/economic/106017/za-god-sakhar-podorozhal-na-60-5.html>. Erişim tarihi: 04.06.2022.
7. Kapital.kz (2022b). Kazakistan Şeker Üretimi Konseptini Geliştirecek. Alınan yer: <https://kapital.kz/economic/104136/v-kazahstane-razrabotayut-kontseptsuyu-proizvodstva-sakhara.html>. Erişim tarihi: 09.06.2022.
8. Kayırbekov, N. (2021). Şeker Fiyatları Neden Yükseliyor? Alınan yer: <https://eldala.kz/blogs/5775-pochemu-dorozhaet-sahar>. Erişim tarihi: 11.06.2022.
9. Kaztag.kz (2022). Tarım Bakanlığı, Kazakistan'dan Şeker İhracatını Yasakladı. Alınan yer: <https://kaztag.kz/ru/news/minselkhoz-vvodit-zapret-na-vyvoz-sakhara-iz-kazahstana>. Erişim tarihi: 07.06.2022.
10. Kazakistan Tarım Bakanlığı (2022). Kazakistan Cumhuriyeti Tarım Bakanı'nın 4 Mayıs 2022 tarihli ve 140 sayılı "Beyaz Şeker ve Ham Şeker Kamışı İhracatına İlişkin Bazı Konular" Hakkında Buyruğu. Alınan yer: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200027958>. Erişim tarihi: 09.06.2022.
11. Lsm.kz (2022). Kazakistan Şekerli İçeceklerle Vergi Uygulayacak. Alınan yer: <https://lsm.kz/akciz-na-sladkie-napitki>. Erişim tarihi: 05.06.2022.
12. Tengrinews.kz (2022). Şeker Çöküşü: Kazakistan Bölgelerindeki Durum. Alınan yer: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/saharnyy-kollaps-situatsiya-v-regionah-kazahstana-469940/. Erişim tarihi: 03.06.2022.
13. Vidyayanova, A. (2021). Tüketim Vergisi Meşrubat Endüstrisini Yok Edecek. Alınan yer: <https://kapital.kz/business/97976/aktsiz-unichtozhit-industriyu-bezalkogol-nykh-napitkov.html>. Erişim tarihi: 10.06.2022.
14. Yakovelva, E. (2017). Şekerin Vücudumuza Etkisi. Şekerin Yararları ve Zararları //Academy. – № 9 (24). – 45-49 ss.

Дереккөз:

1. Видянова А. (2021). Акциз уничтожит индустрию безалкогольных напитков. Сілтеме: <https://kapital.kz/business/97976/aktsiz-unichtozhit-industriyu-bezalkogol-nykh-napitkov.html>. Қаралған уақыты: 10.06.2022.
2. Ишекенова Б. (2021). Заводы в Казахстане все меньше производят сахара из-за нехватки денег

и сырья. Сілтеме: <https://lsm.kz/kazahstanskije-zavody-snizhayut-proizvodstvo-sahara-iz-za-nehvatki-deneg>. Қаралған уақыты: 11.06.2022.

3. Кайырбеков Н. (2021). Почему растут цены на сахар? Сілтеме: <https://eldala.kz/blogs/5775-pochemu-dorozhaet-sahar>. Қаралған уақыты: 11.06.2022.
4. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі (2022). Приказ Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 4 мая 2022 года № 140 «О некоторых вопросах вывоза сахара белого и сахара-сырца тростникового. Сілтеме: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200027958>. Қаралған уақыты: 09.06.2022.
5. Яковлева Е. (2017). Влияние сахара на наш организм. Польза и вред сахара //Academy. – № 9 (24). – с. 45-46.
6. Alau.kz (2022). Дефицита сахара в Казахстане нет – Минсельхоз. Сілтеме: <https://alau.kz/deficit-sahara-v-kazahstane-net-minselkhoz/>. Қаралған уақыты: 06.06.2022.
7. Currenttime.tv (2022a). Битва за сахар: в Казахстане и Кыргызстане он пропал из магазинов, а цены на него выросли вдвое. Сілтеме: <https://www.currenttime.tv/a/bitva-za-sahar-v-kazahstane-i-kyrgyzstane-on-propal-iz-magazinov-a-tseny-na-nego-vyrosli-vdvoe/31752489.html>. Қаралған уақыты: 05.06.2022.
8. Currenttime.tv (2022b). Сахар в Казахстане идет в рост: власти вводят акциз на сладкие напитки. Сілтеме: <https://www.currenttime.tv/a/31693177.html>. Қаралған күні: 05.06.2022.
9. Inform.kz (2022). О заводах по производству сахара в Казахстане рассказал вице-министр сельского хозяйства. Сілтеме: https://www.inform.kz/ru/o-zavodah-po-proizvodstvu-sahara-v-kazahstane-rasskazal-vice-ministr-sel-skogo-hozyaystva_a3911020. Қаралған уақыты: 07.06.2022.
10. Kapital.kz (2022a). За год сахар подорожал на 60,5%. Сілтеме: <https://kapital.kz/economic/106017/za-god-sakhar-podorozhal-na-60-5.html>. Қаралған уақыты: 04.06.2022.
11. Kapital.kz (2022b). В Казахстане разработают Концепцию производства сахара. Сілтеме: <https://kapital.kz/economic/104136/v-kazahstane-razrabotayut-kontseptsuyu-proizvodstva-sakhara.html>. Қаралған уақыты: 09.06.2022.
12. Kaztag.kz (2022). Минсельхоз вводит запрет на вывоз сахара из Казахстана. Сілтеме: <https://kaztag.kz/ru/news/minselkhoz-vvodit-zapret-na-vyvoz-sakhara-iz-kazahstana>. Қаралған уақыты: 07.06.2022.
13. Lsm.kz (2022). В Казахстане все-таки введут налог на сладкие напитки. Сілтеме: <https://lsm.kz/akciz-na-sladkie-napitki>. Қаралған уақыты: 05.06.2022.
14. Tengrinews.kz (2022). Сахарный коллапс: ситуация в регионах Казахстана. Сілтеме: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/saharnyy-kollaps-situatsiya-v-regionah-kazahstana-469940/. Қаралған уақыты: 03.06.2022.

INDIA'S STANCE ON RUSSIA-UKRAINE CRISIS

DR. ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПОЗИЦИЯ ИНДИИ В ОТНОШЕНИИ РОССИЙСКО- УКРАИНСКОГО КРИЗИСА

Since the start of Russia's invasion of Ukraine, India is trying to sit in two chairs at once in its foreign diplomacy. While having a strategic partnership with both the US and Russia, India is avoiding any public condemnation of Russia despite the pressure of the West. India's formula of the cessation of violence which has been highlighted since the beginning of the war allows balancing India's position while at the same time benefiting from the effects of war sanctions.

India's interaction with Russia dates back to Indo-Soviet relations, which in 1971 were framed under the Treaty of Peace, Friendship and Cooperation. During the Soviet years, relations with India were considered the most exemplary relationship with the non-socialist states, the legacy of which Russia continues nowadays. In particular, India heavily relies on the military exports from Russia - over 85% of India's arsenal is filled with Russian or Soviet-made weaponry [France24, 2022]. Despite that India during the last decade has been trying to diversify its military exports, primarily to France, Israel, the UK and the US, there is no way to replace the reliance on Russian equipment soon. According to some experts, it might take at least a decade because the dependence

**BEING THE MOST
POSITIVE EXAMPLE
OF THE USSR'S
RELATIONS WITH
NON-SOCIALIST
STATES, INDIA SINCE
THEN RELY ON THE
SOVIET/RUSSIAN
MILITARY EXPORTS**

**БУДУЧИ САМЫМ
ПОЛОЖИТЕЛЬНЫМ
ПРИМЕРОМ
ОТНОШЕНИЙ СССР С
НЕСОЦИАЛИСТИ-
ЧЕСКИМИ
ГОСУДАРСТВАМИ,
ИНДИЯ С ТЕХ ПОР
ОПИРАЕТСЯ НА
СОВЕТСКО-
РОССИЙСКИЙ
ВОЕННЫЙ ЭКСПОРТ**

С началом вторжения России в Украину, Индия в своей внешней дипломатии пытается усидеть сразу на двух стульях. Имея стратегическое партнерство как с США, так и с Россией, Индия, несмотря на давление Запада, избегает публичного осуждения России. Индийская формулировка прекращения насилия, которая подчеркивается с самого начала войны, позволяет сбалансировать позицию Индии, в то же время извлекая выгоду из последствий военных санкций.

Взаимодействие Индии с Россией берет начало еще с индийско-советских отношений, которые в 1971 году были оформлены в рамках Договора о мире, дружбе и сотрудничестве. Будучи самым положительным примером отношений СССР с несоциалистическими государствами, Индия с тех пор опирается на советско-российский военный экспорт. В настоящее время более 85% арсенала Индии производства России или СССР, а Дели на сегодняшний день является крупнейшим покупателем оружия в России [France24, 2022]. Несмотря на то, что Индия в последнее десятилетие старается диверсифицировать свой военный экспорт, в первую очередь с Фран-

is not only on planned exports but also on the maintenance of existing equipment and the purchase of spare parts [Kirby, 2022]. The US Congressional report from October 2021 mentioned that the Indian army cannot manage without Russian-supplied equipment and will depend on Russia in the near and middle term [Menon, 2022]. As for the planned exports, India agreed to buy five of the most sophisticated missile defense systems S-400 back in 2018, which Russia started to supply in 2021. The special prices provided by Moscow are also much cheaper than other countries can provide, making Russian weapons economically beneficial for India. Apart from that, India's cooperation with Russia is wider than just a sale and purchase relationship. Russia is involved in the construction of joint ventures in India under the Make in India program that includes the manufacturing of spare parts, components and even the manufacturing of Kalashnikov assault rifles in India [RadioFreeEurope, 2021]. With the current sanctions on Russia, India certainly will take steps to diversify its dependence on Russia,

цией, Израилем, Великобританией и США, до объемов российского экспорта им далеко. По мнению некоторых экспертов, на это может уйти не менее десяти лет, поскольку зависимость Индии заключается не только от запланированного экспорта, но и от обслуживания существующей техники и закупки запасных частей [Кирби, 2022]. В отчете Конгресса США от октября 2021 года упоминалось, что индийская армия не может обойтись без поставляемой из России техники и в ближайшей и среднесрочной перспективе будет зависеть от России [Менон, 2022]. Что касается запланированного экспорта, то Индия договорилась еще в 2018 году закупить пять самых современных систем противоракетной обороны С-400, которые Россия начала поставлять в 2021 году. Кроме того, сотрудничество Индии с Россией шире, чем просто отношения купли-продажи, поскольку Россия участвует в строительстве совместных предприятий в Индии по программе «Сделай в Индии», которая включает в себя производство запасных

yet at the moment there is not much choice for India rather than continuing planned arrangements.

The Western powers concede India's military dependence on Russia and sometimes turn a blind eye to India's indecisiveness including when India had several times abstained on the United Nations Security Council and General Assembly resolutions regarding the Russian invasion in Ukraine. During the last online meeting of Quad (March 2022) - where India, the US, Australia and Japan are members – India's position was vague in comparison to the strong denouncement of other Quad member states on Russia's aggression. During the U.S.- India 2+2 Ministerial Dialogue in April 2022, the sides also discussed a major defense partnership between the US and India, yet the position on Ukraine was mentioned only in regard to the humanitarian crisis [US Department of State, 2022]. The U.S. and other Western allies understand in principle India's dependence on the Russian military, but sometimes with some degree of annoyance.

India tries to avoid any irritations of the Western coalition while balancing its cooperation with its strategic partners. India's balancing strategy however does not prevent benefiting from sanctions on Russia. Specifically, India extracted a good discount on Russian oil exports thanks to sanctions. Following the sanctions when many companies had to suspend their oil purchases from Russia, the prices of Russian oil had fallen. As a result, India's oil purchases from Russia more than doubled this year. For example, in January and February, India did not buy any Russian Ural oil, yet the supply volumes from March to June exceed the volume of purchases in all of 2021 [Menon, 2022]. Reuters reveals that since the start of the war in Ukraine,

**AT PRESENT,
OVER 85% OF
INDIA'S ARSENAL
IS RUSSIAN OR
SOVIET-MADE, AND
DELHI IS BY FAR
RUSSIA'S LARGEST
ARMS BUYER**

**В НАСТОЯЩЕЕ
ВРЕМЯ БОЛЕЕ 85%
АРСЕНАЛА ИНДИИ
ПРОИЗВОДСТВА
РОССИИ ИЛИ
СССР, А ДЕЛИ НА
СЕГОДНЯШНИЙ
ДЕНЬ ЯВЛЯЕТСЯ
КРУПНЕЙШИМ
ПОКУПАТЕЛЕМ
ОРУЖИЯ В РОССИИ**

частей, комплектующих и даже производство автоматов Калашникова в Индии [RadioFreeEurope, 2021]. При нынешних санкциях в отношении России Индия, безусловно, предпримет шаги для диверсификации своей зависимости от России, однако на данный момент у Индии нет другого выбора, кроме как продолжения запланированных договоренностей.

Западные державы признают военную зависимость Индии от России и иногда закрывают глаза на нерешительность Индии, в том числе, когда Индия несколько раз воздерживалась при голосовании в резолюциях Совета Безопасности и Генеральной Ассамблеи ООН относительно российского вторжения в Украину. Во время последней онлайн-встречи Quad (март 2022 г.), членами которой являются Индия, США, Австралия и Япония, позиция Индии была расплывчатой по сравнению с решительным осуждением российской агрессии государствами-членами Quad. Во время министерского диалога США и Индии в формате 2+2 в апреле 2022 года, стороны также обсудили крупное оборонное партнерство между США и Индией, однако позиция по Украине была упомянута только в отношении гуманитарного кризиса [Госдепартамент США, 2022]. США и другие западные союзники в принципе понимают зависимость Индии от российских вооруженных сил, но иногда с некоторой долей раздражения.

Индия старается избегать любого раздражения западной коалиции, балансируя сотрудничество со своими стратегическими партнерами. Стратегия балансирования Индии, однако, не мешает извлечь выгоду из санкций против России. В частности, благодаря введенным санк-

India already received 34 million barrels of oil from Russia in comparison to 16 million barrels in all of 2021 [Verma & Ahmed, 2022]. Although some U.S. officials consented that India's purchase of Russian oil does not break the sanctions regime, there is a certain pressure on India for its purchase of discounted Russian oil [Mohan, 2022]. The Indian government on its side argues its overall need for oil and asks not to politicize its legitimate energy purchases [Verma & Ahmed, 2022].

There are also problems with payments due to the disconnection of Russia from the SWIFT system. The governments are planning to shift to the rupee-ruble payment method, which actually is not new in Indo-Russian relations. During the Soviet times, Soviet-Indian cooperation was flourishing due to the USSR's commitment to pay exports in rupees,

циям Индия получила хорошую скидку на экспорт российской нефти. После российских санкций, когда многие компании были вынуждены приостановить закупки нефти в России, цены на российскую нефть упали. В результате закупки нефти Индией в России в этом году увеличились более чем в два раза. К примеру, в январе и феврале Индия не закупала российскую нефть марки Урал, но объемы поставок с марта по июнь превышают объемы закупок за весь 2021 год [Менон, 2022]. Агентство Reuters сообщает, что с начала войны в Украине Индия уже получила 34 млн баррелей нефти из России по сравнению с 16 млн баррелей за весь 2021 год [Верма & Ахмед, 2022]. Хотя некоторые официальные лица США согласились с тем, что покупка Индией российской нефти не нарушает режима санкций, на Индию оказывается определенное давление из-за покупки российской нефти со скидкой [Мохан, 2022]. Правительство Индии, со своей стороны, аргументируя общую потребность в нефти, просит не политизировать свои законные закупки энергоносителей [Верма & Ахмед, 2022].

Также существуют проблемы с платежами из-за отключения от системы SWIFT России. Правительства планируют перейти на рупий-рублевый способ оплаты, что на самом деле не ново в индийско-российских отношениях. В советское время советско-индийское сотрудничество процветало также благодаря обязательству Советского Союза оплачивать экспорт в рупиях, что привело к тому, что СССР стал крупнейшим импортером индийских товаров.

Стратегия Индии по сбалансированию своего партнерства также связана с растущим региональным влиянием Китая. Китай наряду с Индией входит в число стран, сохраняющих нейтралитет по отношению к российской агрессии, отказываясь от введения финансовых санкций против России и в то же время понимая опасения России по поводу расширения НАТО. Примечательно, что они работают в треугольнике Россия-Китай-Индия, вызывая споры о

which led the USSR to become the largest importer of Indian commodities.

India's strategy to balance its partnership is also connected with China's growing regional influence. China along with India is among the countries that remain neutral to Russia's aggression, refusing to impose financial sanctions against Russia, at the same time sympathizing with Russia's concerns over the expansion of NATO. Noteworthy, they all work within the Russia–China–India triangle, causing debates on forming new anti-Western allies. Yet neither China nor India is interested in sacrificing their greater political cooperation due to the Ukraine crisis. However, the recent visit of Russian Foreign Minister Sergey Lavrov in March–April 2022 first to Beijing and then to Delhi speculated many debates on the real position of hosted governments. However, both India and China are interested in gaining economic preferences from Russia but avoiding joining the Western coalition against Russia.

Overall, in spite of the well-established and long-lasting cooperation between India and Russia, Russia's war in Ukraine clearly demonstrates the need to diversify India's reliance on the Russian military and economic partnership. Depending on the outcomes of Russia's invasion of Ukraine and the scale of Western sanctions on Russia, the 'special and privileged strategic partnership' between India and Russia might be significantly transformed. Despite India's purchase of Russian discounted oil, fertilizer, and other commodities at a time when Russia needs new buyers for its products, in a long-term perspective, India need to reconfigure its relations with Russia in a more balanced way.

BOTH INDIA AND CHINA ARE INTERESTED IN GAINING ECONOMIC PREFERENCES FROM RUSSIA WHILE AVOIDING JOINING THE WESTERN COALITION AGAINST RUSSIA

ЧТО ОБЪЕДИНЯЕТ СТРАТЕГИЮ ИНДИИ И КИТАЯ, ТАК ЭТО ТО, ЧТО, ИЗБЕГАЯ ПРИСОЕДИНЕНИЯ К ЗАПАДНОЙ КОАЛИЦИИ ПРОТИВ РОССИИ, ОБЕ СТОРОНЫ ЗАИНТЕРЕСОВАНЫ В ПОЛУЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕФЕРЕНЦИЙ ОТ РОССИИ И В ТО ЖЕ ВРЕМЯ ИЗБЕГАЯ РАЗДРАЖЕНИЯ США И ИХ ЗАПАДНЫХ СОЮЗНИКОВ

формировании новых антизападных союзников. Тем не менее, ни Китай, ни Индия не заинтересованы в том, чтобы жертвовать своим более широким политическим сотрудничеством из-за украинского кризиса. Однако недавний визит министра иностранных дел России Сергея Лаврова в марте-апреле 2022 года сначала в Пекин, а затем в Дели вызвал многочисленные дебаты о реальной позиции принимающих правительств. Что объединяет стратегию Индии и Китая, так это то, что, избегая присоединения к западной коалиции против России, обе стороны заин-

References:

1. France24 (2022). India tries diplomatic dance on Ukraine, but Russia is an awkward partner. Retrieved from <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20220322-india-tries-diplomatic-dance-on-ukraine-but-russia-is-an-awkward-partner>. Accessed on 22.05.2022.
2. Kirby, Jen (2022). Why India isn't denouncing Russia's Ukraine war. Retrieved from <https://www.vox.com/22982698/india-russia-ukraine-war-putin-modi>. Accessed on 22.05.2022.
3. Menon, Shruti (2022). Ukraine crisis: Why India is buying more Russian oil. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-60783874>. Accessed on 22.05.2022.
4. Mohan, C. Raja (2022). For India, Putin's war starts to look like a gift. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2022/03/30/india-ukraine-russia-war-china-oil-geopolitics/>. Accessed on 22.05.2022.
5. RadioFreeEurope (2021). Russia, India extend military cooperation deal during Putin-Modi Summit. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/putin-india-wea->

тересованы в получении экономических преференций от России и в то же время избегая раздражения США и их западных союзников.

В целом, несмотря на хорошо налаженное и продолжительное сотрудничество между Индией и Россией, война России в Украине ясно демонстрирует необходимость диверсифицировать зависимость Индии от российского военного и экономического экспорта. В зависимости от результатов российского вторжения в Украину и масштабов западных санкций в отношении России «особое и привилегированное стратегическое партнерство» между Индией и Россией может существенно трансформироваться. Несмотря на покупку Ин-

pons-s400-/31595401.html. Accessed on 22.05.2022.

6. US Department of State (2022). Fourth Annual U.S.-India 2+2 Ministerial Dialogue. Retrieved from <https://www.state.gov/fourth-annual-u-s-india-22-ministerial-dialogue/>. Accessed on 22.05.2022.
7. Verma, Nidhi and Ahmed, Aftab (2022). India's imports of cheap Russian crude surge since Ukraine invasion. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/energy/indias-imports-cheap-russian-crude-surge-since-ukraine-invasion-2022-05-30/>. Accessed on 22.05.2022.

дией российской нефти, удобрений и других товаров со скидкой в то время, когда Россия нуждается в новых покупателях, в долгосрочной перспективе Индия должна перестроить свои отношения с Россией более сбалансированным образом.

Источники:

1. Верма, Ниди и Ахмед, Афтаб (2022). Импорт дешевой российской нефти в Индию вырос после вторжения в Украину. Доступен по адресу: <https://www.reuters.com/business/energy/indias-imports-cheap-russian-crude-surge-since-ukraine-invasion-2022-05-30/>. Дата обращения: 22.05.2022.

IN SPITE OF THE WELL-ESTABLISHED AND LONG-LASTING COOPERATION BETWEEN INDIA AND RUSSIA, RUSSIA'S WAR IN UKRAINE CLEARLY DEMONSTRATES THE NEED TO DIVERSIFY INDIA'S RELIANCE ON THE RUSSIAN MILITARY AND ECONOMIC PARTNERSHIP

НЕСМОТЯ НА ХОРОШО НАЛАЖЕННОЕ И ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ИНДИЕЙ И РОССИЕЙ, ВОЙНА РОССИИ В УКРАИНЕ ДЕМОНСТРИРУЕТ НЕОБХОДИМОСТЬ ДИВЕРСИФИЦИРОВАТЬ ЗАВИСИМОСТЬ ИНДИИ ОТ РОССИЙСКОГО ВОЕННОГО И ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭКСПОРТА

2. Госдепартамент США (2022). Четвертый ежегодный диалог министров США и Индии в формате 2+2. Доступен по адресу: <https://www.state.gov/fourth-annual-u-s-india-22-ministerial-dialogue/>. Дата обращения: 22.05.2022.
3. France24 (2022). Индия пробует дипломатический танец с Украиной, но Россия — неудобный партнер. Доступен по адресу: <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20220322-india-tries-diplomatic-dance-on-ukraine-but-russia-is-an-awkward-partner>. Дата обращения: 22.05.2022.
4. Кирби, Джен (2022). Почему Индия не осуждает войну России на Украине. Доступен по адресу: <https://www.vox.com/22982698/india-russia-ukraine-war-putin-modi>. Дата обращения: 22.05.2022.
5. Менон, Шрути (2022). Украинский кризис: почему Индия покупает больше российской нефти. Доступен по адресу: <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-60783874>. Дата обращения: 22.05.2022.
6. Мохан, К. Раджа (2022). Для Индии война Путина начинает казаться подарком. Доступен по адресу: <https://foreignpolicy.com/2022/03/30/india-ukraine-russia-war-china-oil-geopolitics/>. Дата обращения: 22.05.2022.
7. RadioFreeEurope (2021). Россия и Индия продлили соглашение о военном сотрудничестве во время встречи Путина и Моди. Доступен по адресу: <https://www.rferl.org/a/putin-india-weapons-s400-/31595401.html>. Дата обращения: 22.05.2022.

SOME ASPECTS OF CONSPIRACY THEORIES: CAUSES AND CONSEQUENCES

PROF. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ТЕОРИЙ ЗАГОВОРА: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

The desire of a person to know and understand his/her surroundings is not a prerogative only for scholars and analysts, as it may seem. The modern period of history is perceived by ordinary people as complex, even alarming, and their aspiration to explain it in some way or another grows up. These explanations can take different forms and promote a variety of ideas, including conspiracy theories. Conspiracy theories can be defined as narratives that explain the ultimate causes of significant social and political events with the help of secret conspiracies between two or more influential individuals [Drażkiewicz, 2022].

While real conspiracies do exist and have happened and are happening many times in reality, nevertheless, conspiracy theories are often based on misinformation and misinterpretation of real events and are formulated in such a way that they cannot be disproven. While for many people believing in conspiracy theories is relatively harmless, for some, the consequences of conspiracy theories can be devastating, both for themselves and for society as a whole. To counter this threat, it must first be understood. Every conspiracy theory is

CONSPIRACY THEORIES ARE OFTEN BASED ON MISINFORMATION AND MISINTERPRETATION OF REAL EVENTS AND ARE FORMULATED IN SUCH A WAY THAT THEY CANNOT BE DISPROVEN

ТЕОРИИ ЗАГОВОРА ЧАСТО ОСНОВАНЫ НА ДЕЗИНФОРМАЦИИ И НЕПРАВИЛЬНОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ РЕАЛЬНЫХ СОБЫТИЙ И ФОРМУЛИРУЮТСЯ ТАКИМ ОБРАЗОМ, ЧТО ИХ НЕВОЗМОЖНО ОПРОВЕРГНУТЬ

Желание человека познавать и понимать окружающее не является прерогативой только ученых и аналитиков, как может показаться. Современный период истории воспринимается простыми людьми как сложный, даже тревожный, и у них нарастает стремление так или иначе его объяснить. Эти объяснения могут принимать различные формы и продвигать различные идеи, включая теории заговора. Теории заговора можно определить как нарративы, объясняющие конечные причины значимых социальных и политических событий с помощью тайных заговоров между двумя или более влиятельными лицами [Дронжкевич, 2022].

Хотя настоящие заговоры действительно существуют и случались и происходят много раз в реальности, тем не менее, теории заговора часто основаны на дезинформации и неверной интерпретации реальных событий и формулируются таким образом, что их невозможно опровергнуть. В то время как для многих людей вера в теории заговора относительно безобидна, для некоторых из них последствия этих теорий могут быть разрушительными как для них самих, так и для общества

unique in its way. Multiple interpretations often coexist within a single theory with different actors or putative causes. But beneath all conspiracy theories lies a common, universal structure. In addition, they all have devoted followers and are more or less believed in by ordinary people.

A few common characteristics of conspiracy theories are that, firstly, they discover the source of unusual social and political phenomena in invisible, deliberate, and malevolent forces. Second, they often interpret political events in terms of the struggle between good and evil. Third, most conspiracy theories suggest that mainstream public coverage is a ploy or an attempt to distract the public from the true source of power [Georgacopoulos, 2020]. An analysis of conspiracy theories shows that they turn pre-existing social divisions—class, racial, religious, and national divisions—into irreconcilable antagonism, allowing their supporters to vilify and blame “them,” “outsiders,” or “others.”

в целом. Чтобы противостоять этой угрозе, ее нужно сначала понять. Каждая теория заговора уникальна по-своему. Множественные интерпретации часто сосуществуют в рамках одной теории с разными действующими лицами или предполагаемыми причинами. Но под всеми теориями заговора лежит общая, универсальная структура. Кроме того, у всех у них есть преданные последователи, и в них более или менее верят простые люди.

Несколько общих характеристик теорий заговора заключаются в том, что, во-первых, они обнаруживают источник необычных социальных и политических явлений в невидимых, преднамеренных и злонамеренных силах. Во-вторых, они часто интерпретируют политические события с точки зрения борьбы добра и зла. И в-третьих, большинство теорий заговора предполагают, что массовое общественное освещение является уловкой или попыткой отвлечь общественность от истинного источника власти. [Георгакопулос, 2020]. Анализ

Some experts argue that conspiracy theories are supported mostly by losers and that they are tools used by the powerless to attack and defend against the powerful. Finally, some people simply prefer the “Manichaean” narratives common in religious and populist political rhetoric, that is, attempts to explain all inexplicable events as a struggle between good and evil. Karen Douglas, a social psychologist at the University of Kent in England, shows in her study that people who feel insecure about their relationships and tend to catastrophize life’s problems are more likely to believe in conspiracy theories [Douglas, 2021].

However, conspiracy theories are not just weird ideas from some weird people, they have political, economic, and social implications for all of us. They can penetrate deeply into our daily lives. Like other ideas, they have consequences that can sometimes be devastating. On the other hand, conspiracy theories can also encourage positive change and expose wrongdoing. In addition to shaping the composition and character of governments through democratic processes, conspiracy theories have a profound effect on policy choices. Sometimes it is a top-down process whereby political elites use conspiracy rhetoric to justify or promote certain policies; in other cases, conspiracy theories can seep upwards and influence politics through direct democracy or by influencing the actions of elites [Uscinski, 2018].

Conspiracy theories are not a new phenomenon in the Internet age. In 1798 a Maryland Lutheran preacher wrote to George Washington to warn him of a dire threat; he claimed that “a secret group with the express purpose of overthrowing all governments and religions were spreading like wildfire” [Drażkiewicz, 2022].

**AN ANALYSIS
OF CONSPIRACY
THEORIES SHOWS
THAT THEY TURN
PRE-EXISTING SOCIAL
DIVISIONS INTO
IRRECONCILABLE
ANTAGONISM**

**АНАЛИЗ ТЕОРИЙ
ЗАГОВОРА
ПОКАЗЫВАЕТ,
ЧТО ОНИ
ПРЕВРАЩАЮТ РАННЕ
СУЩЕСТВОВАВШИЕ
СОЦИАЛЬНЫЕ
РАЗНОГЛАСИЯ В
НЕПРИМИРИМЫЙ
АНТАГОНИЗМ**

теорий заговора показывает, что они превращают существовавшие ранее социальные разногласия — классовые, расовые, религиозные и национальные — в непримиримый антагонизм, позволяя их сторонникам очернять и обвинять «их», «чужих» или «других».

Некоторые эксперты утверждают, что теории заговора поддерживаются в основном неудачниками и что они являются инструментами, используемыми бессильными для нападения и защиты от сильных мира сего. Наконец, некоторые просто предпочитают распространенные в религиозной и populistской политической риторике «манихейские» нарративы, т. е. попытки объяснить все необъяснимые события борьбой добра и зла. Карен Дуглас, социальный психолог из Кентского университета в Англии, в своем исследовании показывает, что люди, которые не уверены в своих отношениях и склонны к катастрофизации жизненных проблем, чаще верят в теории заговора [Дуглас, 2021].

Однако теории заговора — это не просто странные идеи каких-то странных людей, они имеют политические, экономические и социальные последствия для всех нас. Они могут глубоко проникнуть в нашу повседневную жизнь. Как и другие идеи, они имеют последствия, которые иногда могут быть разрушительными. С другой стороны, теории заговора также могут способствовать позитивным изменениям и разоблачать правонарушения. Помимо формирования состава и характера правительств посредством демократических процессов, теории заговора оказывают глубокое влияние на выбор политики. Иногда это нисходящий процесс, когда политические элиты используют конспирологическую риторику для оправдания или про-

"There is no doubt that conspiracy theories and disinformation have been used by powerful figures for centuries," Marklewska, a researcher, says. "They serve as an extremely dangerous political weapon, helping to manipulate the public for power. First, you look for imaginary enemies, then you prepare for battle. The final stage is usually tragic: you hurt innocent people." [Marchlewska et al. 2016].

Once people believe in something, it is almost impossible to convince them otherwise. Emily Thorson, a political scientist at Syracuse University, calls this psychological phenomenon an echo of belief—"an obsessive, emotional response to information that can persist even after we know it's false." [Thorson, 2013]. Belief in conspiracy theories is not tied to any particular country or culture. The researchers found similar levels of involvement in conspiracy theories in the US and Europe. Individuals' country of residence also did not matter much as a predictor of participation in conspiracy theories.

The internet and social media also changed how these theories develop and spread [Jigsaw, 2021]. In previous eras, conspiracy theories were circulated primarily through

движения определенной политики; в других случаях теории заговора могут просачиваться вверх и влиять на политику через прямую демократию или воздействуя на действия элит [Ушинский, 2018].

Теории заговора — не новое явление эпохи Интернета. В 1798 году лютеранский проповедник из Мэриленда написал Джорджу Вашингтону, чтобы предупредить его о страшной угрозе; он утверждал, что «тайная группа с явной целью свержения всех правительств и религий распространялась со скоростью лесного пожара» [Дронжкевич, 2022]. «Нет никаких сомнений в том, что теории заговора и дезинформация использовались влиятельными лицами на протяжении веков», — говорит исследователь Марклеwsка. «Они служат чрезвычайно опасным политическим оружием, помогая манипулировать общественностью ради власти. Сначала ищешь воображаемых врагов, потом готовишься к битве. Финальная стадия обычно трагична: вы причиняете боль невинным людям» [Мархлевска и др., 2016].

Когда люди во что-то верят, их почти невозможно переубедить. Эмили Торсон, политолог из Сиракузского университе-

books and films, radio programs, and special conferences, all of which were not available to a global audience. However, today, when anyone can uncover conspiracy theories and find like-minded people easily, the Internet has allowed these new ideas to develop and spread much faster. This change has democratized the process of creating such theories, spawning a new generation of influencers and conspiracy theory entrepreneurs seeking to monetize the attention and concerns of believers. A RAND Corporation-supported Jigsaw study looked at 150.000 posts supporting only four of dozens of theories that circulated on the Internet over 3 months [Jigsaw, 2021].

Within conspiracy theories, fragments of misunderstandings and false beliefs are merged into a broad narrative that seeks to make sense of the world, allegedly revealing not only what happened, but also why. Belief in a conspiracy theory is supported by an underlying worldview that can make those beliefs particularly resistant to denial. By their very nature, conspiracy theories for strong adherents satisfy deep emotional needs. As a rule, they arise after major historical events, but their development and spread after the tragedy are especially likely. Plane crashes, terrorist attacks, mass shootings, and natural disasters have all fueled conspiracy theories. These theories provide compelling explanations for otherwise inexplicable events and give meaning to shocking and senseless losses. Turning accident, unforeseen consequences, and simple incompetence into someone's pre-planned actions, such an interpretation gives believers a sense of strength and understanding in a threatening and chaotic world.

Outbreaks of violence are the most dangerous consequences of conspiracy theories. In addition to the role

OUTBREAKS OF VIOLENCE ARE THE MOST DANGEROUS CONSEQUENCES OF CONSPIRACY THEORIES

ВСПЫШКИ НАСИЛИЯ ЯВЛЯЮТСЯ НАИБОЛЕЕ ОПАСНЫМИ ПОСЛЕДСТВИЯМИ ТЕОРИЙ ЗАГОВОРА

та, называет этот психологический феномен эхом веры — «навязчивой, эмоциональной реакцией на информацию, которая может сохраняться даже после того, как мы знаем, что она ложна». [Торсон, 2013]. Вера в теории заговора не привязана к какой-либо конкретной стране или культуре. Исследователи обнаружили одинаковые уровни участия в теориях заговора в США и Европе. Страна проживания лиц также не имела большого значения как предиктор участия в теории заговора.

Несмотря на долгую историю и мировую популярность теорий заговора, широко распространено мнение, что мир сейчас стоит перед уникальным водоразделом в истории теорий заговора, и не только среди конспирологов. Даже если вера в теории заговора не становится все более распространенной, Интернет, а также социальные сети коренным образом изменили то, как эти теории развиваются и распространяются [Джигсоу, 2021]. В предыдущие эпохи теории заговора распространялись в основном через книги и фильмы, радио-программы и специальные конференции, которые были недоступны для глобальной аудитории. Однако сегодня, когда любой может легко раскрыть теории заговора и найти единомышленников, Интернет позволил этим новым идеям развиваться и распространяться гораздо быстрее. Это изменение демократизировало процесс создания таких теорий, породив новое поколение влиятельных лиц и предпринимателей теории заговора, стремящихся монетизировать внимание и заботы верующих. В ходе исследования Джигсоу, проведенного при поддержке RAND Corporation, было просмотрено 150 000 сообщений, поддерживающих только четыре из десятков

they play in sanctioning and encouraging bloodshed and brutality, conspiracy theories also contribute to the erosion of democratic norms and cause significant damage to both public and private health. Further, they conclude the permissibility of violence for necessary self-defense. The rise of extremism is also linked to a desire to identify those who are perceived to be in cahoots with or benefit from the cabal, such as immigrants, as targets for their outrage.

Conspiracy theories can also significantly dampen support for democracy. Those with higher conspiracy levels are much less likely to vote, seeing no point in participating in democratic processes when the outcome is predetermined. More worryingly, belief in conspiracy theories correlates with support for violence as a means of political participation. According to public opinion polls, respondents showing high levels of conspiracy thinking were 50% more likely to say that violence is a legitimate means of anti-government protest. In the end, they believe they can justify almost any means. In recent years, conspiracy theories have become a mainstay

теорий, циркулировавших в Интернете за 3 месяца [Джигсоу, 2021].

В рамках теорий заговора фрагменты недоразумений и ложных убеждений сливаются в широкое повествование, стремящееся осмыслить мир, якобы раскрывая не только то, что произошло, но и почему. Вера в теорию заговора поддерживается лежащим в ее основе мировоззрением, которое может сделать эти убеждения особенно устойчивыми к опровержению. По самой своей природе теории заговора для сильных приверженцев удовлетворяют глубокие эмоциональные потребности. Как правило, они возникают после крупных исторических событий, но особенно вероятно их развитие и распространение после трагедии. Авиакатастрофы, террористические атаки, массовые расстрелы и стихийные бедствия подпитывают теории заговора. Эти теории дают убедительные объяснения иначе необъяснимым событиям и придают смысл шокирующим и бессмысленным потерям. Превращая случайность, непредвиденные последствия и простую некомпетентность в чьи-то за-

of the rhetoric of ruling parties in countries with growing authoritarianism. In these cases, the conspiracy theories propagated by the ruling elites allow them to present themselves surrounded by internal and external enemies to publicly legitimize the consolidation of political power.

The COVID-19 pandemic has further exacerbated the anti-social tendencies inherent in some conspiracy theories. While some previous pandemics have served to renew and deepen civic bonds through a sense of shared unhappiness and destiny, others have triggered bouts of conspiracy-fuelled violence. In the centuries that followed, outbreaks of cholera, smallpox, and typhoid repeatedly sparked waves of violence against ethnic minorities and health workers accused of conspiring to further spread the disease.

In 2020, there was a similar outbreak of violence against East Asian immigrants and people of East Asian descent in the United States, Canada, and Western Europe, fueled in part by conspiracy theories about the COVID-19 virus. Over the past two years, COVID-19 conspiracy theories have legitimized in the minds of believers a disregard for public health advice, including advice on social distancing, mask-wearing, and vaccinations. In response to conspiracy theories claiming that the 5G cellular network is the cause of the disease, more than 200 cases of attacks on telecom workers have been reported in the UK [Vincent, 2020], and numerous mobile phone masts have been set on fire in the Netherlands [Wasens, 2020].

Research has shown that stressful life events are an important predictor of beliefs in conspiracy theories, in addition to other psychological stress factors such as anxiety [Swami et

**THE AUTHORITIES CAN
REDUCE CONSPIRACY
BELIEFS AMONG
THE POPULATION
BY INTRODUCING
THE PRINCIPLES OF
SOCIAL JUSTICE AND
TRANSPARENCY INTO
DECISION-MAKING
PROCESSES**

**ВЛАСТИ МОГУТ
СНИЗИТЬ
КОНСПИРОЛОГИЮ
СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ
ЗА СЧЕТ ВНЕДРЕНИЯ
ПРИНЦИПОВ
СОЦИАЛЬНОЙ
СПРАВЕДЛИВОСТИ
И ПРОЗРАЧНОСТИ
В ПРОЦЕССАХ
ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ**

ранее спланированные действия, такая трактовка дает верующим ощущение силы и понимания в угрожающем и хаотичном мире.

Вспышки насилия являются наиболее опасными последствиями теорий заговора. Помимо роли, которую они играют в санкционировании и поощрении кровопролития и жестокости, теории заговора также способствуют эрозии демократических норм и наносят значительный ущерб как общественному, так и частному здоровью. Среди некоторых наиболее радикальных людей теории заговора служат демонизации чужих групп, поощрению чувства виктимности среди своих. Далее они делают вывод о допустимости насилия для необходимой самообороны. Рост экстремизма также связан с желанием идентифицировать тех, кто, как считается, находится в сговоре с кликой или получает от нее выгоду, например, иммигрантов, в качестве мишеней для их возмущения.

Теории заговора также могут значительно ослабить поддержку демократии. Люди с более высоким уровнем заговора гораздо реже голосуют, не видя смысла в участии в демократических процессах, когда исход predetermined. Что еще более тревожно, вера в теории заговора коррелирует с поддержкой насилия как средства политического участия. Согласно опросам общественного мнения, респонденты с высоким уровнем конспирологического мышления на 50% чаще говорили, что насилие является законным средством антиправительственного протеста. Цель, считают они, может оправдать почти любые средства. В последние годы теории заговора стали основой риторики правящих партий в странах с растущим авторитаризмом. В этих случаях теории заговора, распространяемые правящими элитами,

al., 2016]. However, there are three common mistakes that conspiracy theorists make. First, they presuppose a planned order where there is none. They see a centralized will and intention behind all events. They refuse to accept the reality of spontaneous order, endowing some group of people or individuals with the ability to perfectly foresee, plan, and execute. Second, conspiracy theories often exaggerate the effectiveness of power. Many examples show that governments are not as competent and rational as people think they are. Thirdly, what looks like a conspiracy can be explained much more simply - ignorance, clumsiness, or a simple mistake [Tucker, 2019].

Yet some politicians promote conspiracy theories because they need to find alternative ways to explain their failures. For conspiracy theories to be favorably received by society, it is necessary, first, to create national narratives about threats to national security. Second, if politicians cannot keep their internal struggles secret or when unexpected events occur, they are more likely to resort to conspiracy rhetoric [Radnitz, 2018].

позволяют им представить себя в окружении внутренних и внешних врагов для публичной легитимации консолидации политической власти.

Пандемия COVID-19 еще больше обострила антиобщественные тенденции, присущие некоторым теориям заговора. В то время как некоторые предыдущие пандемии служили для обновления и углубления гражданских связей через чувство общего несчастья и судьбы, другие вызывали приступы насилия, подпитываемого заговором. В последующие столетия вспышки холеры, оспы и брюшного тифа неоднократно вызывали волны насилия против этнических меньшинств и работников здравоохранения, обвиненных в заговоре с целью дальнейшего распространения болезни.

В 2020 году произошла аналогичная вспышка насилия в отношении иммигрантов из Восточной Азии и лиц восточноазиатского происхождения в Соединенных Штатах, Канаде и Западной Европе, частично подпитываемая теорией заговора о том, что SARS-CoV-2, вирус, вызывающий COVID -19, был

So, conspiracy theories can be harmful to public health, security, conflict, and political stability. How can we reduce the appeal of conspiracy theories? Experts argue that a sense of power and control over one's social environment reduces belief in conspiracy theories. Given this, the authorities can reduce conspiracy beliefs among the population by introducing the principles of social justice and transparency into decision-making processes [Van Prooijen, 2018]. In addition, the dissemination of scientific knowledge and facts, taking into account local cultures, group dynamics, and political systems, leads to a significant reduction in conspiracy beliefs.

References:

1. Douglas, K., van Prooijen, J.W., & Sutton, R. M. (2021). Is the label "conspiracy theory" a cause or a consequence of disbelief in alternative narratives?. *British Journal of Psychology*. Retrieved from <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/bjop.12548>. Accessed on 15.05.2022.
2. Drązkiewicz, Elżbieta (2022). Study conspiracy theories with compassion. The societal forces that drive people to join a belief system matter more than the specifics of what they believe. Retrieved from <https://www.nature.com/articles/d41586-022-00879-w>. Accessed on 15.05.2022.
3. Georgacopoulos, Christina (2020). Why we fall for conspiracies. Retrieved from <https://faculty.lsu.edu/fakenews/about/rumors.php>. Accessed on 15.05.2022.
4. Jigsaw (2021). Conspiracy theories. Retrieved from <https://jigsaw.google.com/the-current/conspiracy-theories>. Accessed on 15.05.2022.
5. Marchlewska, M., Cichocka A., Golec, de Zavala A., Olechowski, M. (2015). 'They will not control us': Ingroup positivity and belief in intergroup conspiracies. *Br J Psychol*. 2016 Aug; 107 (3): 556-76 pp. Epub 2015 Oct 28. PMID: 26511288. Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26511288/>. Accessed on 15.05.2022.
6. Radnitz, Scott (2018). Why the powerful (in the weak states) prefer conspiracy theories. Retrieved from <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190844073.001.0001/oso-9780190844073-chapter-23>. Accessed on 15.05.2022.
7. Swami, V., Furnham, A., Smyth, N., Weis, L., Lay, A., and Clow, A. (2016). Putting the stress on conspiracy theories: Examining associations between psychological stress, anxiety, and belief in conspiracy theories. *Personal. Individ. Differ*. 99, 72–76 pp.
8. Thorson, Emily A. (2013). "Belief echoes: The persistent effects of corrected misinformation". Retrieved from <https://repository.upenn.edu/dissertations/AAI3564225>. Accessed on 15.05.2022.
9. Tucker, Jeffrey A. (2019). The three errors of conspiracy theory, even true ones. Retrieved from <https://>

разработан Китаем и сознательно выпущен в качестве биологического оружия. За последние два года теории заговора COVID-19 узаконили в умах верующих пренебрежение советами общественного здравоохранения, включая советы по социальному дистанцированию, ношению масок и вакцинации. В ответ на теории заговора, утверждающие, что сотовая сеть 5G является причиной заболевания, о более 200 случаях нападениях на работников связи сообщалось в Великобритании [Винсент, 2020], а в Нидерландах были подожжены многочисленные мачты мобильных телефонов [Вассенс, 2020].

Исследования показали, что стрессовые жизненные события являются важным предиктором веры в теории заговора, в дополнение к другим психологическим факторам стресса, таким как тревога [Свами и др., 2016]. Однако есть три распространенных ошибки, которые совершают конспирологи. Во-первых, они предполагают планомерный порядок там, где его нет. Они видят централизованную волю и намерение за всеми событиями и отказываются принять реальность спонтанного порядка, наделяющего какую-то группу людей или отдельных лиц способностью прекрасно предвидеть, планировать и исполнять. Во-вторых, теории заговора часто преувеличивают эффективность власти. Многие примеры показывают, что правительства не настолько компетентны и рациональны, как думают люди. В-третьих, то, что выглядит как заговор, можно объяснить гораздо проще — невежеством, неуклюжестью или простой ошибкой [Та-кер, 2019].

Тем не менее, некоторые политики продвигают теории заговора, потому что им нужно найти альтернативные способы объяснить свои неудачи. Чтобы теории заговора были благосклонно восприняты обществом, необходимо, во-первых, создать национальные нарративы об угрозах национальной безопасности. Во-вторых, если политики не могут сохранить в тайне свою внутреннюю борьбу или когда происходят неожиданные события, они чаще прибегают к конспирологической риторике [Радниц, 2018].

www.aier.org/article/the-three-errors-of-conspiracy-theory-even-true-ones/. Accessed on 16.05.2022.

10. Van Prooijen, Jan-Willem (2018). Empowerment as a tool to reduce belief in conspiracy theories. Retrieved from <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190844073.001.0001/oso-9780190844073-chapter-30>. Accessed on 15.05.2022.
11. Vincent, J. (2020). Something in the air: Conspiracy theorists say 5G causes novel coronavirus, so now they're harassing and attacking UK telecoms engineers. New York, NY: The Verge. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.646394/full#B55>. Accessed on 16.05.2022.
12. Uscinski, Joseph E. (2018) Down the rabbit hole we go!. Retrieved from <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190844073.001.0001/oso-9780190844073-chapter-1>. Accessed on 15.05.2022.
13. Wassens, R. (2020). Brand in zendmasten lijkt gevoed door complottheorieën. Maryland: NRC. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.646394/full#B55>. Accessed on 16.05.2022.

Таким образом, теории заговора могут нанести вред общественному здоровью, безопасности, конфликтам и политической стабильности. Как мы можем снизить привлекательность теорий заговора? Эксперты утверждают, что чувство власти и контроля над своим социальным окружением снижает веру в теории заговора. Учитывая это, власти могут снизить конспирологию среди населения за счет внедрения принципов социальной справедливости и прозрачности в процессах принятия решений. [Ван Проойен, 2018]. Кроме того, распространение научных знаний и фактов, а также работа по демистификации теорий заговора с учетом местных культур, групповой динамики и политических систем приводит к значительному снижению убеждений в заговоре.

Источники:

1. Дуглас, Карен, ван Проойен, Дж.-В., и Саттон, Роббин М. (2021). Является ли ярлык «теория заговора» причиной или следствием неверия в альтернативные нарративы? Британский журнал психологии. Доступно по адресу: <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/bjop.12548>. Дата обращения: 15.05.2022.
2. Дронжеквич, Эльжбета (2022). Изучайте теории заговора с сочувствием. Социальные силы, заставляющие людей присоединяться к системе убеждений, имеют большее значение, чем специфика того, во что они верят. Доступно по адресу: <https://>

www.nature.com/articles/d41586-022-00879-w. Дата обращения: 15.05.2022.

3. Георгакопулос, Кристина (2020). Почему мы попадаемся на заговоры. Доступно по адресу: <https://faculty.lsu.edu/fakenews/about/rumors.php>. Дата обращения: 15.05.2022.
4. Джигсоу (2021). Теории заговора. Доступно по адресу: <https://jigsaw.google.com/the-current/conspiracy-theories>. Дата обращения: 15.05.2022.
5. Мархлевска Марта, Чихоцка Александра, Голец де Завала Агнешка, Олеховски Матеуш (2016). «Они не будут нас контролировать»: внутригрупповой позитив и вера в межгрупповые заговоры. Бр Дж Психол. авг; 107 (3): 556-76. Epub 2015, 28 октября. PMID: 26511288. Доступно по адресу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26511288/>. Дата обращения: 15.05.2022.
6. Радниц, Скотт (2018). Почему сильные (в слабых государствах) предпочитают теории заговора. Доступно по адресу: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190844073.001.0001/oso-9780190844073-chapter-23>. Дата обращения: 15.05.2022.
7. Свами В., Фернхэм А., Смит Н., Вайс Л., Лэй А. и Клоу А. (2016). Акцент на теории заговора: изучение связей между психологическим стрессом, тревогой и верой в теории заговора. Личный. Индивид. Отличаться. 99, 72–76.
8. Торсон, Эмили А. (2013). «Эхо веры: стойкие эффекты исправленной дезинформации» Диссертация доступна в ProQuest. AAI3564225. Доступно по адресу: <https://repository.upenn.edu/dissertations/AAI3564225>. Дата обращения: 15.05.2022.
9. Такер, Джеффри А. (2019). Три ошибки теории заговора, даже истинные. Доступно по адресу: <https://www.aier.org/article/the-three-errors-of-conspiracy-theory-even-true-ones/>. Дата обращения: 15.05.2022.
10. Ван Проойен, Ян-Виллем (2018). Расширение прав и возможностей как инструмент снижения веры в теории заговора. Доступно по адресу: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190844073.001.0001/oso-9780190844073-глава-30>. Дата обращения: 15.05.2022.
11. Винсент, Дж. (2020). Что-то в воздухе: сторонники теории заговора говорят, что 5G вызывает новый коронавирус, поэтому теперь они преследуют и атакуют британских инженеров связи. Нью-Йорк, штат Нью-Йорк: Грань. Доступно по адресу: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.646394/full#B55>. Дата обращения: 16.05.2022.
12. Ушински, Джозеф Э. (2018). Мы идем вниз по кроличьей норе!. Доступно по адресу: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/oso/9780190844073.001.0001/oso-9780190844073-chapter-1>. Дата обращения: 15.05.2022.
13. Вассенс, Р. (2020). Бренд в вышках сотовой связи, похоже, подпитывается теориями заговора. Мэриленд: NRC. Доступно по адресу: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.646394/full#B55>. Дата обращения: 16.05.2022.

SIDE EFFECTS OF THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПОБОЧНЫЕ ЭФФЕКТЫ РУССКО-УКРАИНСКОЙ ВОЙНЫ

According to the Stockholm International Peace Research Institute, world military expenditure in 2021 exceeded \$2 trillion for the first time. In total, the world has spent \$2.113 trillion on defense in 2021, which is a 0.7% real increase compared to 2020. Thus, 2021 has become the seventh consecutive year when the global defense budget increased and the trend is likely to continue. The five largest countries in terms of military spending in 2021 were the U.S., China, India, the U.K., and Russia respectively [SIPRI, 2022]. However, it should be noted that due to a solid post-pandemic economic recovery in 2021, the global military expenditure as a share of the world's GDP rose from 2.19% in 2020 to roughly 2.36% in 2021 [World Bank data, 2022]. However, global expenditure on military purposes by governments is expected to soar both in relative and absolute terms at least in the next few years.

Decisions by most western states to increase defense budgets came as a reaction to the Russia's invasion of Ukraine that started on February 24, 2022. Three days after the Russian invasion of Ukraine, German Chancellor Olaf Scholz announced that

**2021 HAS BECOME
THE SEVENTH
CONSECUTIVE YEAR
WHEN THE GLOBAL
DEFENSE BUDGET
INCREASED**

**2021 ГОД СТАЛ
СЕДЬМЫМ ГОДОМ
ПОДРЯД, КОГДА
ГЛОБАЛЬНЫЙ
ОБОРОННЫЙ
БЮДЖЕТ
УВЕЛИЧИЛСЯ, И
ЭТА ТЕНДЕНЦИЯ,
ВЕРОЯТНО,
СОХРАНИТСЯ
В ТЕЧЕНИЕ
БЛИЖАЙШИХ ЛЕТ**

По данным Стокгольмского международного института исследования проблем мира, мировые военные расходы в 2021 году впервые превысили 2 триллиона долларов. Всего в 2021 году мир потратил на оборону 2,113 трлн долларов, что на 0,7% больше, чем в 2020 году. Таким образом, 2021 год стал седьмым годом подряд, когда глобальный оборонный бюджет увеличился, и эта тенденция, вероятно, сохранится в течение ближайших лет. В пятерку крупнейших стран по военным расходам в 2021 г. вошли США, Китай, Индия, Великобритания и Россия [SIPRI, 2022]. Однако следует отметить, что благодаря устойчивому восстановлению экономики после пандемии в 2021 г. глобальные военные расходы как доля мирового ВВП снизились с 2,19% в 2020 г. до примерно 2,36% в 2021 г. [данные Всемирного банка, 2022]. Ожидается, что глобальные расходы правительств на военные цели резко возрастут как в относительном, так и в абсолютном выражении, по крайней мере, в ближайшие несколько лет.

Решения большинства западных государств об увеличении оборонных бюджетов были приняты

Germany would commit 100 billion euros (\$107 billion) to a special fund for its military and raise its military expenditure from the current 1.3% to above 2% of GDP. This certainly will become a milestone in Germany's defense policy as it will represent a major reversal of more than 70 years of German military policy [Aljazeera.com, 2022]. Since the beginning of the war in Ukraine, increasing the defense budgets quickly has become a major trend in Europe. For instance, Poland is now making clear that it would increase its defense spending from the NATO-recommended 2% to 3% in 2023 - one of the highest levels in NATO [Notesfrompoland.com, 2022]. Similar military budget increase plans are either already being taken or discussed practically all across Europe. The implementation of these plans would lead to \$100-200 billion of additional expenses on defense by the EU member-states within the next 1-2 years. This trend is actually not limited to the European countries. For instance, Japan's government is also proposing to double the defense budget of the country to over \$100 billion, or 2% of its GDP. The decision was not prompted solely by the war in Ukraine but also reflects growing regional pressure from China and North Korea [Theconversation.com, 2022]. In many countries, Russia's invasion of Ukraine has thus become a weighty argument of political powers that had previously been proposing pro-military budgets with significantly more expenses for defense purposes. In the next 1-2 years, the defense will be the most popular item of expenditure in western countries and it will be difficult for governments to divert from this policy path.

Another shift that was triggered by the Russo-Ukrainian war is the apparent decline of neutrality worldwide. There are different interpretations

**SINCE THE
BEGINNING OF THE
WAR IN UKRAINE,
INCREASING THE
DEFENSE BUDGETS
QUICKLY BECAME A
MAJOR TREND IN
EUROPE**

**С НАЧАЛОМ
ВОЙНЫ В УКРАИНЕ
УВЕЛИЧЕНИЕ
ОБОРОННЫХ
БЮДЖЕТОВ БЫСТРО
ПРЕВРАТИЛОСЬ В
ОДНУ ИЗ ГЛАВНЫХ
ТРЕНДОВ В ЕВРОПЕ**

в качестве реакции на полномасштабное вторжение России в Украину, которое началось 24 февраля 2022 года. Всего через три дня после начала горячей фазы конфликта канцлер Германии Олаф Шольц объявил, что Германия выделит 100 миллиардов евро (107 миллиардов долларов США) в специальный фонд для своих вооруженных сил и увеличить свои военные расходы с нынешних 1,3% до более чем 2% ВВП. Это, безусловно, станет важной вехой в оборонной политике Германии, поскольку это будет означать серьезный пересмотр более чем 70-летней военной политики Германии [Aljazeera.com, 2022]. С началом войны в Украине увеличение оборонных бюджетов быстро превратилось в одну из главных трендов в Европе. Например, сейчас Польша ясно дает понять, что увеличит свои расходы на оборону с рекомендованных НАТО 2% до 3% в 2023 г. — это один из самых высоких уровней в НАТО [Notesfrompoland.com, 2022]. Подобные планы увеличения военного бюджета либо уже принимаются, либо обсуждаются практически по всей Европе. Реализация этих планов приведет к дополнительным совокупным расходам стран-членов ЕС на оборону в размере 100-200 миллиардов долларов в течение ближайших 1-2 лет. Эта тенденция на самом деле не ограничивается европейскими странами. Например, правительство Японии также предлагает удвоить оборонный бюджет страны до более чем 100 миллиардов долларов США, или 2% от ее ВВП. Это решение было вызвано не только войной на Украине, но и отражением растущего регионального давления со стороны Китая и Северной Кореи [Theconversation.com, 2022]. Таким образом, во многих странах вторжение России в

of the neutrality of countries, and there is no universal benchmark that would clearly classify countries as neutral and non-neutral. However, neutrality is often determined by the military doctrine that a country has. Some countries are neutral by the fact of being demilitarized (e.g. Costa Rica), while others (e.g. Turkmenistan) have a permanent neutrality status officially stipulated in their constitution. The recent decision of Finland and Sweden to join NATO has become the most significant abandonment of principled neutrality, which came as a direct consequence of Russia's full-scale invasion of Ukraine, as these countries have felt threatened due to their proximity to Russia. Interestingly, this is exactly the opposite of what Russia has been pursuing in its foreign policy. It is the enlargement of NATO that Russia has seen as a geopolitical threat for itself since the collapse of the USSR. Besides applying for NATO membership, these two Nordic countries immediately have decided to significantly increase their military budget. The government of Sweden has recently declared that it would boost defense expenditure by nearly \$318.17 million by the end of 2022 [Usnews.com, 2022]. Finland's

Украину стало весомым аргументом политических сил, которые и ранее выступали за увеличение военных бюджетов с упором на большие расходы на оборону. В ближайшие 1-2 года оборона станет самой популярной статьёй расходов в западных странах, и правительствам будет очень сложно свернуть с этого политического пути в контексте нынешней геополитики на Евразийском континенте.

Еще одним заметным сдвигом, вызванным российско-украинской войной, является очевидный упадок нейтралитета и престижа нейтральной позиции во всем мире. Существуют разные трактовки нейтралитета стран и нет общепринятого универсального критерия, который четко классифицировал бы страны как нейтральные и ненейтральные. Однако нейтралитет часто определяется существующей военной доктриной той или иной страны. Некоторые страны являются нейтральными в силу того, что они демилитаризованы (например, как Коста-Рика), в то время как другие (как Туркменистан) имеют статус постоянного нейтралитета, официально закреп-

government agreed to add nearly \$2.2 billion in defense spending, which is a 70% increase of the country's regular 2022 military budget [Bloomberg.com, 2022].

Since the invasion started, there has been a sharp decline in pro-neutralist sentiments in other parts of Europe as well. For instance, Austria, which is constitutionally bound to neutrality has recently officially joined the sanctions against Russia. Moreover, Switzerland, which has a long-standing tradition of neutrality and often serves as a reference for neutrality, also joined the sanctions against Russia emphasizing its solidarity with the west. Thus, the non-NATO countries of Europe have demonstrated that they stand with their NATO-member neighbors in countering Russia's aggression in Europe. Although this does not entail military support or involvement, it is an important gesture meaning that these countries are ready to renounce their neutrality status in case of a large-scale invasion of Europe. In general, it could be said that the Russo-Ukrainian war will certainly become a factor that will lead to a fundamental reconsideration of the se-

пленного в конституции страны. Недавнее решение Финляндии и Швеции вступить в НАТО стало самым значительным снижением нейтралитета, которое стало прямым следствием полномасштабного вторжения России в Украину, поскольку эти страны почувствовали военную угрозу из-за своей близости к России. Интересно, что это прямо противоположно тому, что Россия считала одним из приоритетов в своей внешней политике за последние годы. Именно расширение НАТО Россия рассматривала как геополитическую угрозу для себя после распада СССР. Помимо подачи заявки на членство в НАТО, эти две скандинавские страны решили сразу значительно увеличить свой военный бюджет. Правительство Швеции недавно заявило, что увеличит расходы на оборону почти на 318,17 млн долларов до конца 2022 года [Usnews.com, 2022]. Правительство Финляндии согласилось увеличить расходы на оборону почти на 2,2 миллиарда долларов, что на 70% больше обычного военного бюджета страны на 2022 год [Bloomberg.com, 2022].

curity architecture in Europe and the West.

The reaction of the western countries to the war by increasing their military budgets could be viewed as a spillover effect of warfare when an armed conflict between two states causes an economic reaction as increased military expenditure in third countries, which are not directly involved in the armed conflict. Moreover, the immediate reaction of the western countries could be referred to as global spillover effects when countries adapt their defense burden indicators to those of other countries, even if they are not neighbors [Yesilyurt and Elhorst, 2007]. The Russo-Ukrainian war has also caused a rapid reaction in terms of military diplomacy, as formerly neutral countries questioned the status quo and started to seek military alliances with other countries.

It might be so that the international implications of the Russo-Ukrainian can potentially convert into regional or even global patterns with long-term effects. Many countries around the world already decided to increase

**ANOTHER SHIFT
THAT WAS
TRIGGERED BY THE
RUSSO-UKRAINIAN
WAR IS THE
APPARENT DECLINE
OF NEUTRALITY
WORLDWIDE**

**С МОМЕНТА НАЧАЛА
ВТОРЖЕНИЯ РЕЗКО
СНИЗИЛИСЬ
ПРОНЕЙТРАЛИСТСКИЕ
НАСТРОЕНИЯ И В
ДРУГИХ ЧАСТЯХ
ЕВРОПЫ**

С момента начала вторжения резко снизились пронеутралистские настроения и в других частях Европы. Например, Австрия, которая по конституции обязана соблюдать нейтралитет, недавно официально присоединилась к санкциям против России. Более того, Швейцария, имеющая оень давние традиции нейтралитета и часто упоминаемая как эталон нейтралитета, также присоединилась к санкциям против России, подчеркнув свою солидарность с Западом. Таким образом, страны Европы, не входящие в НАТО, продемонстрировали, что они поддерживают своих соседей-членов НАТО в противодействии российской агрессии в Европе. Хотя это не влечет за собой военной поддержки или участия, это является важным жестом, означающим, что эти страны готовы отказаться от своего статуса нейтралитета в случае крупномасштабного вторжения в Европу. В целом можно сказать, что российско-украинская война уже стала фактором, который приведет к кардинальному пересмотру архитектуры безопасности в Европе и на Западе.

significantly their military budgets, which diverts resources from other types of spending. Although military expenditure can boost the economy for a short period, it is not beneficial but rather detrimental to economic growth in overall terms [Azam, 2020]. In geopolitical terms, the increased significance of defense capacity in international relations also leads to negative consequences as partnerships need to be reinforced by military alliances.

References:

1. Aljazeera.com (2022). German parties reach deal on \$107bn defence spending boost. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/30/german-parties-reach-deal-on-107bn-defence-spending-boost>. Accessed on 02.06.2022.
2. Azam, Mohamad (2020). "Does military spending stifle economic growth? The empirical evidence from non-OECD countries". Heliyon 6 (12): e05853.
3. Bloomberg.com (2022). Finland makes 70% defense spending increase in shadow of war. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-05/finland-adds-2-2-billion-defense-spending-in-shadow-of-war>. Accessed on 31.05.2022.
4. Notesfrompoland.com (2022). Poland boosts defence spending to 3% of GDP to protect against "imperial Russia". Retrieved from <https://notesfrompoland.com/2022/03/19/poland-boosts-defence-spending-to-3-of-gdp-to-protect-against-imperial-russia/>. Accessed on 02.06.2022.
5. Sipri.org (2022). World military expenditure passes \$2 trillion for first time. Retrieved from <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time>. Accessed on 31.05.2022.
6. Theconversation.com (2022). Japan's doubling of its defence budget will make the world a more dangerous place – here's why. Retrieved from <https://theconversation.com/japans-doubling-of-its-defence-budget-will-make-the-world-a-more-dangerous-place-heres-why-182625#:~:text=Japan%20is%20proposing%20to%20double,or%202%25%20of%20its%20GDP>. Accessed on 02.06.2022.
7. USnews.com (2022). Sweden to boost defence spending by \$300 million in 2022. Retrieved from <https://www.usnews.com/news/world/articles/2022-03-16/sweden-to-boost-defence-spending-by-300-million-in-2022#:~:text=March%20>

ALTHOUGH MILITARY EXPENDITURE CAN BOOST THE ECONOMY FOR A SHORT PERIOD, IT IS NOT BENEFICIAL BUT RATHER DETRIMENTAL TO ECONOMIC GROWTH IN OVERALL TERMS

ХОТЯ ВОЕННЫЕ РАСХОДЫ МОГУТ КРАТКОВРЕМЕННО СТИМУЛИРОВАТЬ ЭКОНОМИКУ, ОНИ НЕ ВЫГОДНЫ, А СКОРЕЕ ВРЕДНЫ ДЛЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В ЦЕЛОМ

Реакцию западных стран на войну увеличением своих военных бюджетов можно рассматривать как побочный эффект ведения войны, когда вооруженный конфликт между двумя государствами вызывает экономическую реакцию в виде увеличения военных расходов в третьих странах, не принимающих непосредственного участия в вооруженных действиях. Более того, немедленную реакцию западных стран можно назвать глобальными побочными эффектами, когда страны стремятся сравнять свои показатели оборонной нагрузки с показателями других стран, даже если между ними нет общей границы [Есильюрт, Элхорст, 2007]. Русско-украинская война также вызвала бурную реакцию с точки зрения военной дипломатии, поскольку ранее нейтральные страны поставили под сомнение статус-кво и начали искать военные союзы с другими странами.

Может случиться так, что международные последствия российско-украинских отношений потенциально могут превратиться в региональные или даже глобальные модели с долгосрочными последствиями. Многие страны мира уже приняли решение значительно увеличить свои военные бюджеты, что заставляет правительства сокращать расходы на другие нужды. Хотя военные расходы могут кратковременно стимулировать экономику, они не выгодны, а скорее вредны для экономического роста в целом [Азам, 2020]. В геополитическом плане возрастание значения обороноспособности в международных отношениях также приводит к негативным последствиям, поскольку партнерские отношения приходится подкреплять военными союзами.

infosmi.net

16%2C%202022%2C%20at%203%3A48%20p.m.&text=STOCKHOLM%20(Reuters)%20%2D%20Sweden's%20government,of%20Russia's%20invasion%20of%20Ukraine. Accessed on 31.05.2022.

8. World Bank data (2022). Military expenditure (% of GDP). Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>. Accessed on 31.05.2022.
9. Yesilyurt, Ensar, M. and Paul, J. Elhorst (2007). "Impacts of neighboring countries on military expenditures: A dynamic spatial panel approach." *Journal of Peace Research* 54 (6): 777–790 pp.

Источники:

1. Aljazeera.com (2022). Стороны Германии договорились об увеличении расходов на оборону на 107 миллиардов долларов. Доступен по адресу: <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/30/german-parties-reach-deal-on-107bn-defence-spending-boost>. Дата обращения: 02.06.2022.
2. Азам, Мухаммад (2020). Сдерживают ли военные расходы экономический рост? Эмпирические данные из стран, не входящих в ОЭСР". *Heliyon* 6 (12): e05853.
3. Bloomberg.com (2022). Финляндия увеличила расходы на оборону на 70% в тени войны. Доступен по адресу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-05/finland-adds-2-2-billion-defense-spending-in-shadow-of-war>. Дата обращения: 31.05.2022.
4. Данные Всемирного банка (2022). Военные расходы (% ВВП). Доступен по адресу: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>. Дата обращения: 31.05.2022.

worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS. Дата обращения: 31.05.2022.

5. Есильюрт, Энсар, М. и Пол, Дж. Элхорст (2007). Влияние соседних стран на военные расходы: динамический пространственный панельный подход." *Journal of Peace Research* 54 (6): 777–790 pp.
6. Notesfrompoland.com (2022). Польша увеличивает расходы на оборону до 3% ВВП, чтобы защититься от "имперской России". Доступен по адресу: <https://notesfrompoland.com/2022/03/19/poland-boosts-defence-spending-to-3-of-gdp-to-protect-against-imperial-russia/>. Дата обращения: 02.06.2022.
7. Sipri.org (2022). Мировые военные расходы впервые превысили \$2 трлн. Доступен по адресу: <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time>. Дата обращения: 31.05.2022.
8. Theconversation.com (2022). Удвоение Японией своего оборонного бюджета сделает мир более опасным местом — вот почему. Доступен по адресу: <https://theconversation.com/japans-doubling-of-its-defence-budget-will-make-the-world-a-more-dangerous-place-heres-why-182625#:~:text=Japan%20is%20proposing%20to%20double,or%202%25%20of%20its%20GDP>. Дата обращения: 02.06.2022.
9. Usnews.com (2022). Швеция увеличит расходы на оборону на 300 миллионов долларов в 2022 году. Доступен по адресу: [https://www.usnews.com/news/world/articles/2022-03-16/sweden-to-boost-defence-spending-by-300-million-in-2022#:~:text=March%2016%2C%202022%2C%20at%203%3A48%20p.m.&text=STOCKHOLM%20\(Reuters\)%20%2D%20Sweden's%20government,of%20Russia's%20invasion%20of%20Ukraine](https://www.usnews.com/news/world/articles/2022-03-16/sweden-to-boost-defence-spending-by-300-million-in-2022#:~:text=March%2016%2C%202022%2C%20at%203%3A48%20p.m.&text=STOCKHOLM%20(Reuters)%20%2D%20Sweden's%20government,of%20Russia's%20invasion%20of%20Ukraine). Дата обращения: 31.05.2022.

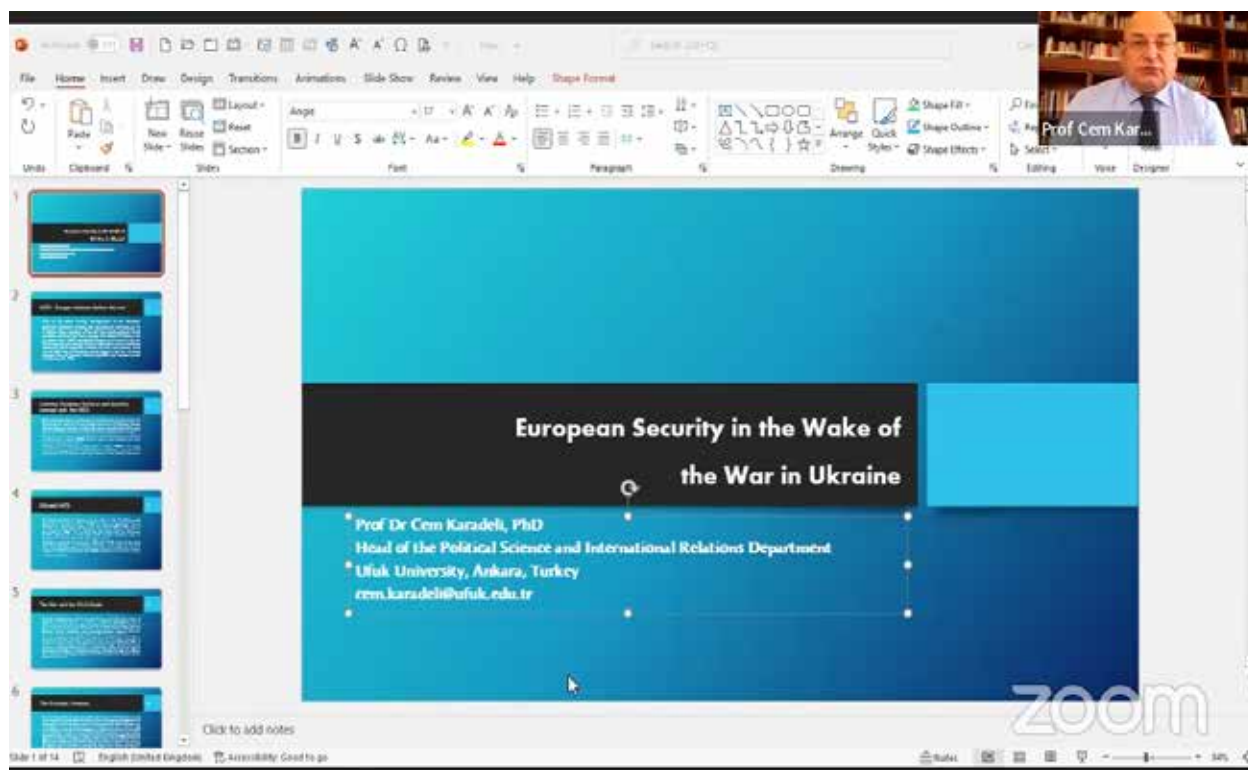
11 MAYIS 2022 TARİHİNDE, UFUK ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜM BAŞKANI PROF. DR. CEM KARADELİ "EUROPEAN SECURITY IN THE WAKE OF WAR IN UKRAINE" KONUSU ONLINE SEMİNER VERDİ.

2022 ЖЫЛЫ 11 МАМЫРЫНДА УФУК УНИВЕРСИТЕТІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР КАФЕДРАСЫНЫҢ МЕНЕДЖЕРІ ПРОФЕССОР, ДОКТОР ЖЕМ КАРАДЕЛИ «УКРАИНАДАҒЫ СОҒЫСТАН KEЙІНГІ ЕУРОПАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІК» ТАҚЫРЫБЫНДА ОНЛАЙН СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdür Yardımcısı Zhengizkhan Zhanaltay'ın takdim konuşmasından sonra söz alan Prof. Dr. Cem

Еуразия ғылыми-зерттеу институты директорының орынбасары Женгизхан Жаналтайдың кіріспе сөзінен кейін сөз алған профессор, доктор Жем Карадели Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Еуропа өз қауіпсіздігі үшін негізінен XX ғасырдың ортасынан бері айтарлықтай кеңейіп келе жатқан НАТО-ға (Солтүстік атлантикалық шарт ұйымы) қарыздар екенін және Ресейдің 2022 жылдың 24 ақпанында Украинаға басып кіруі Еуропа мен Батыс үшін мүлдем күтпеген оқиға болғанын мәлімдеді.

Ресейдің Украинаға шабуылының астарын батыстықтардың толық түсінбейтінін атап көрсеткен профессор, доктор Жем Карадели соғыстан бұрын Еуропамен тығыз байланыста болған Ресейдің мұндай ауыр экономикалық санкцияларға төзе алу мүмкіндігінің де назардан тыс қалғанын тілге тиек етті. НАТО-дан сырт Еуропадағы маңызды құрылым саналатын Еуропадағы Қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының (ЕҚЫҰ) қорғаныстан гөрі қауіпсіздік мәселелеріне бағытталған ұйым екені аталмыш дағдарыс кезінде айқын көрінгенін жеткізді. Еуропа

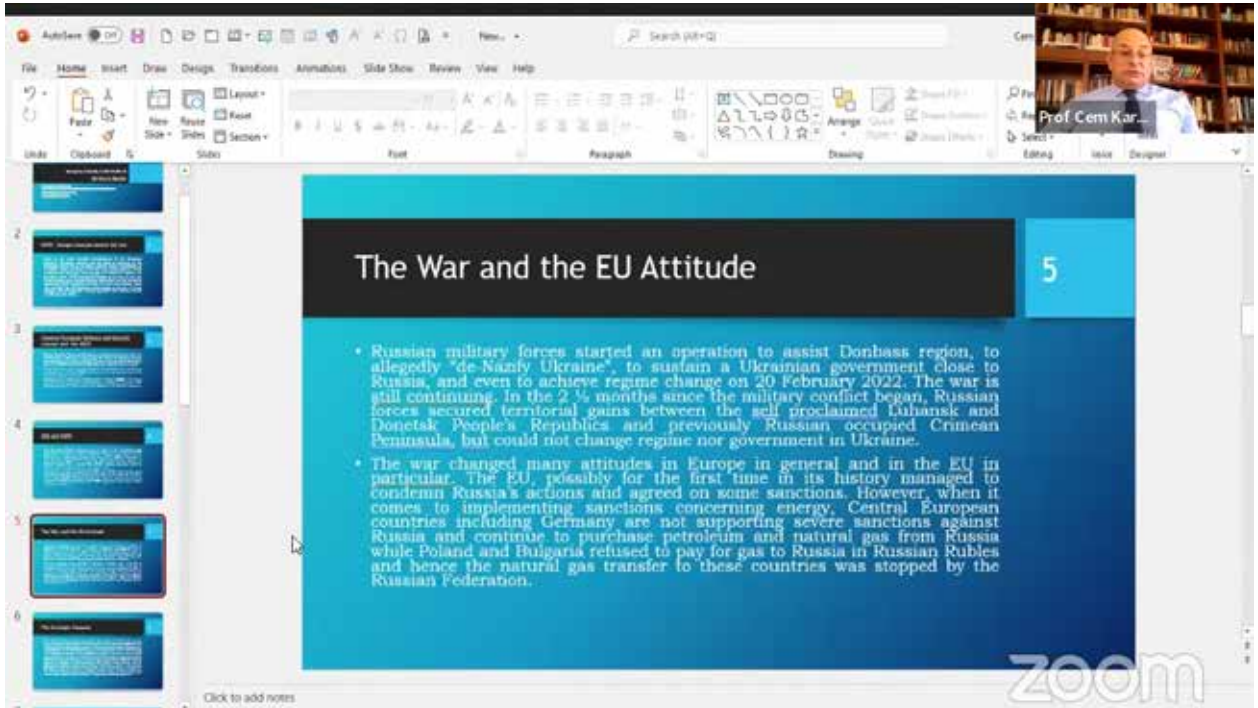

Karadeli, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın, güvenliğini esas olarak 20. yüzyılın ortalarından bu yana belirgin bir şekilde genişleyen Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) borçlu olduğunu belirterek, Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya yönelik başlat-

Қорғаныс агенттігі (ЕОА) және қорғанысқа қатысты басқа да еуропалық ұйымдарына тоқталып, Еуропаның тиімді қорғаныс күшінен айырылғаны баяндады. Профессор, доктор Жем Карадели Ресей-Украина соғысының Еуропалық Одақтағы қазір-

тігі ішгалін, Аврупа ve Batı için tamamen bir сұрприз олуғуну ifade etti. Руска'нын Украйна'ға салдырысінн аркасындаки мотивасыонун, Batılıлар tarafından tam olarak anlaşılamadığını altını çizен Prof. Dr. Cem Karadeli, savaş öncesinde Аврупа'ға олуққа entegre olan Руска'нын бөylesine ağır економик yaptırımları göze alabileceği ihtimalinin de değerlendirme dışı tutulduğuna dikkat çekti.

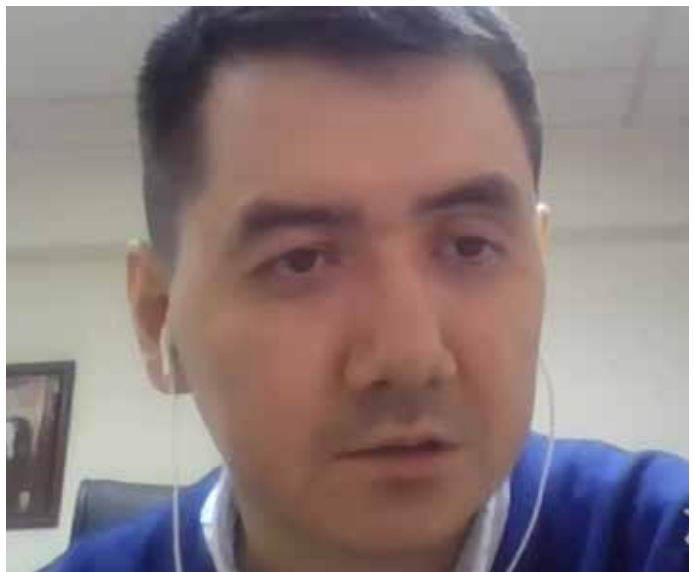
NATO dışında Аврупа'нын önemli bir kurumu olan Аврупа Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT), söz konusu krizde de görüldüğü üzere savunmadan ziyade güvenlik meselelerine odaklı bir kuruluş олуғу görüldü. Аврупа Savunma Ajansı (EOA) ve savunma ile ilgili diğer Аврупа kuruluşları dikkate alındığında Аврупа'нын etkili bir savunma gücünden mahrum олуғу bir kez daha görülmüş oldu. Prof. Dr. Cem Karadeli Руска-Украйна savaşının, mevcut Аврупа Birliği kurumlarının, Аврупа'нын güvenliğini sağlamaktan çok uzak олуғуну gözler önüne serdiğini belirterek, söz konusu hususun yakın zamanda Аврупа Birliği'nin yetkili organlarında önemle ele alınacağını düşündüğünü ifade etti.

Seminer, katılımcıların konu ile ilgili soru, görüş ve değerlendirmeleri ile tamamlandı.

гі құрылымының Еуропаның қауіпсіздігін қамтамасыз етуден алыс екенін тағы бір рет паш еткенін айтып, бұл мәселені жақын болашақта Еуропалық Одақтың уәкілетті органдары байыппен қолға алынады деп ойлайтынын білдірді.

Семинар соңында қатысушылар тақырып бойынша пікір алмасты.

**T.C. ANKARA VALİSİ VASİP ŞAHİN,
ALMATI ZİYARETİ ÇERÇEVESİNDE
HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI
TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA
ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ İLE AL-FARABİ
KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ İŞ BİRLİĞİNDE
19 MAYIS 2022 TARİHİNDE DÜZENLENEN
“KAZAKİSTAN-TÜRKİYE DİPLOMATİK
İLİŞKİLERİNİN 30. YILI ANISINA
KAZAKİSTAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ”
KONULU KONFERANSA KONUŞMACI
OLARAK KATILDI.**

ТҮРКИЯ РЕСПУБЛИКАСЫ АНКАРА
ГУБЕРНАТОРЫ ВАСИП ШАХИННИҢ САПАРЫ
АЯСЫНДА, 2022 ЖЫЛЫ 19 МАМЫРДА ҚОЖА
АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЕУРАЗИЯ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ МЕН
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ БІРЛЕСІП ҰЙЫМДАСТЫРҒАН
«ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 30
ЖЫЛДЫҒЫНА ОРАЙ ҚАЗАҚСТАН-ТҮРКИЯ
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ» АТТЫ КОНФЕРЕНЦИЯДА
БАЯНДАМА ЖАСАДЫ.

Түркия Республикасы Анкара губерна-
торы Васип Шахиннің сапары аясын-
да, 2022 жылы 19 мамырда Әл-Фараби
атындағы Қазақ ұлттық университетінде
«Қазақстан тәуелсіздігінің 30 жылдығы-
на орай Қазақстан-Түркия қарым-қаты-
насы» тақырыбында баяндама жасады
Іс-шараға Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік универси-
тетінің Өкілеттік кеңес төрағасы про-
фессор, доктор Мухиттин Шімшек,
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық уни-
верситетінің ректоры профессор, док-
тор Жансейіт Түймебаев, Түркия Респу-
бликасының Алматыдағы бас консулы
Али Риза Акынжы және Еуразия ғылы-
ми-зерттеу институтының ұжымы мен
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық уни-
верситетінің оқытушылары, студенттері
мен ғалымдары қатысты.

Конференцияның кіріспе сөзінде
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық
университетінің ректоры профессор,
доктор Жансейіт Түймебаев Анкара гу-
бернаторы Васип Шахинге сапары үшін
алғыс білдірумен қатар, Қазақстан Ре-
спубликасының президенті Қасым-Жо-
март Тоқаевтың 2022 жылғы 10 мамыр-
дағы Түркияға ресми сапарының маңы-
здылығын атап өтті.

Ankara Valisi Vasip Şahin, Алматы ziyareti çerçevesinde 19 Mayıs 2022 tarihinde Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi'nde "Kazakistan-Türkiye Diplomatik İlişkilerinin 30. Yılı Anısına Kazakistan-Türkiye İlişkileri" konulu konferans verdi. Konferansa, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek, Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Canseyit Tüymebayev, Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Ali Rıza Akıncı ve Avrasya Araştırma Enstitüsü personeli ile Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi'nden öğretim üyeleri ve öğrenciler katıldı.

Konferansın açılış konuşmasını yapan Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Canseyit Tüymebayev, Ankara Valisi Vasip Şahin'e ziyaretlerinden dolayı teşekkür ederek, 10 Mayıs 2022 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaretin önemine değindi

Ankara Valisi Vasip Şahin ise konuşmasına Konferansın, iki ülke ve iki toplum ilişkilerine hayırlar getirmesini temenni ederek başladı. Ortak tarih, ortak dil ve ortak kültürel geçmişe sahip olduğumuz Kazaklarla Türkler arasındaki ilişkilerin, tarihsel olarak aslında çok daha eskilere dayandığının altını çizdi.

Сөз басында бұл конференцияның бауырлас екі ел мен екі халықтың қарым-қатынасына пайда әкелетініне сенім білдірген Анкара губернаторы Васип Шахин тарихы ортақ, тілі ортақ, мәдениеті ортақ қазақ пен түріктердің қарым-қатынасы шын мәнінде тарихтың әлдеқайда ерте кезеңдерінен келетінін айтты. Губернаторы Васип Шахин тарихтан бүгінгі күнге дейін екі ел арасында жалғасып келе жатқан достық қарым-қатынасқа тоқтала отырып, Әл-Фарабиден Ясауиге, Абайдан Мағжанға дейінгі көптеген ортақ құндылықтарымыз бар екеніне тілге тиек етті. Екі ел арасындағы тығыз саяси-экономикалық қарым-қатынастың білім, ғылым және мәдениет салаларында жүзеге асырылған көптеген жобалар мен зерттеулерді және ынтымақтастықты нығайта түскенін жеткізді. Екі ел мен екі халық арасындағы тығыз қарым-қатынастың 30 жылдық тәжірибесі аясында әр салада одан әрі нығая түсетініне сенім білдірген губернатор Васип Шахин іс-шараны ұйымдастырған Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің Еуразия ғылыми-зерттеу институты мен Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіне алғысын білдірді.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің Өкілетті кеңес

Vali Vasip Şahin, bu zaman zarfında iki halk arasında süregelen dostane ilişkilere değine-
rek, Farabi'den Yesevi'ye, Abay'dan Mağcan'a
uzanan çok sayıda ortak değerimizin olduğu
hususunu vurguladı. Güçlü siyasi ve ekono-
mik ilişkilerin, eğitim, bilim ve kültürel alanlar-
da gerçekleştirilen çok sayıda proje, çalışma
ve iş birliklerini de perçinlediğini ifade etti. İki
ülke ve iki toplum arasındaki yakın ilişkilerin
30 yıllık birikimle her alanda daha da ileri dü-
zeylere çıkarılacağına olan inancını paylaşan
Vali Vasip Şahin, Konferansı tertip eden Hoca
Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniver-
sitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü ile Al-Farabi
Kazak Milli Üniversitesi'ne teşekkür etti.

төрағасы профессор, доктор Мұхиттин
Шімшек өз сөзінде Қазақстан тәуелсіздік
алғаннан кейін Түркияның Қазақстанды
тәуелсіз ел ретінде мойындаған бірінші
ел екеніне тоқталып, екі ел арасындағы
бауырластық пен достық байланыстар-
дың күннен-күнге тереңдей түскенін жет-
кізді. Қазақстан Президенті Қасым Қомарт
Тоқаевтың Түркияға сапары барысын-
да кең ауқымда қол қойылған 15 келісім
мен бұрынғы стратегиялық әріптестік қа-
рым-қатынастың кеңейтілген стратегиялық
әріптестікке айналғаны соның нақты көр-
сеткіші екеніне тоқталған профессор, док-
тор Мухиттин Шімшек Қожа Ахмет Ясауи

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek de konuşmasında, bağımsızlığını ilan ettikten sonra Kazakistan'ı tanıyan ilk ülkenin Türkiye olduğunu belirterek, iki ülke arasındaki kardeşlik ve dostluk bağlarının her geçen yıl daha da derinleştiğini ifade etti. Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev'in Türkiye ziyaretinde çok geniş yelpazede imzalanan 15 anlaşma ile daha önceki Stratejik Ortaklık ilişkisinin Geliştirilmiş Stratejik Ortaklığa çıkarılmasının, bunun so-

атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің екі ел арасында білім саласындағы ынтымақтастық үшін берік көпір бола беретінін атап өтті.

mut göstergeleri olduğuna işaret eden Prof. Dr. Muhittin Şimşek, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi olarak eğitim iş birliğinde iki ülke arasında güçlü köprüler kurmaya devam edeceklerini belirtti.

20 MAYIS 2022 TARİHİNDE, TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANKARA VALİSİ VASİP ŞAHİN ALMATI ZİYARETİ KAPSAMINDA HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜ ZİYARET ETTİ.

2022 ЖЫЛДЫҢ 20 МАМЫРЫНДА АНКАРА ГУБЕРНАТОРЫ ВАСИП ШАХИН АЛМАТЫҒА САПАРЫ АЯСЫНДА ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА БОЛДЫ.

Almatı'ya gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Ankara Valisi Vasip Şahin, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak

Алматыға сапары аясында Түркия Республикасының Анкара қаласының губернаторы Васип Шахин Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Еуразия ғылыми-зерттеу институтында болды.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Өкілетті кеңес төрағасы Мұхиттин Шімшек те қатысқан сапарда Анкара қаласының губернаторы Васип Шахинге институт зерттеулері мен жарияланымдары жан-жақты таныстырылды. Анкара губернатор Васип Шахин Еуразия ғылыми-зерттеу институтының жарияланымдары мен ғылыми жұмыстары арқылы Еуразия аймағында маңызды орынға ие болғанын және бұл Түркия мен Қазақстанның мақтанышы екенін атап өтіп, институт ұжымын табысты еңбектері үшін құттықтады. Сапар соңында институт кітапханасын аралап, институт қызметкерлерімен кездескен Анкара губернаторы Васип Шахинге институт басылымдары тарту етілді.

Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü'nü ziyaret etti. Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek'in de hazır bulunduğu ziyarette Ankara Valisi Vasip Şahin'e Enstitü çalışmaları ve yayınları hakkında detaylı bir sunum yapıldı. Vali Vasip Şahin, Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün yaptığı yayınlar ve bilimsel etkinlikler ile Avrasya coğrafyasında önemli bir

yer edindiğini, bunun Türkiye ve Kazakistan adına gurur verici olduğunu ifade ederek, Enstitü çalışanlarını, emeklerinden dolayı tebrik etti. Ziyaretin, sonunda Enstitü kütüphanesini gezen ve Enstitü çalışanları ile tanışan Ankara Valisi Vasip Şahin'e Enstitü yayınlarından oluşan yayınlarımız takdim edildi.

HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ, 28- 30 MAYIS 2022 TARİHLERİNDE, ALMATI'DA DÜZENLENEN ALMATI KİTAP FUARI'NA KATILDI.

2022 ЖЫЛЫ 28-30 МАМЫР
АРАЛЫҒЫНДА ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ
АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-
ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЕУРАЗИЯ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ
АЛМАТЫ КІТАП КӨРМЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ.

28-30 Mayıs 2022 tarihleri arasında Almatı'da açık hava Almatı Kitap Fuarı düzenlendi. Üç gün süren kültürel etkinlik, Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Spor Bakanlığı, Devlet Kitap Odası ve Almatı Valiliği'nin destekleri ile gerçekleştirildi. Üç gün boyunca yaklaşık 10 bin kişinin ziyaret ettiği kitap fuarına 60'a yakın yerli yayınevi ve kitapçının yanı sıra yabancı yayınevleri katılım sağladı. Fuarın açılışı, Kazakistan Cumhuriyeti Kültür ve Spor Bakanı Dauren Abayev ile Almatı Valisi Yerbolat Dosayev tarafından yapıldı. Avrasya Araştırma Enstitüsü de bir stantla Fuarda yayınlarını tanıtmaya imkanı buldu.

Organizatörler, Almatı Kitap Fuarı'nın amacını,

2022 жылдың 28-30 мамыры аралығында Алматыда ашық аспан астындағы Алматы кітап жәрмеңкесі өтті. Үш күнге созылған мәдени шара ҚР Мәдениет және спорт министрлігі, Ұлттық кітап палатасы және Алматы қаласы әкімдігінің қолдауымен өтті. Үш күн бойы 10 мыңға жуық адам келген кітап көрмесіне 60-қа жуық жергілікті баспа мен кітап дүкенімен қатар, шетелдік баспалар да қатысты. Алматы кітап жәрмеңкесінің ашылу салтанатын Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрі Дәурен Абаев пен Алматы қаласының әкімі Ерболат Досаев өткізді. Еуразия ғылыми-зерттеу институты осындай мәнді шараның маңызды қатысушыларының бірі болды.

Ұйымдастырушылар Алматы кітап жәрмеңкесінің мақсаты – баспалар мен кітап сатушылардың саудасын белсендіру; кітап нарығындағы мәселелердің оң шешімін тауып, кітап мәдениетінің дамуын жеделдету; оқырман мен жазушы арасындағы байланысты нығайту; Оқу мәдениетін қалыптастыруға үлес қосу және шетелдік әріптестермен тәжірибе алмасуды арттыру екенін жеткізді.

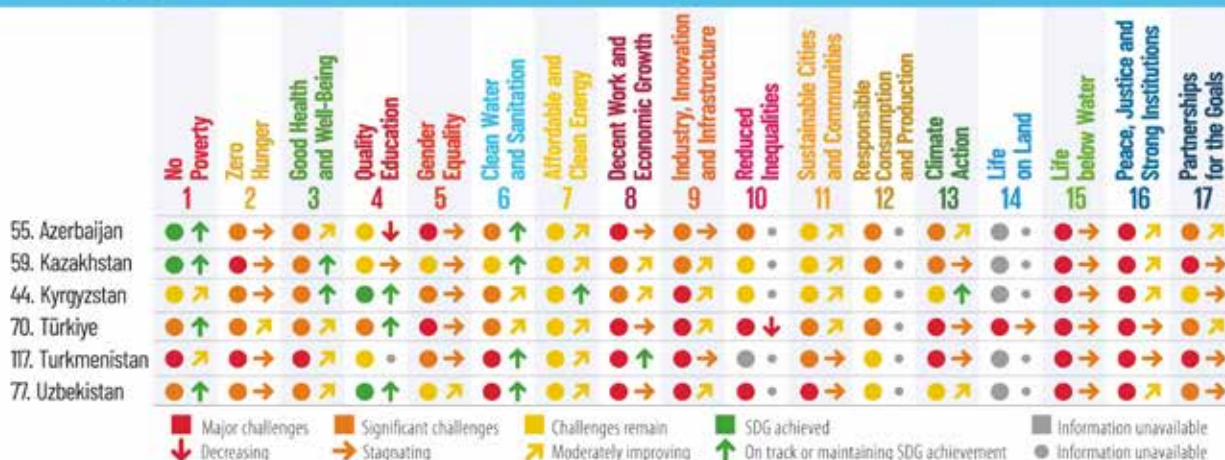
yayınevlerinin ve kitapçıların satışlarını artırmak; yayınevi sektöründe yaşanan sorunlar için farkındalık oluşturarak kitap okuma kültürünün gelişmesine katkı sağlamak; okur ile yazar arasındaki temasın güçlendirilmesi ve yurtdışındaki meslektaşlarla deneyim alışverişinin artırılması olarak tanımladılar.

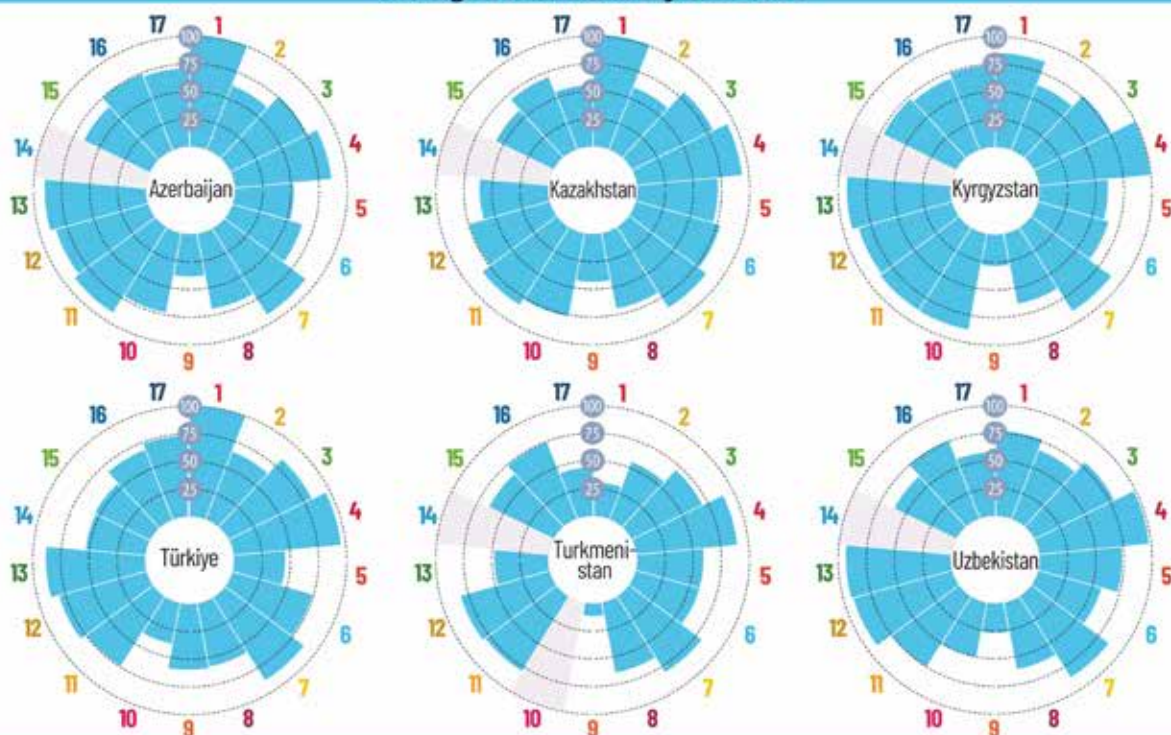

ERI Infographic No. 51

Türkî мемлекеттеріндегі тұрақты даму көрсеткіштері Türk Devletlerinde Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri Sustainable Development Indicators of Turkic Speaking States

Average Performance by SDG 2021

Total Score

Source: www.sdindex.org

How to Cite: Eurasian Research Institute, (2022)

Sustainable Development Indicators of Turkic World Countries. ERI Infographics No. 51

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Haziran 2022 Sayı: 74
Маусым 2022 жыл № 74